

T.C.
İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ÇARŞI KAVRAMININ TARİHSEL DEĞİŞİMİNİN ANALİZİ VE TASARIM
ÖNERİLERİ: İZNİK KONAK ÇARŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ayşenur KANDEMİR

2000006089

Anabilim Dalı: İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı

Program: İç Mimarlık

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Vehbi TOSUN

HAZİRAN 2022

T.C.
İSTANBUL KÜLTÜR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**ÇARŞI KAVRAMININ TARİHSEL DEĞİŞİMİNİN ANALİZİ VE TASARIM
ÖNERİLERİ: İZNİK KONAK ÇARŞI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ayşenur KANDEMİR

2000006089

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Vehbi TOSUN

Jüri Üyeleri: Dr. Öğr. Üyesi Arzu ERÇETİN

Doç. Dr. Osman ARAYICI (MSGSÜ)

HAZİRAN 2022

ÖNSÖZ

“Çarşı Kavramının Tarihsel Değişiminin Analizi Ve Tasarım Önerileri; İznik Konak Çarşı” adlı tez çalışmamın hazırlanması süreci boyunca değerli vaktini, sahip olduğuengin bilgilerini, deneyimlerini ve önerilerini benimle paylaşan, her zaman destekleyici ve yol gösterici olan ve en önemlisi bana inanan saygıdeğer tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Vehbi TOSUN’a saygı, sevgi ve teşekkürlerimi sunarım.

Hayatımın her anında sevgilerini, sabırlarını ve desteklerini hissettiğim, beni bugünlere getirmek için hayatları boyunca emek harcayan canım annem Aysun KANDEMİR ve canım babam Yavuz KANDEMİR’e, ona sahip olduğum için şanslı hissettiğim kardeşim Seracettin KANDEMİR’e sonsuz teşekkürler.

İyi ki varsınız.

Mayıs 2022

Ayşenur KANDEMİR
İç mimar

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
KISALTMALAR	iv
TABLO LİSTESİ	v
ŞEKİL LİSTESİ.....	vi
ÖZET.....	viii
ABSTRACT	ix
1. GİRİŞ	1
2. MEKÂN	4
2.1. Mekân Organizasyonunun İlkeleri.....	4
2.2. Kentsel Mekân	9
2.3. Ara Mekân	10
2.4. İç Mekân.....	12
3. KENTSEL MEKÂN VE KENTSEL ARA MEKÂN	16
3.1. Kentsel Mekân ve Kentsel Ara Mekânın Oluşumunun Tarihsel Süreci..	16
3.1.1. Antik Yunan Dönemi Kentsel Mekân Ve Kentsel Ara Mekân.....	16
3.1.2. Roma Dönemi Kentsel Mekân Ve Kentsel Ara Mekân.....	20
3.1.2.1. Batı Roma	20
3.1.2.2. Doğu Roma	21
3.1.3. Anadolu’da Kentsel Mekân	23
3.1.3.1. Anadolu Selçuklu Dönemi	24
3.1.3.2. Osmanlı Dönemi.....	25
3.1.4. On Dokuzuncu Yüzyıl Osmanlı Dönemi Batılılaşma Etkisindeki Kentsel Mekânlar.....	28
3.1.5. 20. Yüzyıldan Bugüne Çarşı Kavramı	31
3.2. Mekân, Kimlik ve Sözsüz İletişim.....	36
3.3. Kentsel Ara Mekânı Oluşturan Öğeler	41
3.3.1. Taşıyıcı Öğeler.....	41
3.3.1.1. Duvar.....	41

3.3.1.2. Sütun ve Paye	43
3.3.2. Açıklıklar	44
3.3.3. Örtü Öğeleri	46
3.3.4. Zemin Kaplamaları.....	51
3.3.5. Tamamlayıcı Öğeler (Süsleme Öğeleri / Donatılar).....	52
4. TURİZM	60
4.1. Kültür Turizmi	60
4.2. Alışveriş Turizmi	66
5. İZNİK KONAK ÇARŞI	67
5.1. İznik İlçesi Konumu, Tarihçesi ve Genel özellikleri	67
5.2. İznik İlçesi ve Konak Çarşı Çevre Analizi	71
6. DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİ.....	76
EKLER.....	108

KISALTMALAR

A.K : Ayşenur Kandemir Arşivi

K.Ö : Ayşenur Kandemir ve Perihan Duygu Öztütüncü Arşivi

TABLO LİSTESİ

Tablo 3. 1. Sözsüz İletişim Aşamaları Ve Mimari Okumada Karşılıkları (A.K.).....	38
Tablo 3. 2. Tümdengelim Yönteminde Kullanılacak Kodlama İçin Gerekli Bilgileri Elde Etme (A.K.).....	39
Tablo 3. 3. Konak Çarşı Tasarımında Kullanılacak Sözsüz İletişim Aşamaları (A.K.)	40
Tablo 3. 4. Tümdengelim Yöntemi İle Tasarım Kodlarının Üretilmesinde Bilgi Alınacak Aşamalar (A.K.).....	41
Tablo 3. 5. Yapı Cephelerindeki Kat ve Tepe Silmeleri (A.K.).....	42
Tablo 3. 6. Tepe Penceresi (A.K.).....	45
Tablo 3. 7. Kentsel Ara Mekânlardaki Örtü Öğeleri: Tonoz (A.K.).....	48
Tablo 3. 8. Kentsel Ara Mekânlardaki Örtü Öğeleri: Demir-Cam ve Ahşap-Cam Tavan (A.K.)	49
Tablo 3. 9. Kentsel Ara Mekânlardaki Geçiş Öğeleri: Tromp Ve Pandantif (A.K.) .	50
Tablo 3. 10. Kentsel Ara Mekânlardaki Zemin Kaplamaları (A.K.)	52
Tablo 3. 11. Kentsel Ara Mekânlardaki Aydınlatma Öğeleri: Avizeler (A.K.).....	54
Tablo 3. 12. Kentsel Ara Mekânlardaki Prizma Formundaki Aplikler (A.K.)	54
Tablo 3. 13. Kentsel Ara Mekânlardaki Küre Formundaki Aplikler (A.K.).....	55
Tablo 3. 14. Kentsel Ara Mekânlardaki Payandalar (A.K.).....	55
Tablo 3. 15. Kentsel Ara Mekânlardaki Pencere, Söve ve Denizlikler (A.K.)	56
Tablo 3. 16. Kentsel Ara Mekânlardaki Vitrinin Parçası Olan Tabelalar (A.K.)	57
Tablo 3. 17. Kentsel Ara Mekânlardaki Vitrinin Üstünde Konumlandırılmış Tabelalar (A.K.)	57
Tablo 3. 18. Kentsel Ara Mekânlardaki Alternatif Tabla Örnekleri (A.K.).....	58
Tablo 3. 19. Kentsel Ara Mekânlardaki Dekoratif Öğeler (A.K.)	58
Tablo 3. 20. Kentsel Ara Mekânlardaki Dekoratif Öğeler: Pilaster (A.K.)	59
 Tablo 4. 1. Motivasyon Türleri ve Tanımları. Uyarlanmıştır (Duhme, 2012).	63
 Tablo 5. 1. İznik Kentinde Bulunan Kültür Varlıklarının Konumları Ve Konak Çarşı'nın Konumu (A.K.)	74
Tablo 5. 2. İznik Kentinde Bulunan Kültür Varlıklarının Ait Olduğu Dönemler (A.K.)	75

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2. 1. Farklı Boyutlardaki Kütlelerin Ağırlık Merkezinin Konumu İle Dengelenmesi (Salvan, 1999)	7
Şekil 2. 2. Matruşka Bebekler (James Lee).....	10
Şekil 2. 3. Ara Mekân İle Birbirine Bağlanan Mekânlar (Ching, 2010).....	11
Şekil 2. 4. İç Mekânların Kesişiminde Yer Alan Ara Mekânın (Kentsel İç Mekânın) Şematik Gösterimi (A.K.)	12
Şekil 3. 1. Atina Akropolü (URL 01).....	17
Şekil 3. 2. Perikles Dönemi Agora Tasviri (URL 02).....	18
Şekil 3. 3. II. Attalos Stoası Dorik Düzen Dış Sütunlar (solda) ve İyon Düzen İç Sütunlar (sağda) (URL 03).....	19
Şekil 3. 4. Constantinus Forumu Tasviri (URL 04).....	22
Şekil 3. 5. Constantinus(Çemberlitaş) Sütunu Kaidesi Tasviri (URL 05) (Solda) Ve Çemberlitaş Sütunu (A.K.) (Sağda)	22
Şekil 3. 6. Osmanlı Dönemi Mahalle Tasviri (URL 06).....	25
Şekil 3. 7. Osmanlı Dönemi Çarşı Tasviri (URL 07).....	26
Şekil 3. 8. Bursa Çarşısı (Sebah & Joaillier, 1894).....	27
Şekil 3. 9. Bursa, Ayakkabıcılar Çarşısı (Sebah & Joaillier, 1894).....	28
Şekil 3. 10. Grand Cerf Pasajı, Paris (URL 08)	29
Şekil 3. 11. Avrupa Pasajı, Beyoğlu (URL 09).....	31
Şekil 3. 12. Mısır Çarşısı'nın Eski Tarihli Fotoğrafı (Sariyildiz & Durmuslar & Ustunes, 2018).	32
Şekil 3. 13. 2022 Yılında Mısır Çarşısı (A.K.)	33
Şekil 3. 14. Üsküp Türk Çarşısı (A.K.).....	34
Şekil 3. 15. Üsküp Türk Çarşısı (A.K.).....	34
Şekil 3. 16. Saraybosna, Başçarsı (A.K)	35
Şekil 3. 17. Kemer ve Hatıl (Kuban, 1998)	44
Şekil 3. 18. Kemerlerin Yanal Kuvvetinin Sütunlara Aktarılması (Roth, 2006)	45
Şekil 3. 19. Beşik Tonoz Perspektifi (Roth, 2006)	46
Şekil 3. 20. Çapraz Tonoz Perspektifi (Kuban, 1998)	46
Şekil 3. 21. Manastır Tonozu (Kaburga Tonoz) Perspektifi (Roth,2006).....	47
Şekil 3. 22. Yurt Plan Ve Görünüşü (Kuban, 1998)	47
Şekil 4. 1. Odunpazarı Evleri (Eskişehir) (A.K.)	65
Şekil 5. 1. İznik Şehir Planı (Eyice, 1991).....	68
Şekil 5. 2. İznik Surları (G. Berggren, 1880).....	69
Şekil 5. 3. İznik İlçesi Krokisi 2011 (Solda) ve 2021 (Sağda), (Google Earth).....	71

Şekil 5. 4. Konak Çarşı'nın İznik'teki Konumu (Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, Parsel Sorgulama)	72
Şekil 5. 5. Konak Çarşı, Kerim Sokak'tan Birinci ve İkinci Blokların Arasının Görünüşü (A.K.)	73
Şekil 5. 6. Konak Çarşı 2.Blok Kuzey Cephesi Mevcut Görünüş (K.Ö.).....	73
Şekil 5. 7. Konak Çarşı 1.Blok Güney Cephesi Mevcut Görünüş (K.Ö.).....	74

Şekil 6. 1. Konak Çarşı Krokisi (A.K.)	78
Şekil 6. 2. Konak Çarşı Krokisi Üzerinde Etkinlik Alanının Gösterimi (A.K.)	80
Şekil 6. 3. Konak Meydanı Etkinlik Alanı Düzenleme Önerisi (Tuğçe Şanlıtürk, Beyzanur Günaydın, Cansel Güven, Gizem Fidan)	80
Şekil 6. 4. Konak Meydanı Açık Alan Düzenlemesi (K.Ö.).....	82
Şekil 6. 5. Konak Meydanı Açık Alan Düzenlemesi (K.Ö.).....	82
Şekil 6. 6. El Dokumaları Atölyesi, Dokuma Tezgahı (URL 21)	84
Şekil 6. 7. Çarşıda Yer Alan Dükkanlara Önerilen Fonksiyonlar (A.K.)	85
Şekil 6. 8. Konak Çarşı Tasarım Önerisi, Taşıyıcı Öğeler (Duvarlar) (K.Ö.)	87
Şekil 6. 9. Konak Çarşı Tasarım Önerisi, Taşıyıcı Öğeler (Duvarlar) (K.Ö.)	88
Şekil 6. 10. Konak Çarşı Tasarım Önerisi, 2. Blok Kuzey Cephesi (K.Ö.)	88
Şekil 6. 11. Konak Çarşı Tasarım Önerisi, 1. Blok Güney Cephesi (K.Ö.).....	88
Şekil 6. 12. Konak Çarşı Tasarım Önerisi, Örtü Ögesi (K.Ö.)	90
Şekil 6. 13. Konak Çarşı Tasarım Önerisi, Giriş Açıklığı (K.Ö.)	91
Şekil 6. 14. Konak Çarşı Tasarım Önerisi, Zemin Kaplaması (K.Ö.).....	93
Şekil 6. 15. Konak Çarşı Tasarım Önerisi, Cephe Öğeleri (K.Ö.).....	94
Şekil 6. 16. Konak Çarşı Tasarım Önerisi, Cephe Öğeleri (K.Ö.).....	94
Şekil 6. 17. Konak Çarşı Tasarım Önerisi, Balkon Korkulukları (K.Ö.).....	96
Şekil 6. 18. Konak Çarşı Tasarım Önerisi, Tamamlayıcı Öğeler (K.Ö.)	97

ÖZET

Tarih öncesi dönemlerden beri insanoğlu, barınma ihtiyacına yönelik mekânlar yaratmakta ve çözümler üretmektedir. Bireyin içinde bulunduğu mekân, zamanla bireyin düşüncelerinin, dini ve kültürel hareketlerinin ve mekândaki faaliyetlerinin fiziksel bir kaydı haline gelir. Özel mekânlar bireylerin kültür ve değerlerini yansıtırken, kentsel mekânlar toplumun değerlerini yansıtır. Bu nedenle kentler, ait oldukları toplumun düşünce ve yaşam biçimlerini yansıtan somut veriler olarak kabul edilebilir. Kentlerin merkezleri, kentin ilk yerleşim alanları olduğundan, daha fazla kültürel öge, tarihi doku ve dolayısıyla içinde yaşayan toplumun kimliğine ve yaşam tarzına dair daha fazla ipucu içerir.

Bu çalışmada, tarih boyunca kentlerin merkezinde yer alan çarşı kavramı, geçmişten günümüze kentsel iç mekân kapsamında incelenmiştir. Kentsel ara mekânı oluşturan öğeler ve organizasyon biçimleri incelenmiş, elde edilen veriler sentezlenerek tümevarım yöntemiyle tasarım kodları oluşturulmuş ve bu tasarım kodları pilot çalışma olarak sunulacak tasarım önerisinde kullanılmıştır. Pilot çalışma alanı olarak, çok katmanlı bir kültürel geçmişe ve bu nedenle kültürel turizm potansiyeline sahip olan İznik şehri ve şehrin eski kent merkezinde yer alan Konak Çarşısı seçilmiştir. Mevcut yapılı çevre genel olarak, kentin geçmişi ve kullanıcıları ile doğru anlam ve iletişim kurulmasını sağlayan kodları barındırmamaktadır. Yapılı çevrenin bölgenin tarihi ve kültürel kimliği ile örtüşecek şekilde yeniden tasarlanması önemlidir. Bu amaçla İznik Belediyesi'ne ait olan ancak İznik'in tarihi ve kültürel kimliğini yansıtmayan Konak Çarşısı seçilmiştir. Önerilen projedeki kodlar kullanılarak kentsel iç mekân çerçevesinde yeniden düzenlenecek olan Konak Çarşısı'nın, kullanıcı ile iletişim kuran, kültürel ve tarihi değerini yansıtan bölgesel bir dönüm noktası ve odak noktası olması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çarşı, Kentsel Ara Mekân, Kültür, Kimlik, İznik, Turizm

ABSTRACT

Since prehistoric times, humankind has been creating spaces and finding solutions for his shelter needs. The space in which the individual resides becomes a physical record of the individual's thoughts, religious and cultural movements, and activities in the space over time. While private spaces reflect the culture and values of individuals, urban spaces reflect the values of society. For this reason, cities can be accepted as concrete data reflecting the thoughts and lifestyles of the society they belong to. Since the centers of the cities are the first settlement areas of the city, they contain more cultural elements, historical texture and therefore more cues for the identity and lifestyle of the society living in them.

In this study, the concept of the bazaar, which has been in the center of cities throughout history, has been examined within the scope of urban interior space, from the past to the present. The elements that make up the urban interior space and the forms of organization were examined, the obtained data were synthesized, the design codes were created with the inductive method, and these design codes were used in the design proposal to be presented as a pilot study. As the pilot study area, the city of Iznik, which has a multi-layered cultural background and therefore cultural tourism potential, and Konak Çarşı, which is located at the center of the old city was chosen. In general, the existing built environment today does not contain the codes that provide the correct meaning and communication with the city's past and the users. It is, important that the built environment be redesigned to coincide with the history and cultural identity of the region. For this purpose, Konak Çarşı, which belonged to Iznik Municipality but which also does not reflect the historical and cultural identity of Iznik is chosen. It is aimed that Konak Çarşı, which will be reorganized within the framework of urban interior space by using the codes in the proposed project, will be a regional landmark and focal point that communicates with the user and reflects its cultural and historical value.

Keywords: Bazaar, Urban Interior Space, Culture, Identity, Iznik, Tourism

1. GİRİŞ

İnsan, her dönemde bulunduğu mekân ile etkileşim halinde olmuştur; mekânı şekillendirdiği gibi mekânın etkisiyle bireyin düşünceleri, hareketleri de şekillenmiştir. Mekân kavramı, bireyin algıladığı soyut ve somut sınırların boşluğu sınırlandırması ile oluşmaktadır. Sınırlandırılmamış bir mekân, yani sonsuz mekân yalnızca hayal edilebilmekte fakat algılanamamaktadır. Fiziksel sınırları, bireyin duyu organları ile duyumsayabildiği hatlar meydana getirmektedir. Bu hatlar ağaç, çalı gibi doğal elemanlardan oluşabilmekle birlikte; kiriş, duvar, tavan gibi yapay elemanların yüzeylerinden de oluşabilmektedir.

Birey ilk olarak içerisinde yaşadığı mekân ile etkileşim halinde olduğundan bu sınırlar mekânın içerisinde başlamaktadır. Birey iç mekânı şekillendirmekte, bireyin kendi karakteri ve etkileşimde olduğu iç mekânın işlevi ve karakteri mimari mekânın dışına yansımaktadır. Farklı mekânlar arasında bağlantı oluşturulması sonucu ara mekânlar oluşmaktadır. Bu ara mekânlar iç mekânların birbiri ile kurduğu ilişkiler, iç mekân ile dış mekânın kurduğu ilişkiler sonucu ortaya çıkabilmekte ya da iki dış mekânı birbiri ile ilişkilendiren bir mekân olabilmektedir. Bireylerin vakit geçirdiği ortak alanlar olan dini, ticari, sosyal faaliyetlerini yürüttüğü kentsel mekânlar da, yalnızca birey ile değil toplum ile etkileşim halindedir. Bu nedenle toplumun yaşama biçimini yansıtmaktadır. Özel, kamusal ve kentsel mekânlar bir araya gelerek kentleri oluşturmaktadır.

Kentler, toplumun gelişim sürecinin fiziksel mekâna yansıdığı kültürel kayıtlardır. Bu nedenle kentleri oluşturan öğeler de toplumun bir izdüşümüdür. Kent ile toplumun etkileşimi incelenerek, bu gelişim sürecinin nasıl gerçekleştiği hakkında da fikir sahibi olunabilmektedir. Kentsel mekânlar şeklinde adlandırılan yapıli çevreler, bireylerin gündelik hayattaki toplumsal ilişkileri, pratikleri ve deneyimleriyle oluştukları için, soyut bir kavram olan kültürün somut hale gelmiş biçimidir. Kentsel mekânın öğeleri olan yapıların kullanıcılar ile bu şekilde etkileşim halinde olması, yapıli çevre ve kullanıcı arasındaki ilişkinin sözsüz iletişim biçimi olarak ele alınmasına neden olmaktadır. Özellikle kentlerin merkezleri, kentin ilk yerleşim alanı olduklarından

kültür unsurlarını ve tarihi dokuyu bünyesinde barındırmaktadır. Bu nedenle kent merkezlerinde yer alan yapılı çevrenin kullanıcı ile kurduğu sözsüz iletişimin daha güçlü olması beklenebilir.

Zengin bir tarihi geçmişi olan kentlerin, mimari kültürel miraslara sahip olması beklenir. Fakat Türkiye’de bulunan birçok kentte, mimari kültürel çevreler doğal afet, yangın, vandalizm, önemsenmeme ve kâr amaçlı spekülasyonlar gibi çeşitli sebeplerden dolayı varlıklarını bugüne kadar sürdürememiş veya bu niteliklerini büyük oranda kaybetmişlerdir. Kentsel mekânın gelişmesinin ve genişlemesinin organik bir biçimde olmamasına yol açan sebeplerden biri de hızlı ve bilinçsiz kentleşmedir. Kültürel miras niteliğindeki bazı yapılar korunsa dahi bu mekânların çevresindeki niteliksiz yapılanma, kullanıcı ile yapılı çevre arasındaki iletişimin azalmasına ve tutarsızlığa yol açarak bölgenin turistik çekiciliğini azaltmaktadır.

Kullanıcı ile çevre arasındaki iletişimin zayıflamasına neden olan sebepler arasında fiziksel kültürdeki değişikliklerin, fiziksel olmayan kültüre göre genellikle daha hızlı gerçekleşmesi de bulunmaktadır (Tosun, 2019). Fiziksel çevredeki gelişimin, fiziksel olmayan kültüre nazaran hızlı gerçekleşmesine sebep olan en önemli etkenler teknolojik gelişmeler, bu gelişmelere ve yeniliklere paralel olarak yapı inşasında kullanılan malzemelerin ve imajın değişmesidir. Yapılı çevredeki gelişimin organik olmayan bir şekilde, maddi olmayan kültür dikkate alınmadan gerçekleşmesiyle birlikte çevre ile kullanıcı arasındaki iletişim azalmaktadır.

Bu çalışmada, kentlinin sosyal, kültürel, ekonomik, dini etkinliklerini gerçekleştirdiği ve kent merkezinde yer alan dini ve ticari kentsel mekânlardan ticari mekânlar, başka bir tabirle çarşının mekânsal kimliğini belirleyen öğeler ve bu öğelerin organizasyon şekilleri incelenecek, ve bu mekânların değişimleri günümüze kadar irdelenerek İznik özelinde bir uygulama projesinin geliştirilmesi sürecinde uygulanan metodoloji ve tasarım kararları anlatılacaktır.

Çalışmanın bundan sonraki kısmında ilk olarak mekân kavramı; kentsel mekân, ara mekân ve iç mekân olarak üç başlık altında incelenmektedir. Çarşı, bu üç mekân organizasyonundan ara mekân başlığı altında sınıflandırılabilir. Sonraki bölümde kentsel ara mekânlar olarak ele alınan, alışveriş fonksiyonunun gerçekleştiği ara

mekânların tarihsel süreci, organizasyon biçimleri incelenmiştir. Mimarının sözsüz iletişim biçimi olarak ele alındığı çalışmada, iletişim ve sözsüz iletişimin aşamaları incelenmiş ve bu aşamalar tablo haline getirilmiştir. Bu aşamalar sırasıyla; kaynak, kodlama, kanal, mesaj, kod açma ve alıcıdır. Sözlü iletişimde “kodlama” harfler sayesinde yapılırken, sözsüz iletişim biçimi olarak ele alınan mimaride, yapı öğeleriyle yapılmaktadır. Bu nedenle kentsel ara mekânları oluşturan öğeler incelenmiştir. Bu bölümden elde edilen veriler neticesinde, çarşıların ve diğer kentsel ara mekânların, sahip oldukları kültürel kodlar sayesinde turizme de hizmet ettiği sonucuna varılmıştır ve bundan sonraki bölümde kültür turizmi ve incelenen mekânların ticari fonksiyonları dolayısıyla alışveriş turizmi üzerinde durulmuştur. Sonraki bölümde, İznik şehrinin tarihsel gelişimi incelenmiş ve burada yer alan Konak Çarşı’sının analizi yapılmıştır. Bölgenin ziyaretinde yapılan analiz sonucu kentin tarihi ve kültürel geçmişinin, Konak Çarşı’daki yapıları çevreye yansımadığı sonucuna varılmıştır. Çalışma alanının, sahip olduğu potansiyeli gerçekleştirebilmesi için yapıları çevrenin kültürel mimari kodları ile kullanıcı ile iletişim kurması ve kullanıcıya estetik haz vermesi gerekmektedir. Fakat Konak Çarşı’nın bugünkü yapıları çevresinin bu kodları barındırmadığından, mekânın kullanıcı ile iletişimi de yok olmaktadır. Çalışmanın son bölümünde Konak Çarşı’daki yapıları çevreye, çevresel ipuçlarının ve sembollerin nasıl ne ve amaçla kodlandığı açıklanmıştır.

2. MEKÂN

Arapça kökenli olan mekân kelimesi, vücut, var olma anlamına gelen “kevn” kelimesinden türemiştir (Aydıntan, 2001). Mekân, en sade tanımı ile bireyin yeridir (Gür, 1996). Mekân kavramı, bireyin algıladığı soyut ve somut sınırların boşluğu sınırlandırması ile oluşmaktadır. Sınırlandırılmamış bir mekân, yani sonsuz mekân düşünülebilse de algılanamamaktadır (Altan, 1993).

Fiziksel sınırları, bireyin duyu organları ile duyumsayabildiği hatlar meydana getirmektedir. Bu hatlar giriş, duvar, tavan gibi yapay elemanların yüzeylerinden oluşabilmekle birlikte; ağaç, çalı gibi doğal elemanlardan da oluşabilmektedir.

Yapay elemanların yüzeylerinin oluşturduğu sınırlar mimari mekânı oluşturmaktadır. Mimari mekânı sınırlandıran bu yüzeyler çağın gerektirdiği inşaat teknikleriyle ve çeşitli malzemelerle oluşmaktadır. Bu yüzeylerin oluşturduğu sınırların içerisinde bulunduğu bu yüzeyler mekânı, dışarıdan bakıldığında ise kütleyi meydana getirmektedir. Dolayısıyla yüzeyler, mekân ile kütle arasındaki sınırı belirlemektedir (Altan, 1993). Bu sınırların içerisinde ve dışarısında kalan mekânlar ise, iç mekân ve dış mekân olarak ayrılabilir.

İç mekân ile dış mekân etkisinin ilişkisi ise mimari deneyimin temel noktalarından birini oluşturmaktadır. Mimarın ikili görsel etkisinden bahseden E.Cornell, bir binanın hem iç hem de dış görünümüne sahip olduğundan söz etmektedir. Yapının dış görünüşü ile iç görünüşünün birbirlerinin beklentilerine yanıt verdiğini belirtmektedir (Altan, 1992).

2.1. Mekân Organizasyonunun İlkeleri

Mekânı tasarlama sanatı olan iç mimarlık ve mimarlık, diğer sanatlarla; resim, heykel, edebiyat ve müzik ile temelde aynı ilkelere sahiptir. Farklı öğelerin, denge ve ritim ile bir araya gelip bir kompozisyon oluşturmasıyla meydana gelmektedir. Bir roman,

kelimelerin bir konu etrafında belirli kurallarla cümleler, cümlelerin paragraflar oluşturmasıyla; bir sonat, notaların belirli ritimler ile bir araya gelmesiyle ve bir resim ise renklerin bir kontrast ve ahenk ile bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Bir tasarımcının oluşturduğu mimari mekân da, mekânsal öğelerin farklı kurallar ile bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Bu kurallar hakkında tasarımcıların farklı yaklaşımları bulunmaktadır.

Salvan (1999), *Architectural Theories of Design* kitabında mimari kompozisyon ilkelerini “ölçek, , ritim, oran-orantı, denge, birlik ve hiyerarşi, kontrast, karakter” şeklinde yedi başlık altında sıralamıştır.

Ölçek, ölçü ve boyutların belirlenmesinde kullanılan sabit bir orantıdır. Ölçek, insanlar için fonksiyonel ve estetik olan oranlara atıfta bulunmaktadır. Ölçek, yapı elemanlarının ve yapının bütününe birbiriyle ve insan ile olan ilişkisi ile ilgilidir (Salvan, 1999).

Mimarlık insan ihtiyaçlarına göre uyarlanmalıdır. Bina açıklıklarının yeterli ölçüde olması gerekmektedir. Kapılar bireyin rahat bir şekilde mekânlar arası geçebileceği kadar büyük; rahatlıkla kapatıp açabileceği kadar küçük olmalıdır (Salvan, 1999). Pencerele de mekânda yeterli aydınlatmanın sağlanacağı büyüklükte olmalıdır. Pencerele duvar üzerinde bireyi tehlikeye atmayacak yükseklikte, dolayısıyla insan vücudunun oranına göre konumlandırılmaktadır.

Bir mekânın duvarlarının yüksekliği çevrelenme ve kapalılık hissi sağlarken, yatay düzleminin yani baş üstü düzleminin yüksekliği korunma ve mahremiyet hissi sağlamaktadır (Ching, 2010). İç mekânın yüksekliğinin mekânın genişliğine oranı olarak ifade edilebilen yükseklik kavramı, mekânın birey üzerindeki psikolojik etkisini önemli ölçüde etkilemektedir. Alçak bir tavan, ya da çok yüksek bir tavan bireyin psikolojisinde olumsuz bir etki yaratmaktadır. İç mekânın yüksekliği ile ilgili çeşitli oranlar kullanılmaktadır. Antik dönemlerde bu yükseklikler insan vücuduna oranlanırken (altın oran), daha sonra kullanılmaya başlanan malzemeler ve inşaat teknikleri ile farklı oranlar ortaya çıkmıştır. Düşey bir düzlem olan duvar kalça yüksekliğinde olduğunda, bu düzlem diğer mekânlarla görsel sürekliliğe izin vermekte ve çevrelenme hissi vermeye başlamaktadır. Bu düşey düzlemin yüksekliği göz

seviyemize geldiğinde, düzlem bir mekânı diğer bir mekândan ayırmaya başlamaktadır. Baş üstü hizasını aştığındaysa, iki alan arasındaki mekânsal ve görsel sürekliliği bozarak bireye güçlü bir çevrelenme hissi vermektedir (Ching, 2010).

İç mekân kompozisyonunun oluşmasındaki bir diğer etken olan ritim, mekânı oluşturan öğelerin ya da öge gruplarının belirli sayıda, belirli düzende yinelenmesiyle ortaya çıkmaktadır. Ritmin oluşmasını sağlayan öğeler aynı boyuttaki pencereler, sütunlar ya da yüzeye uygulanan bezemeler gibi yapıyı oluşturan öğeler olacağı gibi; yapıdaki heykel, ayna gibi yarı taşınabilir ya da taşınabilir öğeler de olabilmektedir. Tekrar eden öğelerin sürekliliği ve sayısı, ritmin yoğunluğunu belirlemektedir. Ritim mekân atmosferini estetik kıldığı kadar; mekânda yönelme ve hareket gibi oluşları etkilediği için ritmin işlevsel bir etkisi de bulunmaktadır (Kuban, 1998).

Mekânda ritim:

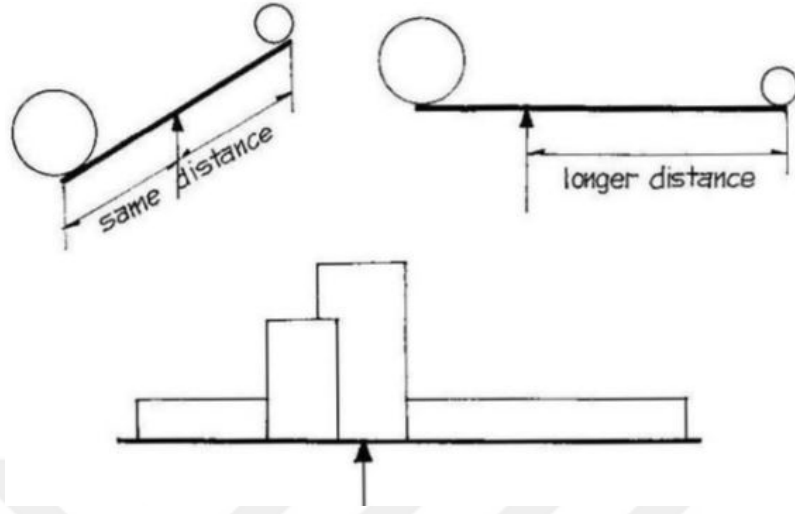
- Renklerin ritmik kullanımı
- Bir heykel parçasında benzer bir çizgi türünün ritmik tekrarı
- Yön ritmi -bir pasaj oluşturan bir dizi kemerin sürekliliği şeklinde olabilmektedir (Salvan, 1999).

Sağlıklı olmak için dengeli beslenmenin gerektiği ya da arz ve talep ilişkisinin dengeli olmasının ticaretin sürekliliğini sağladığı gibi, mimaride denge de estetiği getirmektedir. Simetri, canlıların fizyolojisinde de yer alan doğal bir olgudur (Kuban, 1998). Denge yoksa, denge eksikliği veya eşitsizlik ortaya çıkmaktadır. Mimaride de bir kompozisyon oluşturulurken denge üzerinde durulması gereken ilkelere dendir.

Dengeyi sağlayan unsurlardan biri “simetri”dir. Hayali bir eksenin bir tarafında yer alan öğelerin, aynada yansıdığı şekilde eksenin diğer tarafındaki konumunda bulunması simetridir. Bu tür bir dengede göz, merkezin her iki tarafındaki eşitliği tek bakışta yakalamaktadır. Simetrik bir kompozisyonun sol yarısı sağ yarısı ile aynıdır. Bu tarz bir denge, huzur ve düzen hissi vermektedir (Salvan, 1999).

Simetrik olmayan denge için göz tatmin edilmelidir. Fakat bu dengeyi algılamak için göz eğitilmelidir çünkü daha karmaşıktır. Salvan (1999), simetrik olmayan dengeyi tahterevallili ile örneklemiştir. Dayanağa aynı uzaklıktaki farklı kütle ve hacimlerdeki

şekiller dengeyi sağlayamazken; dayanağa uzaklıkları değiştirilerek denge sağlanabilmektedir.

Şekil 2. 1. Farklı Boyutlardaki Kütlelerin Ağırlık Merkezinin Konumu İle Dengelenmesi (Salvan, 1999)

Birlik, uyumu işaret eden bir kavramdır. Bir yapının bütünlüğü varsa karşıtlığı, ritmi ve ölçeği olmalıdır. Birliğin uyum içerisinde sağlanması için, mimari bir düzenlemenin ilgisiz tüm parçaları bir araya getirilmektedir. Mekân kompozisyonu birlik içerisinde oluşturulduğunda önemli öğeler yerlerine oturtulmakta, önemsiz öğeler ise önemli öğelerin bütünlüğünü destekleyecek ve mekânın gelişiminde oynayacakları rollerde konumlandırılmaktadır. Salvan (1999), mekânın kompozisyonunda birliğin hakim olması için farklı yollar olduğunu söylemektedir. Bunlar için kompozisyonda:

- Merkezi bir motif, bir tema veya bir ilgi merkezi olmalı ve kullanıcının dikkati bu odak noktasına çekilmelidir,
- Mekânın büyük öğeleri, daha az önemli olanlara hakim olmalıdır,
- Tüm öğeler birlikte ve uyumlu bir topluluk oluşturmalıdır,
- Tasarımdaki temel fikirle uyumlu detay, malzeme, renk vb. seçilmelidir (Salvan, 1999).

Bireyin ses dalgalarının uzunlukları arasındaki karşıtlık sayesinde ses ve sessizliği duyumsayabildiği gibi, gözün nesneyi veya mekânı doğru bir şekilde duyumsayıp mekânı algılayabilmesi için gerekli olan en önemli ilke kontrasttır (Salvan, 1999).

Mekânın içerisinde yer alan öğelerin boyutları, formları, dokuları, renklerinde olan farklılıklar mekânda kontrastı artırıp, mekânın algılanmasını kolaylaştırmaktadır. Salvan (1999), tipik kontrast türlerini dört şekilde sınıflandırmıştır. Bunlar: Formun kontrastı, çizgi kontrastı, boyut kontrastı ve ton kontrastıdır.

Mekânın içerisinde kare ve dairesel alanlar oluşturulması, küre ve küp hacimlerin bir arada kullanılması mümkündür ve bu çeşitlilik ilgi çekici ve tatmin edici olabilmektedir. Yatay, dikey veya çapraz çizgiler bir araya gelerek bir kompozisyon oluşturabilmektedir. Kontrast benzerliğin tersidir. Belirgin bir derecede benzerliğin olması mekânda monotonluğa yol açacaktır. Diğer yandan şiddetli kontrast olması da mekânın dağınık ve huzursuz bir izlenim oluşturmaya sebep olabilmektedir. Bu nedenle kontrast, mekânda çeşitlilik yaratacak ve kafa karışıklığına sebep olmayacak düzeyde kullanılmalıdır (Salvan, 1999).

Bir mimari yapının duvarlar, kapılar ve çatılar gibi benzer öğeleri olsa da her yapı farklı amaçları ve görünüşe sahiptir. Bu farklılıklara yol açan karakter unsuru binanın işlevinden doğmaktadır. Mekânın karakterini belirleyen farklı etmenler bulunmaktadır.

Mimaride en önemli karakter, amaçtan doğan karakterdir. Bir yapının kullanımı, doğal olarak, parçaların belirli bir düzenini gerektirir ve bu düzenleme, mekânın görünüşünü etkilemektedir. Örneğin ürünlerin satışının yapıldığı alanlar olan mağazalar, ürünün sergilenmesi için gerekli olan alana ve vitrinlere sahip mekânlardır.

İlgili karakter, geçmiş deneyimlerle ilgili veya bu deneyimlerle gelişen fikir ve izlenimlerin etkisinden gelmektedir. Çeşitli ırkların farklı fiziksel özelliklere sahip olduğu deneyim yoluyla öğrenildiği gibi belirli fiziksel özelliklerin stereotipleri oluşturduğu gibi, belirli yapılar da uzun zamandır var olan fiziksel özellikleri de ilişkilendirilmiş olarak zihinde imgelenmektedir. Örneğin vitray pencereci bir binanın tepesindeki bir kule, yapının bir kilise olduğunu belirtmektedir. Sanayi devrimi sonrasında farklı malzemeler yapı inşasında kullanılmaya başlamış ve tuğla ve taş gibi malzemelerin teknik kısıtlamalara sebep olma durumu ortadan kalkmıştır. Bir bina fonksiyonuna uygun ve iyi tasarım kurallarına göre oluşturulmuşsa, bundan karakterin tatmin edici olacağı veya daha doğrusu olması gerektiği sonucu çıkmaktadır. Örneğin

bir bankanın artık ağır ve yarı güçlendirilmiş olması gerekmemektedir. Bankalar artık çalışılacak verimli iç mekânlar sunmaktadır (Salvan, 1999).

2.2. Kentsel Mekân

Mimarlığın özü olan mekânsal yaşam, yapıların içerisinde başlamakta ve uzantısını şehirde, sokaklarda, meydanlarda, yani insanın sınırlarını belirleyerek yarattığı her hacimde bulmaktadır (Altan, 1992).

Tarih boyunca dünyanın çeşitli bölgelerinde çeşitli kentler kurulmuştur. Halkın kolayca erişebileceği, iç mekânın devamı olan yapıları veya doğal çevre; sokaklar, meydanlar, caddeler, halka tamamen açık yerler kentsel mekân olarak nitelendirilmektedir. Kamusal alanlar bir kentin demokrasi açısından en önemli mekânlarıdır ve parklara, meydanlara, sokaklara ve bunları çevreleyen binalara kadar uzanmakta ve kentin öğelerini oluşturmaktadır (Akman, 2020). Kentlinin sürekli olan değişimine paralel olarak kent ve kenti oluşturan diğer öğeler de sürekli bir değişim halindedir. Dolayısıyla kamusal alanlar da bu değişime tabi olmaktadır.

Kentler var olmaya başladığından beri, kentliler siyasi, dini, ticari ve kültürel sebeplerle açık bir alanda toplanma gereksinimi duymuştur. Bu açık alanlar tarihsel süreç içerisinde kent meydanı, agora, forum çarşı olarak anılmaktadır. Kente aidiyet duygusunun kazanılmasında, yurttaşlık bilincinin gelişmesinde etkisi olan meydanlar, toplum ilişkilerinin mekânsal bir izdüşümü olduğu için siyasi otoriteler tarafından kontrol altında tutulmak istenmiştir. Bu durum meydanların önemini açıkça ortaya koymaktadır.

Kentsel toplanma alanları tarih boyunca birçok işlevin gerçekleştiği alanlar olmuştur. Antik dönemden beri tapınaklar, tiyatro, dükkanlar; siyasi, ticari, kültürel ve dini yapılar meydanlara yakın konumlanmıştır. Bu durum kent dokusunun oluşmasında etkili olmuştur ve kentin dini, siyasi, kültürel şartlara göre şekillenmesini sağlamıştır. Dolayısıyla her şehrin kentsel mekânı, kentin tarihini ve geleneğini içinde barındırmaktadır.

Kentlinin çeşitli ihtiyaçlarına yönelik inşa edilmiş yapıların ve toplanma alanları olan meydanların dışında, bu meydanlarda gerçekleşen etkinlikleri izleyen kentlinin kötü hava şartlarından korunması için bu açık alanlara eşlik eden üstü kapalı alanlar da bulunmaktadır. Bu mekânlar da kamusal yapılar ile kamusal açık alanlar arasındaki bağlantıyı sağlayan yarı açık mekânlardır.

2.3. Ara Mekân

İç mekânı sınırlayan yüzeyler, yapıyı oluşturan kütlenin sınırlarını da belirlemektedir. Örnek verecek olduğumuzda, yalnızca bir alandan oluşan bir pavilyonu oluşturan yüzeyler, pavilyonun içinden bakıldığında iç mekânın sınırlarını, pavilyonun dışından kütleye bakıldığında ise kütlenin sınırlarını belirlemektedir (Altan, 1993).

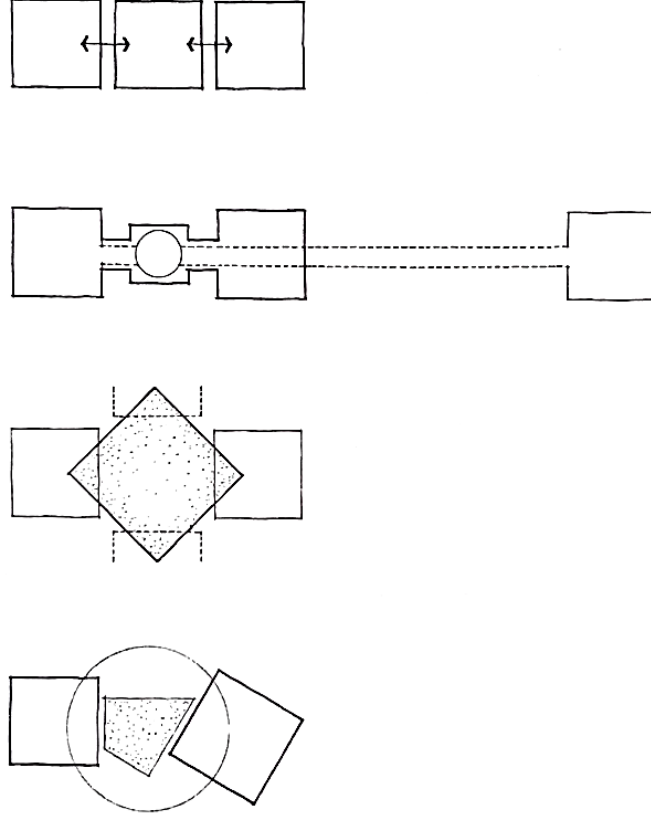
Mekân tanımını tek katmanlı bakış açısı ile değil; çok katmanlı bir bakış açısı ile ele aldığımızda mekânsal katmanlar, belirli mekânsal ilişkiler ve iç mekân veya dış mekân olarak tanımlanamayan, ancak her ikisinin de özelliklerine sahip bir mimari mekân oluşturabilir. Bu ara mekânın mimari kompozisyonu, bir kutunun içine yerleştirilen, içine başka bir küçük kutu yerleştirilen bir kutu veya matruşka bebeklerin birbirine konumu gibi, hacimlerin diğerinin içine kademeli olarak eklenmesiyle oluşturulduğu belirli bir tasarım konseptinin sonucu olarak ortaya çıkabilmektedir (Krstić, Trentin, Jovanović, 2016).

Şekil 2. 2. Matruşka Bebekler (James Lee)

Ching (2010), ara mekânlardan *Mimarlık Biçim, Mekân ve Düzen* isimli kitabında “Bir ortak mekân ile birbirine bağlanan mekânlar”ı açıklarken söz etmiştir. Ara mekân olan bağlayıcı mekânın özelliği, bağlanan mekânlar arasındaki ilişkiyi şekillendirmektedir. Bağlayıcı özellik taşıyan ara mekân, bağlanan mekânlarla benzer niteliklere sahip

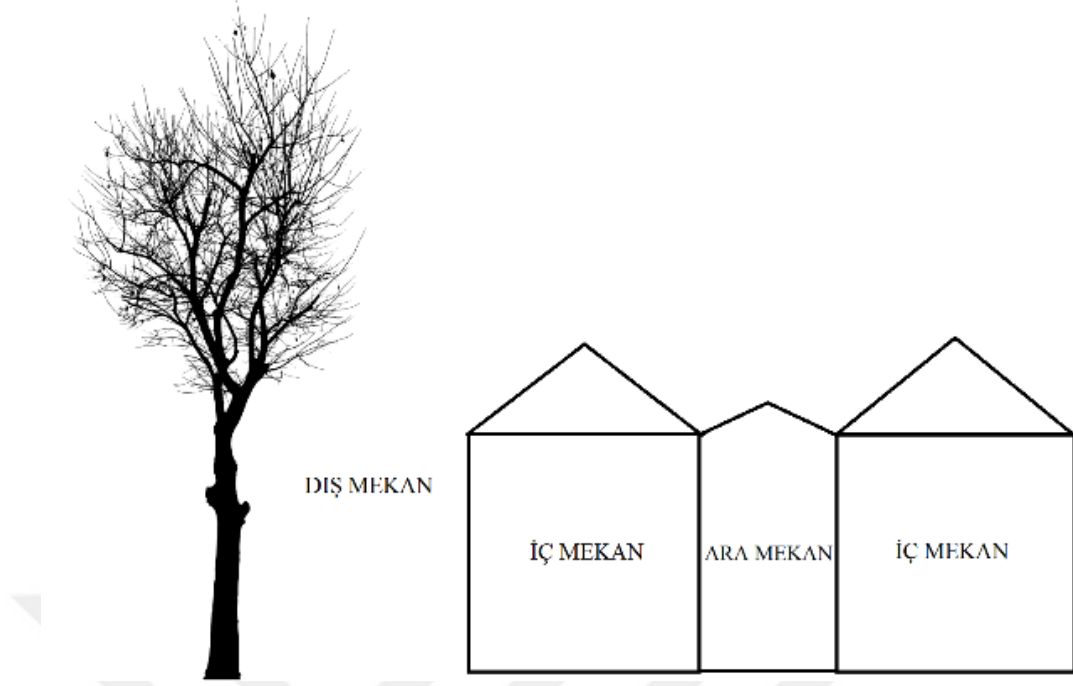
olabilmektedir. Bağlayıcı özellik taşıyan ara mekân, çizgisel bir şekilde bağlanan iki mekân arasında uzanabilmektedir. Geniş bir ara mekân, birden fazla mekân için bağlayıcı özellik gösterebilmektedir. Son olarak ara mekân, bağlanan mekânların biçimine göre şekillenebilmektedir (Ching, 2010).

Şekil 2. 3. Ara Mekân İle Birbirine Bağlanan Mekânlar (Ching, 2010)

İç mekân ile dış mekânın (kentsel mekân) kesişiminde yer alan bu ara katman “urban interior” kavramının Türkçe karşılığı olan kentsel iç mekân kavramı ile bağdaştırılabilmektedir (Özkul, 2019).

İç ve dış mekânın fiziksel özelliklerini bir arada barındıran kentsel iç mekân, içerisinde yer alan bireyin de iki tür mekân deneyimini yaşamasını sağlamaktadır. Bu durumdan Walter Benjamin Pasajlar kitabında şu şekilde bahsetmiştir, “Diyalektik görüntü, düşsel bir görüntüden ibarettir. Mal, kesinlikle böyle bir görüntüyü, bir fetiş görüntüsünü sergiler. Hem yuva hem de cadde olan pasajlar da böyle bir görüntüyü sergilerler.” (Benjamin, 2014).

Şekil 2. 4. İç Mekânların Kesişiminde Yer Alan Ara Mekânın (Kentsel İç Mekânın) Şematik Gösterimi (A.K.)

Dünya üzerinde yer alan her alanın daha küçük alanlar içerdiği, örneğin; bir semtin sokaklara, sokakların binalara ayrıldığı gibi, her iç mekân da farklı iç mekânlar barındırmaktadır. Örneğin standart bir konut, farklı odaların bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Bu katmanlaşma hakkında Venturi (2005), *Mimarlıkta karmaşıklık ve çelişki* isimli kitabında, Aldo van Eyck'in mimarlığı açık bir şekilde tanımlanmış ara mekânların örgütlenmesi olarak tanımladığını söylemiş, devamında da iç mekân ile dış mekân arasındaki ilişkiye dair görüşünü eklemiştir:

Kısacası, dışarıyla içerisi, bir mekânla diğeri arasındaki (bir gerçeklikle diğeri arasındaki) geçişler her iki tarafı neyin belirlediğini aynı anda ortaya çıkaran, tanımlanmış ara mekânlar aracılığıyla yapılmalıdır. Bu anlamda bir ara mekân, çelişkili uçların yeniden ikiz olgulara dönüşebileceği ortak alanlar yaratabilir (126-125).

2.4. İç Mekân

İnsanın korunma içgüdüğü, kendisini çevreden izole ederek koruma amaçlı bir yapıcılığa itmektedir. Mekânın tanımı olan boşluğun sınırlandırılması da, bireyin kendi boşluğunu uzaydaki herhangi bir boşluktan ayırıp kendisine özel bir alan

yaratma istediğine dayanmaktadır (Kuban, 1998). Mimari yapının amacı, içeriği dışarıdan ayırmak ve bireyi barındırmaktır.

Mekânın dışı gibi içerisi de, dönemin teknolojisinin ve ulaşılabilen malzemenin izin verdiği ölçüde, yapıyı tasarlayan veya yapının içerisinde barınan kişinin kültürel birikimini ve inşa edildiği coğrafyanın kültürünü bir ölçüde yansıtmaktadır. Bunun nedeni, barınmak için yapı inşa eden canlılar içerisinde bunu düşünerek yapan tek canlı olmasıdır. Bir arı bal yapmak için bal peteğini yaparken bunu biyolojik olarak programlandığı için yapmaktadır. Bir insan için ise mekân, içerisinde yaşayacağı, vakit geçireceği alanlardır. Bu mekânlar, içerisinde bulunacak insanların ihtiyaçları doğrultusunda işlevlendirilir (Roth, 2006). Mekânı kullanacak insanlar ve bu insanların mekânın içerisindeki ihtiyaçlarına cevap verecek fonksiyonlar, mekânın niteliğini belirlemektedir.

Bireysel ihtiyaçlara cevap verecek mekânlar özel mekânları, toplumsal ihtiyaçlara cevap verecek mekânlar kamuya açık özel mekânları ortaya çıkarmaktadır. Bu durumda bireysel ve ortaklaşa kavramları mekânsal kavram olarak yorumlanması özel ve kamusal mekân kavramlarını ortaya çıkarmaktadır (Perinçek, 2003).

Özel mekân, kamusal gözlem ya da devlet kontrolünün dışında; bireyin kontrolü altında olan yaşamın bir parçasıdır. Bireyin dış bakışlardan korunan bir özgürlük alanıdır. Bu nedenle özel mekân, bir bireye ait olan veya bir bireye özel kullanımı için tahsis edilen ve toplumun geri kalanını dışarıda tutan bir alandır. (Madanipour, 2003). Bu nedenle, tarih öncesi dönemden beri özel mekândaki mahremiyet ve korunma ihtiyacı daha fazla olmuştur. Neolitik Çağ'a ait yerleşimlerde güvenlik kaygısının daha yüksek olması yapıların toprağa gömülü bir şekilde inşa edilmesini sağlamış, yapıların giriş-çıkış için kullanılacak açıklıkları ve hava delikleri dışında açıklığının olmamasına sebep olmuştur. Bu dönemde konut olarak kullanılan yapılar, pratik kullanım amacıyla bölümlere ayrılmıştır. Tunç Çağı'na geçilmesiyle kırsalda yaşam koşullarına uygun konutlar yapılmaya devam ederken, kentsel yaşamın ortaya çıktığı bölgelerde yüksek yönetici sınıf oluşmuş ve bu da iç mekân anlayışını doğurmuştur. Yunanlarda ise halkın oturduğu konutlarda iç mekânda yalınlık hakimdir, ve bu konutlarda da pencere açıklığı bulunmamakta; yalnızca avluya açılan kapıdan odanın

aydınlatılması sağlanmaktadır (Boyla, 2008). Verilen örneklerde, tarih öncesi ve tarihi dönemlerde özel mekânın, kamusal alandan net sınırlarla ayrıldığı görülmektedir.

Kamusal mekânlar ise hemen hemen her dönemde ve her yerde, mahremiyet ve kişiselilik ile ilişkilendirilmeyen, bireyin veya küçük bir grubun kontrol sınırlarının dışında kalan mekânlardır. Dini, ticari, sosyal veya kültürel ihtiyaçlara yönelik inşa edilmiş olan bu mekânlar, toplumun tüm üyelerinin kullanımına ve paylaşımına açık ve erişilebilirdir (Madanipour, 2003). Göbekli Tepe kazıları gibi yapılan son araştırmalarda elde edilen veriler, kamusal mekânların kentlerin ilk olarak tapınaklar yani kamusal mekânlar etrafında ortaya çıktığını göstermektedir (Eser & Kılıç, 2017). Tunç Çağı'na geçilmesiyle kentsel yaşamın ortaya çıktığı bölgelerde kamusal mekânlar görkemli şekilde inşa edilmeye başlanmıştır. Kemer bulunmadan önce tapınak ve saray gibi görkemli yapıların inşasında geniş açıklıklar elde edilmesi için sütunlar kullanılmaktadır (Boyla, 2008). Yunanlılarda kamusal mekânlar, kentsel faaliyetlerin merkezi olan agorada bulunmaktadır. Tapınaklar, belediye meclisinin toplanma yeri, yargıçların ofisleri, mahkeme salonları ve vatandaşların kullanımı için inşa edilen kapalı salonlar gibi kamusal mekânlar agoranın etrafında toplanmıştır (Madanipour, 2003). Yunanların iç mekân anlayışı kendisinden önceki medeniyetlerin özümsemesine dayanmaktadır. İç mekânın tamamlayıcısı olarak yüzey süslemeleri kullanılmaktadır. Roma'da ise mimarlık Yunan mimarlığının üzerine kurulmuştur (Boyla, 2008). Roma şehirlerinde kamusal mekânlar olan hamamlar, tapınaklar, ticari mekânlar, siyasi ve dini toplantıların gerçekleştiği mekânlar kentsel faaliyetlerin gerçekleştiği forumun çevresinde toplanmıştır. Roma döneminde kentli, vaktinin büyük bir kısmını kamusal mekânlarda geçirmektedir. Roma'nın mimari anlayışının merkezinde insan bulunmaktadır, tapınaklar dahi insanlara yönelik tasarlanmıştır. Kemer, kubbe ve tonoz sayesinde iç mekânlarda geniş açıklıklar elde edilebilmiştir. Mimari öğeler mekâna estetik değer katılması amacıyla kullanılmıştır. Estetik kaygı doğrultusunda işlevi olmayan sütunlar, açılmayan pencereler de kullanılmıştır. Heykeller, ayaklı kandiller de mekânı donatmaktadır (Boyla, 2008). Osmanlı döneminde güçlü bir kamusal mekân anlayışı mevcuttur. Osmanlı kentlerinin çekirdeğini oluşturan çarşının etrafında toplanan meyhaneler, hamamlar, bozahaneler, külliyeleer, camiler ve kahvehaneler, insanların kentsel faaliyetlerini gerçekleştirdikleri kamusal mekânlardır. Bu kamusal mekânlar, bireylere aralarında bir hiyerarşi olmaksızın bir araya gelme ve sosyalleşme imkânı tanımaktadır. Kamusal iç

mekânlarda, Osmanlı sivil mimarisine uygun olarak yalınlık hakimdir. Cumhuriyet sonrasında ise Türkiye’de modernleşme ve laiklik ekseninde gelişmekte olan kamusal anlayışı hakimdir. Bu dönemin kamusal iç mekânları da bu anlayışı yansıtacak biçimde şekillenmektedir (Sağlam & Öztürk & Kaçar, 2019).

3. KENTSEL MEKÂN VE KENTSEL ARA MEKÂN

3.1. Kentsel Mekân ve Kentsel Ara Mekânın Oluşumunun Tarihsel Süreci

Tarım dışındaki üretimin fazla olduğu, üretim alanlarının ve dolayısıyla nüfusun yoğunlaştığı, farklı tipolojideki yapıların bir arada ve bütünleşik bir şekilde bulunduğu yerleşkeler kent olarak nitelendirilmektedir (Hasol, 1998).

Kentler, tarih boyunca kültürlerin ve medeniyetlerin doğduğu, geliştiği ve yayıldığı yerler olmuştur. Kentlerin ortaya çıkmasıyla birlikte karmaşık toplumdan düzenli topluma, ilkelikten uygarlığa geçilmiştir. Kentleri oluşturan karmaşık sosyal organizasyonların ortaya çıkmasıyla birlikte modern anlamda ilk kentler Mezopotamya bölgesinde M.Ö. 3500-4000 yıllarında kurulmuştur (Pustu, 2006). İlk kentlerin kuruluşu hakkında birçok görüş dile getirilmiştir. İlk şehirlerin ekonomik yani pazar merkezli kurulduğu görüşü uzun süredir kabul görmekteyken; Göbekli Tepe kazıları gibi yapılan son araştırmalarda kentlerin tapınakların etrafında oluştuğuna dair kanıtlar sağlanmıştır (Eser & Kılıç, 2017). Mezopotamya'dan sonra Mısır ve Çin'de de kentler ortaya çıkmıştır.

Tarihsel gelişim süreci içinde kentler, site, polis, kent devletleri gibi isimler almıştır. Batı'da kentlerin oluşmasının başlangıcı olarak Yunan siteleri kabul edilmektedir. Bu kaynaklarda kentin ilk ortaya çıktığı yapıya "Polis" denmektedir. Polis kelimesi hem devlet hem de kent anlamında kullanılmakta; bu nedenle birçok araştırmacı tarafından Polis, kent devleti olarak nitelendirilmektedir. Polis, Mısır ve Mezopotamya tipi toplum yapısından ve bu yapıya özgü düşünce biçimlerinden tamamen bağıni koparmış ve demokrasiye beşiklik etmiştir. Bu nedenle siyasal ve sosyo-ekonomik yapısıyla diğer kentlerden farklılaşmaktadır (Pustu, 2006).

3.1.1. Antik Yunan Dönemi Kentsel Mekân Ve Kentsel Ara Mekân

Antik Yunan kentleri kabaca iki alandan oluşmaktadır. Bu alanlardan biri "akropol" (Şekil 3.1) adı verilen, "yukarı kent" anlamına gelen ve kralların ikamet ettiği, korunması için kentin yüksekte olan kısmında bulunan, surlarla çevrili olan alandır.

Şekil 3. 1. Atina Akropolü (URL 01)

Diğeri ise akropolün etrafında, konumca aşağıda bulunan, halkın yaşadığı alandır. Kentin bu aşağıda yer alan kısmının merkezinde, toplumun alışveriş, ibadet gibi bütün sosyal ihtiyaçlarını karşılayan alanların bir arada bulunduğu kentsel mekânlar bulunmaktadır. Bu kentsel mekâna “agora” denmektedir (Ersoy, 1995).

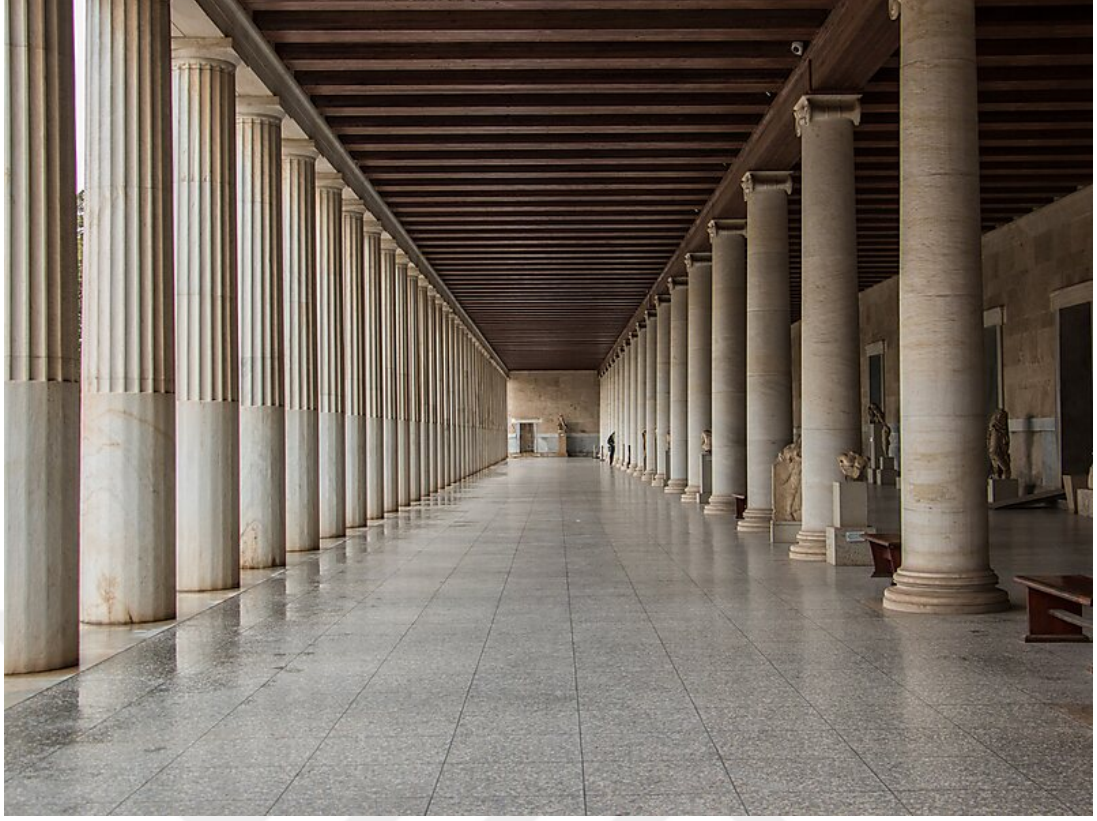
Antik Yunan’da krala karşı aristokratlar tarafından başlayan hareket de agora bölgesinde başlamıştır, bu nedenle agora politik bir önem arz etmektedir. Agora, demokrasiye geçişin hızlanmasıyla birlikte siyasi olarak da merkez haline gelerek şehrin tüm unsurlarını birleştirmiş ve kent yaşamının merkezi olmuştur. Kentin siyasi yapıları olan mahkemeler, dini yapıları olan tapınak ve kutsal alanlar agora ve çevresinde bulunmaktadır. Agoranın mimari gelişimi, anıtsal nitelikteki dini, ticari, kültürel ve politik yapıların inşa edildiği M.Ö. 5. yüzyılda zirveye ulaşmıştır (Wycherley, 1993).

Şekil 3. 2. Perikles Dönemi Agora Tasviri (URL 02)

Kentin bütün unsurlarını barındıran agoralarda çeşitli sebeplerden dolayı bir araya gelen kalabalıkların güneşten ve yağmurdan korunabileceği ve dinlenebileceği alanlara duyulan ihtiyacı karşılamak amacıyla sütunlu galeriler olan “arkadlar” inşa edilmeye başlanmıştır ve bu yapılar “stoa” olarak adlandırılmaktadır. Stoların ortaya çıkmasıyla birlikte, agoralardaki dağınık tezgahlar stoalarda toplanmaya başlamıştır.

Ticari faaliyetlerin stoalarda yürütülmeye devam etmesiyle birlikte artan talep sonucunda stoalar anıtsal ifadeler kazanmaya başlamış, yapımında kullanılan malzeme ahşapken bu malzeme yerini taş bırakmıştır. Stoa yapısının boyutları daha uzun ve geniş hale gelmeye başlamış ve ikinci sütun sırası eklenmiştir. M.Ö 5.yüzyıldan itibaren stoanın sade görüntüsünü zenginleştirmek için stoaya yapının kendisini dik kesen kanatlar eklenmiştir, böylece stoa planı L veya köşeli ve uçları kısa U harfine benzemiştir. Aynı zamanda yapının dışındaki sütunlar dorik düzenindeyken, içerisinde bulunan sütunlar iyon düzeninde inşa edilmeye başlanmıştır (Ersoy, 1995).

Şekil 3. 3. II. Attalos Stoa'sı Dorik Düzen Dış Sütunlar (solda) ve İyon Düzen İç Sütunlar (sağda)
(URL 03)

M.Ö. 4.yüzyıldan itibaren gereksinimin atmasıyla birlikte stoaların kanatları daha da uzatılarak Pi şeklinde plana sahip yapılar inşa edilmeye başlanmıştır. Pi şeklinde plana sahip stoalar İyonyalı mimarların kentleri ızgara şeklinde planlamasıyla da birlikte agoraları sınırlandırarak eski dağınık ve düzensiz halinin değişmesini sağlamıştır. Fakat Roma Dönemine gelindiğinde bile gerek geleneksel yöntemin devam ettirilmek istenmesinden kaynaklı, gerekse düşmanın halkın arasına sızmasını engellenmesi amacıyla düzensiz ve bağımsız stoa anlayışı devam ettirilmiştir. M.Ö. 1.yüzyıla, Roma Dönemine gelindiğinde stoalar agorayı dört tarafını kaplamıştır ve böylece agoraların kent ile olan organik bağı kalmamıştır. Bu şekilde agoralar ticaret yapısı olarak ön plana çıkmıştır (Ersoy, 1995).

Stoa, ticareti yapılan ürünün ismini alabilmektedir. Kunduracılar stoası, arpa satıcılarının stoası gibi stoalar bulunmaktadır. Bu yönü ile Osmanlı'daki arasta çarşılarına benzemektedir; arastalar da aynı tür ürünlerin satıldığı ticaret yapıları olup onlara da baharatçılar arastası, yemeniciler arastası gibi isimler verilebilmektedir. Ticaret fonksiyonu ön planda olsa da bu fonksiyonun yanı sıra stoaların spor

müسابakalarında kullanılmak, değerli heykelleri saklamak, evsizler için barınak, dinlenmek, olumsuz hava şartlarından korunmak, resim galerisi olarak kullanılmak gibi işlevleri olmuştur. Stoadaki filozofların şekillendirdiği felsefi yapı Zenon'un Stoacılar Okulu'nu ortaya çıkarmıştır.

3.1.2. Roma Dönemi Kentsel Mekân Ve Kentsel Ara Mekân

Roma döneminde kamusal toplanma alanları Antik Yunan dönemindeki agoralara benzemekte, onların geliştirilmiş ve yeni yapılar eklenmiş hallerine benzemektedir. Roma döneminde agoranın yerini forumlar almış; agoradaki stoaların yerini ise forumlardaki portikolar almıştır. Roma İmparatorluğu'nun batısındaki forumlar plan olarak dikdörtgen bir forma sahipken; doğusunda oval formlarda forumlar da bulunmaktadır. Forum ve çevresinde tiyatro, hamam, bazilika, tapınak, dükkan ve tezgahlar gibi siyasi, ticari, dini ve kültürel yapılar bulunmaktadır (Ersin, 2007).

Bu dönemdeki kentsel dokunun, özellikle forum ve çevresindeki yapıların konumlanmasında, diziliminde siyasi ve dini yapı oldukça büyük rol oynamıştır. Roma döneminde başkentlerde, imparator ve ordu seferden zaferle döndüklerinde ve senatodan zafer kararı çıktığında yapılan zafer alayları, kent dokusunu şekillendirmiştir. Gerek alaylarda kullanılan yol güzergahı, gerek imparatorların gerçekleştirmek istedikleri yapıların inşaatının zafer törenleri ile bağlantılı olarak gerçekleşmesi, gerekse zaferleri onurlandırmak için anıtların inşa edilmesi kent dokusunun şekillenmesinde rol oynamıştır (Karababa, 2006).

3.1.2.1. Batı Roma

Roma'da gerçekleşen zafer törenlerinin kökenleri çok eski zamanlara dayandığından katı kurallara göre yapılmaktadır ve bu nedenle tören alayının yapıldığı yol genellikle aynı kalmaktadır. Bu tören alayının odak noktası aynı zamanda törenin bitiş noktası olan, kentin yüksek tepesinde konumlanan, seferden önce ve sonra komutanların kurbanları sundukları Jupiter Tapınağı olmaktadır. Yol boyunca, zafer kazanan komutanlar tarafından tanrılara adanan tapınaklar, zafer yolunun güzergahını daha belirgin hale getirmiş, inşa edilen portikler, zafer alaylarına özgü anıtlar olan ve zafer alayının geçişini belirtecek şekilde kapı biçiminde inşa edilen zafer takları ise yolu anıtsallaştırmıştır. Zafer yolundaki en önemli yapılar olan portikolar ise, halkın töreni daha rahat izlemesi için inşa edilmiştir. Revaklar tören yolu boyunca ikinci bir

sürekliliği olan hat hem de gölge sağlamaktadır. Kentin hipodrom ve tiyatroları da törenin rahat izlenmesi kaygısı ile bu yol güzergahına inşa edilmiştir. Tiyatroların arkadlı cepheleri, tören alayı binaların arasından geçmesi de halkın sokaktaki gösteriyi rahat bir şekilde izlemesine imkan tanımaktadır (Karababa, 2006).

Constantinus dönemine kadar tören alayının odak noktası olan Jüpiter tapınağı, Hristiyan imparatorların Jüpiter'e kurban sunmayı reddetmeleriyle birlikte önemini yitirmiştir. Sonrasında bu nedenle yürüyüşün son noktası Forum Romanum olarak belirlenmiştir.

3.1.2.2. Doğu Roma

Zaman içinde oluşmayan, sıradan bir kentin görkemli bir planlama ile sıfırdan inşa edilerek başkent haline gelen Konstantinopolis, küçük bir kentken Constantinus'un burayı başkent yapmaya karar vermesiyle birlikte yeni bir planlama ile görkemli bir kent olarak inşa edilmiştir. 324 yılında kentin doğu ucunda Byzantion isimli yerleşim yeri varken kalan kısmı boştu. Constantinus, Byzantion'da yer alan yapıların yenilenmesini sağlamış, kenti neredeyse üç kat genişletmiş ve kentin kendi surlarını inşa etmiştir. Constantinus, Mese adı verilen ve Byzantion'un ana hattını oluşturan sütunlu yolu uzatmıştır ve bu yolu Konstantinopolis'in de ana hattı haline getirmiştir. Kentin genişletilen kısmındaki bütün yapılar bu ana hat ile ilişkili şekilde konumlandırılmıştır (Karababa, 2006).

Konstantinopolis'teki imparatorluk forumları da tören yolunun genişletilmiş bölümleri gibi inşa edilmiştir, revaklar forumların içlerinde de devam etmekte, böylece hem töreni izleyen halk hava koşullarından korunmakta hem de meydanlar ile yollar arasında süreklilik sağlanmaktadır. İstanbul'daki forumlar içlerinden alayın geçmesine izin veren yapıya sahip olarak Roma'daki imparatorluk forumlarına benzemektedir. Constantinus forumu da yeni yol ile eski yolun kesiştiği alandadır. Bu dönemde Konstantinopolis'te gerçekleştirilen tören alayları Porta Aurea (Altın Kapı)'dan başlar, Constantinus Forumu'nda senato tarafından gerçekleştirilen kabul töreninden sonra Ayasofya'da taç giyme töreni yapılmaktadır. (Karababa, 2006).

Şekil 3. 4. Constantinus Forumu Tasviri (URL 04)

Roma’da tören alayının odak noktası Jüpiter Tapınağı’yken, Konstantinapolis’te tören alaylarının odak noktası forumdur. I. Theodosius, Arcadius, II. Theodosius ve Augustaion forumları tören yolunun güzergahında bulunmakta ve çeşitli gören alaylarında durak noktası olmaktadır. Bu forumlar şehrin en yüksek noktalarında bulunmakta ve merkezlerinde imparatorun heykelini taşıyan anıt sütun bulundurmaktadırlar. Bu sütunlar Roma’daki Jüpiter Tapınağı gibi şehrin en görünen parçası olmaktadır. Constantinus forumunun ortasındaki, üzerinde imparatorun heykelinin bulunduğu, Çemberlitaş olarak bilinen sütun şu an hala ayakta durmaktadır (Karababa, 2006).

Şekil 3. 5. Constantinus(Çemberlitaş) Sütunu Kaidesi Tasviri (URL 05) (Solda) Ve Çemberlitaş Sütunu (A.K.) (Sağda)

Her imparatorun düzenlediği törende, kendi forumu ön plana çıkmaktadır ve tören yolu imparatorluk forumlarının içinden geçmektedir. Konstantinapolis'teki imparatorluk forumları da tören yolunun genişletilmiş bölümleri gibi inşa edilmiştir, revaklar forumların içlerinde de devam etmekte, böylece hem töreni izleyen halk hava koşullarından korunmakta hem de meydanlar ile yollar arasında süreklilik sağlanmaktadır. İstanbul'daki forumlar içlerinden alayın geçmesine izin veren yapıya sahip olarak Roma'daki imparatorluk forumlarına benzememektedir (Karababa, 2006).

3.1.3. Anadolu'da Kentsel Mekân

Selçuklu ve Osmanlı Devleti kentsel mekân kurgusunu oluşturan öğeler dini, siyasi, ticari, sosyal mekânlar olarak sınıflandırılabilir.

Selçuklu ve Osmanlı Devleti'nin siyasi yapıları olan saltanat sarayları, devlet gücünün ve otoritesinin mekânsal yansıması olarak değerlendirilebilmektedir ve bu yapılar kente hâkim bir noktada konumlandırılmaktadır (Özcan, 2010).

Sosyokültürel yapılar olan, astronomi, felsefe, matematik, edebiyat gibi alanlarda eğitim veren medreseler; eğitim ve sağlık kurumları işlevindeki darüşşifaların işlevsel ve mekânsal niteliği Selçuklu Devleti'nden Osmanlı Devleti'ne aktarılmış, bu yapıların da kent dokusunun oluşmasında önemli etkisi olmuştur (Özcan, 2010).

Selçuklu ve Osmanlı Devleti, İslam devletleri oldukları için dini yapılar olan camiler, kent dokusunun oluşmasında önemli mekânlardır. Cami ve cami avlusu dini bir güç odağı oldukları için, meydanların konumlanmasında etkili olmuştur.

Anadolu topraklarının konumu itibarıyla Avrupa, Asya ve Uzakdoğu'yu birbirine bağlayan önemli ticaret yolları üzerinde bulunması, ulusal ve uluslararası ticaretin ülke ekonomisindeki öneminin artmasına neden olmuştur. Büyük bir bölümü bu topraklarda yer alan İpek Yolu ve Baharat Yolu, bölgede hüküm sürmüş olan Selçuklu Devleti ve Osmanlı Devleti ekonomisi için önemli kaynaklardır. Ülke ekonomisinde bu ticaret yollarının önemi, bu ticari faaliyetlerin daha güvenli ve daha kaliteli yürütülmesi için ülkeler bu yol güzergahlarına kervansaray ve menziller inşa

etmişlerdir. Şehir merkezlerinde ise arasta, bedesten, han, çarşı gibi ticaret mekânları kurgulamışlardır (Eray ve Kutlu, 2021).

3.1.3.1. Anadolu Selçuklu Dönemi

9. ile 13. Yüzyıllar arasında Orta Asya'dan Anadolu'ya göç eden Türklerin, göç hareketleri sırasında İran-İslam kültürü ile ve Anadolu'da var olan Yunan-Roma kültürüyle olan karşılaşması, Selçuklu kültürünün oluşmasını sağlamıştır. Selçuklu kayıtlarından ve vakıf-namelerinden anlaşılabileceği gibi, ticaret alanında özellikle 13.yüzyılın ilk çeyreğinden sonra büyük bir canlanma yaşanmaya başlanmıştır. Bu nedenle kentte kervansaraylar, bedestenler, hanlar ve çarşılar inşa edilmeye başlanmıştır (İnan, 1996).

Selçuklu devletinde ticari yapılar öncelikle konum itibari ile sınıflandırılabilir. Transit ticaret yollarını barındıran ve ticaretin ekonomik kaynak olduğu Selçuklu Devleti'nde ülkeyi daha güvenli kılacak olan kervansaray sistemi geliştirilmiştir.

Ticaretin gerçekleştiği pazarlar at pazarı, koyun pazarı gibi, ya da deri gibi ürünlerin satıldığı çevre için hijyen koşullarını sağlamayan bir pazar olduğunda, ya da göçebe Türkmenlerin ürünlerini sattıkları geniş alana ihtiyaç duyulan ürünlerin satıldığı bir pazar olduğunda, bu ticari alanlar şehir surlarının dışında konumlandırılmaktadır (Özcan, 2010). Aynı zamanda çarşı kuruluşunun ilk evresi olan pazarlar kent kapılarında kurulmaktadır (Eray ve Kutlu, 2021).

Anadolu Selçuklu kent merkezlerinde yer alan ticari merkezler olan çarşı ve pazarların işlevsel ve mekânsal olarak sınıflandırılmasında ise üç faktör etki göstermiştir. Bu faktörlerden birincisi, halkın toplanma alanları olan dini yapıların konumlarıdır. İkinci faktör kente giriş ve çıkışı sağlayan şehir kapılarının konumlarıdır. Üçüncüsü ise ticareti yapılan ürün türüdür (Özcan, 2010).

Selçuklu kent merkezlerindeki hanlar, imalathane ve dükkan işlevi görmüştür ve imalatı yapılan ürünün türüne göre; sabunhane, yağhane şeklinde isimlendirilmiştir. Aynı zamanda çarşıların, aynı tür ürünlerin satıldığı dükkanların bir arada konumlandığı türleri de bulunmaktadır. Selçuklu dönemindeki kayıtlarda,

kunduracılar, demirciler, bakırcılar şeklinde sınıflandırılan çarşılar bulunmaktadır (Eray ve Kutlu, 2021).

Selçuklu döneminin başlarında kent surlarının dışında yer alan üzeri açık pazarlar, 1100'lü yıllarda kentin içlerinde yer almaya başlamıştır. Selçuklu döneminin sonlarına doğru ise, bedestenler inşa edilmeye başlanmıştır. Sonrasında Osmanlı döneminde de bedestenler yapı itibarıyla geliştirilmeye devam etmiştir.

3.1.3.2. Osmanlı Dönemi

Osmanlı kent yapısındaki yaşam, mahalle ve çarşı olmak üzere iki çekirdeğin etrafında şekillenmektedir. Müslim ve gayrimüslim halkın oturduğu mahalleler, her cemaatin kendi ibadethanesinin etrafında yer almaktadır (İnalcık ve Arı, 2005).

Şekil 3. 6. Osmanlı Dönemi Mahalle Tasviri (URL 06)

Şehrin diğer ana bölgesini yani kamusal hayatının toplandığı bölgeyi ise çarşılar oluşturmaktadır. Çarşılar genellikle cami ve bedesten etrafında şekillenmektedir. Müslim ve gayrimüslim esnaf çarşı bölgesinde bir arada ve iş birliği içinde çalışmaktadır. Osmanlı kentlerinde çarşılar, ekonomik, sosyal, idari, dini birçok fonksiyona sahiptir. Çarşılar imalat ve ticaret yapılan yerler olmasının yanı sıra, insanların sosyalleştiği alanlar olarak da önemli bir yere sahiptir. Çarşılarda ticari alanların dışında hamamlar, ibadethaneler, medreseler gibi çeşitli ihtiyaçlara

yönelik yapılar da bulunmaktadır. Bu nedenlerle çarşılar kentlerin, sosyokültürel ve sosyoekonomik merkezleri olmaktadır. Mahalle ve çarşıların oluşturduğu bu iki çekirdekli kentsel anlayış, Osmanlı dönemi şehir tarihinde Bursa’da görülmektedir ve Bursa şehri; Edirne, İstanbul şehirleri için model oluşturmaktadır (İnalcık ve Arı, 2005; Şahinalp ve Günal, 2016).

Şekil 3. 7. Osmanlı Dönemi Çarşı Tasviri (URL 07)

Osmanlı topraklarında önemli ticaret yolları bulunmaktadır. Çarşıların aynı zamanda bu ticaret yollarından geçen kervanların ilk ya da son durağı olma işlevi de bulunmaktadır. Bu ticaret yolları sebebiyle Osmanlı kentlerine yeni kervansaraylar, yollar, köprüler inşa edilmesi ile, şehir çarşıları (Şekil 3.8) ulusal ve uluslararası bir ticari merkez haline gelmiştir. Osmanlı döneminde nüfusun artmasıyla ve bu dönemde gerçekleşen hukuki düzenlemeler ile birlikte de yerleşik tüccarlar, dünya ticaretindeki gezgin tüccarların yerini almıştır. Bu durumda, Osmanlı döneminde 16. yüzyılda alınan, bir yerin kent olabilmesi için orada sürekli ticaretin gerçekleştiği bir ticari yer bulunması gerektiği kararının da etkisi bulunmaktadır. Bu gelişmeler de Osmanlı kentlerinde iyi organize olmuş ve yerleşik ticaret yerlerinin sayısında önemli bir artış olmasında etkili olmuştur. Bu ticari alanlar olan çarşılar hem uluslararası ticarete yönelik hem de şehir halkına yönelik ihtiyaçları karşılamaktadır (Eray ve Kutlu, 2021).

Şekil 3. 8. Bursa Çarşısı (Sebah & Joaillier, 1894)

Osmanlı döneminde çarşılar, bedesten ve caminin etrafında şekillenmektedir. Bu nedenle çarşının merkezindeki birimi bedesten oluşturmaktadır. Bedesten kelimesi Arapça ve Farsça bez alınıp satılan yer anlamına gelen "bezzasistan, bezistan" kelimelerinden türemiştir. Bedestenlerin fiyatlandırmanın belirlenmesi, vergilendirme yapılması ve vergi toplanması gibi fonksiyonları da bulunmaktadır. Osmanlı kentlerinde yer alan bedestenlerde kürkler, silahlar, porselenler gibi değerli ürünler satılmaktadır. Aynı zamanda bedesten içerisinde yer alan ve kiralanabilen kilitli sandıklarda ve kasalarda, para ve değerli mücevherler de saklanabilmektedir. Bedestenin çarşı içerisindeki konumlandırılması da bedestenin önemini göstermektedir. Bedestene yakın bölgelerde daha değerli ürünler satılmaktayken, bedestenin etrafından uzaklaştıkça daha az değerli ürünlerin satıldığı görülmektedir (Şahinalp ve Günel, 2016).

Bedestene göre daha az değerli olan aynı tür ürün satan dükkanların genellikle karşılıklı sıralandığı birimlere "arasta" ismi verilmektedir. Aynı tür ürünler satan esnafın birlikteliğinden oluşan bu düzen, lonca sisteminin yapıya yansımaları olarak nitelendirilebilmektedir (Şekil 3.9). Arastaların bedestenlerden yapısal olarak bir diğer farkı mahzenlerinin olmaması; ekonomik olarak ise fiyatlandırmada bir etkisinin olmaması yani borsa özelliğinin bulunmamasıdır. Arastalar genellikle çarşı içerisinde

bulunmasına karşın bağımsız veya bir külliye'nin parçası olarak da inşa edilebilmektedir (Akar, 2009). Külliye'nin bir parçası olarak inşa edilen arastalar, cami için doğrudan bir gelir kaynağı görevi görmektedir (Denny, 1985).

Şekil 3. 9. Bursa, Ayakkabıcılar Çarşısı (Sebah & Joaillier, 1894)

Osmanlı kentlerindeki çarşılardaki diğer birim olan hanların yalnızca konaklama fonksiyonunu sağlayan; konaklama ve ticari fonksiyonu birlikte sağlayan türleri bulunmaktadır. Hanlar alışverişin sağlandığı, kervanların getirdiği malın depolandığı, vergi kontrolünün yapılabildiği yapılar da olabilmektedir. Hanlar ticareti yapılan ürünün adıyla, tüccarın geldiği yerin adıyla isimlendirilebilmektedir (Şahinalp ve Günel, 2016).

3.1.4. On Dokuzuncu Yüzyıl Osmanlı Dönemi Batılılaşma Etkisindeki Kentsel Mekânlar

Avrupa'da kentlerin gelişimi Sanayi Devrimi ile hızlanmıştır. Sanayi devrimi ve buna bağlı endüstriyellemenin şekillendirdiği ekonomik ilişkiler ve üretim, kamusal alanın yapılanmasının değişmesine yol açmıştır (Demirkıran, 2017).

Avrupa’da endüstriyelleşme ile değişen kamusal alanlardan ticari fonksiyonu itibari ile ön plana çıkan ve her meslek ve her sınıftan kentli ile etkileşim halindeki yapılar pasajlardır. Pasaj kelimesinin kökeni Latince “adım” anlamına gelen passus’tan gelmektedir. Pasaj kelimesi ise Fransızcadan gelmektedir ve 18. yüzyılda bu dilde büyük yapı bloklarının arasından geçilmesini sağlayan özel yollar için kullanıldığı bilinmektedir. Paris pasajlarının çoğu, 1822 ve sonrasındaki on beş yıl içerisinde inşa edilmiştir. Bu yapıların inşa edilmesinin ilk sebebi, tekstil ticaretindeki büyük yoğunlaşmadır. Ticaretin artmasıyla birlikte içerisinde daha fazla mal depolayabilen eşya mağazalarına ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Pasajlar bu mağaza ihtiyacını karşılamış ve lüks eşya ticaretinin de merkezi olmuştur. Pasajların gelişimindeki ikinci etken ise demirin yapı malzemesi olarak kullanılmaya başlanmasıdır. 19. yüzyıl itibariyle konut yapımında demir kullanmaktan kaçınılsa da demir; istasyon binaları ve pasajlar gibi insanların sadece gelip geçtikleri mekânlarda kullanılmaya başlanmıştır. Demirin yapı malzemesi olarak kullanılmasına eşzamanlı olarak camın da mimarlıktaki kullanım alanı genişlemiştir. Cam ile demirin mekân örtüsü olarak kullanılması sayesinde pasajların içerisine gün ışığı yayılmaktadır. Bu örtü sistemi pasajların en ayırt edici yapısal özelliklerindendir (Benjamin, 2014).

Şekil 3. 10. Grand Cerf Pasajı, Paris (URL 08)

19. yüzyılda Avrupa’da Sanayi Devrimi ile endüstriyelleşme devam ederken, 17. yüzyıldaki duraklama döneminden sonra gerileme dönemine giren Osmanlı Devleti toprak kaybetmeye devam etmekte aynı zamanda Avrupa’nın sanayileşmesinden uzak kaldığı için ekonomik olarak da geride bir konumda bulunmaktadır (Yergün ve Çiftçi, 2008). Osmanlı’nın ekonomik olarak geride kalmasının bir diğer sebebi de Sanayi Devrimi’nden sonra buhar gücünün gemilere ve lokomotiflere uygulanmaya başlanması, böylece uluslararası ticaretin de deniz yolu ve demir yolu ile sağlanmasıdır; bu durum Osmanlı topraklarında yer alan ticaret yollarının önemini azaltmıştır.

Avrupa’da meydana gelen gelişmeleri yakalamak amacıyla, Osmanlı Devleti askeri kolordusunu yeniden düzenlemek için Avrupa Devletleri ile yakın ilişkiler kurmaya başlamıştır. 3 Kasım 1839’da Tanzimat Fermanı’nın ilanı ile Osmanlı Devleti batılılaşmaya yönelik somut bir adım atmıştır ve bu durum reform sürecini hızlandırmıştır (Yergün ve Çiftçi, 2008).

18. yüzyıl sonlarında Osmanlı mimarisi üzerindeki etkileri artmaya başlamış olan yabancı mimarların etkisi, 19. yüzyıl itibarıyla daha belirgin hale gelmiştir. 19. yüzyılda Osmanlı’da, batı ülkeleriyle artan ticari ilişkilerin en yoğun olduğu şehir İstanbul’dur. Avrupa’daki ticari sisteme uygun bir şekilde gelişen sistem, farklı işlevlerde ticari yapıların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu yapılar İstanbul’un kent dokusunda batılılaşmaya neden olmuştur. Galata-Pera bölgesindeki ticari yapılar bu örneklerdendir (Eray ve Kutlu, 2021). Avrupa mimarisinin yansıması olan, Beyoğlu’ndaki pasajlar (Şekil 3.11), iki veya daha fazla sokağı birbirine bağlamaktadır.

Şekil 3. 11. Avrupa Pasajı, Beyoğlu (URL 09)

3.1.5. 20. Yüzyıldan Bugüne Çarşı Kavramı

Türkiye’de yakın zamana kadar insanların alışveriş ihtiyaçlarını karşıladığı, kentlinin vitrinlere bakarak yürüdüğü, yorulduğunda kahvesini içip dinlenebildiği bölgeler çarşılardı. İstanbul’da alışveriş denildiğinde, satılan ürünlerin tazeliğinden ve uygun fiyatlı olmasından dolayı akla ilk Eminönü gelmekteydi. Ucuz giyim konusunda ön plana çıkan Mahmutpaşa ve Sultan Hamam da Eminönü’nün ününü pekiştirmekteydi (Can, 2011).

Son yıllarda süper marketlere ek olarak, şehrin neredeyse her yerinde açılan alışveriş merkezleri, internet üzerinden alışveriş yapılabilmesi çarşılarla duyulan ticari ihtiyacı nispeten azaltmıştır. Buna ek olarak son yıllarda İstanbul başta olmak üzere ülkede kentsel dönüşümün hızlanması, insanları alışveriş merkezlerine yöneltmiş ve çarşı geleneğindeki değişimi hızlandıran etkenlerden biri olmuştur. Edirnekapi’daki "At pazarı", Yeni Camii çevresinde seyyar satıcı tezgahları artık varlığını

sürdürememekteyken, Eminönü ticari merkez olma işlevini günümüze kadar sürdürmüştür (Can, 2011). Bu durumda Osmanlı Dönemi'nden bugüne kadar önemli bir ticari merkez olarak varlığını sürdüren Mısır Çarşısı'nın (Şekil 3.12 ve şekil 3.13) tarihi, mimari, kültürel ve dolayısıyla turizm değeri etkili olmuştur.

Şekil 3. 12. Mısır Çarşısı'nın Eski Tarihli Fotoğrafi (Sariyildiz & Durmuslar & Ustunes, 2018).

Şekil 3. 13. 2022 Yılında Mısır Çarşısı (A.K.)

Belirli bir zaman diliminde Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altında olan Balkan ülkelerinde, Türk kültürü ve gelenekleri, kentlerin ve kentlinin tarihsel hafızasında görünür bir iz bırakmıştır. 520 yıl boyunca Türk egemenliğinde kalmış, bugün hala Osmanlı izlerini taşıyan Üsküp'teki Eski Çarşı, Osmanlı'nın en büyük çarşılarından biri olma özelliğini taşımaktadır. Labirenti andıran dar taş sokaklarıyla Türk Çarşısı (Şekil 3.14 ve şekil 3.15), çarşıda yer alan camiler, hamamlar, hanlar ve bitişik bir ve iki katlı dükkanlar ile eski Anadolu şehirlerindeki çarşılarla oldukça benzemektedir (Kızılçaoğlu & Hakan, 2020). Yine bir Balkan şehri olan Saraybosna'da bulunan Başçarşı da (Şekil 3.16), hamamları, camileri, hanları ve çeşmeleri ile bir Osmanlı Çarşısı olarak nitelendirilmektedir. Saraybosna ve Üsküp şehirleri, mahalle ve çarşı olmak üzere iki çekirdeğin etrafında gelişmesi, kamusal alan ile özel alan ayrımının sağlanmış olmasıyla Batı Anadolu'da yer alan Osmanlı kentlerine benzemektedir (Yalçın, 2021).

Şekil 3. 14. Üsküp Türk Çarşısı (A.K)

Şekil 3. 15. Üsküp Türk Çarşısı (A.K)

Şekil 3. 16. Saraybosna, Başçarsı (A.K)

Bu noktada geçmişte yerel halkın basit ihtiyaçlarını karşıladıkları alanlar olan çarşıların fonksiyonunda, değişen alışveriş olgusu sebebiyle değişiklikler olduğu görülmektedir. Yerel halkın alışverişini gerek sayısı oldukça artan alışveriş merkezlerinden gerek herhangi bir enerji gerektirmeden internet üzerinden yapılabilmesiyle beraber çarşı, alışveriş için bir ihtiyaç olmaktan çıkmıştır. Yakın tarihteki araştırmalara göre temel ihtiyaçlar için alışveriş yapmak genellikle zahmetli olarak görülmekteyken, zorunlu olmayan alışveriş boş zaman etkinliği ve rekreasyon şekli olarak görülmektedir. Alışverişin artık oldukça önemli bir boş zaman etkinliği haline gelmesiyle turizmde de önemli bir unsur haline gelmiştir.

Günümüzde Mısır Çarşısı (Şekil 3.12 ve Şekil 3.13) ve Üsküp Türk Çarşısı (Şekil 3.14 ve şekil 3.15) ve Saraybosna Başçarsı (Şekil 3.16) örneklerinde görüldüğü üzere, bulunduğu bölgenin tarihsel ve kültürel geçmişini yansıtan kentsel ara mekânlar, bulundukları bölgeyi yerli veya yabancı turist için bir cazibe merkezi haline getirmektedir. Aynı zamanda bu çarşılar, bulundukları kentin Kevin Lynch'in terminolojisi ile "landmark"ı, yani işaret ve odak noktası olarak kentin kimliğini oluşturmaktadır.

3.2. Mekân, Kimlik ve Sözsüz İletişim

Mekân tasarımıyla ilgilenen mimarlık ve iç mimarlık disiplinleri ile diğer sanat ve tasarım disiplinleri arasındaki en önemli fark, mekânın tasarım sürecinin merkezinde insanın bulunmasıdır. Bunun sebebi insanın, var ettiği mekânı oluştururken düşünce, inanç, duygu, gelenek ve göreneklerinin toplamı olan kültürün mekâna yansması; aynı zamanda bireyin düşünce ve davranışlarının halihazırda bulunan mekânlardan, yani yapıları çevreden etkilenmesidir (Tosun, 2019). Bu bağlamda mekân, insanın tarihinin, kültürünün bir farklı ölçeklerde temsilidir. Bu temsil kimlik olarak nitelendirilebilmektedir. Kimlik kavramının “bir toplumda yer alan insanların tekrar eden, ortak özelliği” olarak ya da “bir yerin ya da nesnenin tekrarlanan ve ayırt edici özellikleri” şeklinde farklı tanımları mevcuttur (Kuhn, 2014). Toplum ölçeğinde, insanların ayırt edici ve tekrar eden özellikleri toplum kimliğini oluşturup; toplum kimliğinin mekâna yansması mekân kimliğini oluşturmaktadır (Akıncı, 2020). Mekân kimliğinin kullanıcı ile etkileşimi ise; bireyin mekânı algılama süreci, uyarıcı ve uyarıcı örüntülerinin çeşitli duyular ile duyumsaması ile başlamakta ve edinilen bilginin beyne iletilmesi ile devam etmektedir. Bu bilgi beyinde anlamlandırılmakta ve sınıflandırılmaktadır.

İnsan ile mekân arasındaki bu etkileşimden Rapoport, sözsüz iletişim biçimi olarak bahsetmiştir. Bu sözsüz iletişimde çevreyi, kullanıcılar tarafından kodu çözülen bir kod ve bir sembol sistemi olarak tanımlamıştır (Rapoport, 1976). Mekânı oluşturan kodlar anlaşılabilir, uygun veya tutarsız ise mekân birey tarafından sınıflandırılmayacak ve birey ile iletişim kurmayacaktır (Rapoport 1976).

Mimarının ve doğal çevrenin sözsüz iletişim biçimi olduğu belirtildiği için, kültürün yapıları çevre ile insanlara aktarılma sürecini çözmek için iletişimin süreci incelenmelidir (Eriş, 2001). İletişim; fikir, düşünce ve bilgileri kapsayan anlamların, semboller yardımı ile bireye aktarıldığı bir süreçtir. Bu süreçte bilgi, kaynaktan hedefe yazılı, sözlü veya sözsüz bir biçimde aktarılmaktadır. İletişim sürecinde altı aşama bulunmaktadır (Üster, 2011):

- Kaynak
- Kodlama
- Kanal

- Mesaj
- Kod Açma
- Alıcı

Kaynak, düşünce ve duygularını diğer insanlara aktarmaya çalışan kişidir. Alıcının mümkün olduğu kadar çok duyusuna ulaşabilmek etkin bir iletişimin bir yoludur (Üster, 2011). Yapılı çevrenin oluşturulma sürecinde, yapıyı inşa eden kişi iletişimde kaynak niteliği taşıyan kişidir. Toplum içerisinde yaşayan insanlar kaçınılmaz olarak belirli değerlere, inançlara ve dünyayı anlama yollarına sahip bu tür grupların üyeleri olarak düşünülmelidir (Rapoport 1976). Bu kavramların tümü, kültür kavramının çatısı altında toplanmaktadır. Dolayısıyla kaynak, yapıyı inşa ederken bu toplumun kültürünün etkisi altında bulunmaktadır.

Kodlama, iletmek istediği bilgiyi sembollere çevirerek kodlamaktadır. Kodlama olmadan bir kişiden diğerine bilgi aktarmak mümkün değildir. Bu nedenle kodlama, mesaj içeriğinin kod simgelerine dönüştürülmesidir. İletişim sürecinde sözsüz iletişimdeki veya sembollerdeki ifadeler eksikse iletişim sağlanamamaktadır (Üster, 2011). Bu çalışmada incelenen Konak Çarşı'daki yapılı çevrenin insanlar ile iletişim kuramamasının sebebi de bu sembollerin eksik olmasıdır. Bu durumun çözümü için bölgedeki yapıların cephelerine, sokağın içerisine semboller yerleştirilmesi gerekmektedir. Mesaja yani mimari yapılara kodlanacak olan sembol ve kodlar; mimari öğeler olan taşıyıcı öğeler, örtü öğeleri, açıklıklar, zemin ve tamamlayıcı öğelerdir. Bu kodların belirli organizasyon biçimlerinde bir araya gelmesi ile ileti oluşacaktır. Ve bu kodlar ve semboller bölgenin kültürü ve tarihi geçmişini barındırmaktadır. Çünkü kültür, dünyanın birey tarafından yorumlanmasından kaynaklanan bir semboller sistemidir (Zhang, 2019).

Kanal, mesajın kaynaktan hedefine ulaşması için gerekli çevre, ortam veya yöntemdir. Mesajı kaynaktan alıcıya taşımaktadır (Üster, 2011). Mimaride bir yapının ya da birkaç yapının bulunduğu bağlamın kanal niteliği taşıdığı söylenebilmektedir. Konak Çarşı esas alındığında, mesajın iletildiği kanal İznik'tir. Kanal, mesajın iletildiği duyu organlarına göre de sınıflandırılabilir (Üster, 2011). Bu şekilde sınıflandırıldığında mimari tasarımda görsel kanal kullanılacaktır.

Mesaj, kaynak tarafından üretilen ve alıcıya iletmek istenen bilgidir. Mesaj, kaynak ve hedef arasındaki ilişkiyi kuran temel unsurdur. Mesaj, alıcıya gönderilen, kaynağın kodladığı bir duygu, düşünce veya bilgidir. Mesaj, bilginin içeriğidir, yani ürünün kendisidir (Üster, 2011). Sözsüz iletişim biçimi olan mimaride ise mesaj, kaynağın yani yapıyı inşa eden kişinin ortaya çıkardığı ürün olan mimari yapıdır. Geniş ve bütünsel bir çerçevede ele alındığında ileti fiziksel bir kültür ögesi olan çarşıdır. Bu nedenle tasarım oluşturulurken çarşı kavramının tarihinin ve kültürünün de bütünsel bir şekilde ele alınması da önemlidir.

Kod açma, çözme aşaması, mesajın alıcı tarafından yorumlanmasıdır. Alıcının mesajı yorumlaması ve onu anlamlı bir forma sokmasıdır. İletişim sürecinde mesajlar sadece kod çözülerek, anlamsız işaretler olmaktan çıkmakta ve anlamlı hale gelmektedir. Bu aşama kanal, kültür gibi faktörlerden etkilenebilmektedir (Üster, 2011). Kullanıcı ile yapıyı çevre arasındaki etkileşimde, bireyin mekânı duyumsadıktan sonraki bilişsel süreç yani algılama, sentezleme, anlamlandırma süreci kod çözme aşamasıdır. Kullanıcının çevreyi anlamlandırması da mesajın yani yapının bulunduğu bağlamdan, kendi kültüründen ve kaynağın yani yapıyı inşa eden kişinin kültüründen etkilenmektedir.

İletişim sürecinde mesajın ulaştığı kişilere hedef veya alıcı denmektedir. Hedefin tepkisi, gönderilen mesajın ya da bilginin hedefe ulaşp ulaşmadığını veya hedefe ulaştıysa nasıl bir etkisi olduğunu göstermektedir (Üster, 2011). Yapılı çevre, kullanıcı tarafından doğru okunabilmesi, kodlamanın doğru yapıldığını ve mesajın alıcıya ulaştığı anlamına gelmektedir. Kullanıcının, bağlam hakkında yani bölgenin kültürel ve tarihi geçmişi hakkındaki bilgi seviyesi de çevredeki mimari yapıların doğru biçimde yorumlanmasını etkilemektedir.

Tablo 3. 1. Sözsüz İletişim Aşamaları Ve Mimari Okumada Karşılıkları (A.K.)

KAYNAK	KODLAMA	KANAL	MESAJ	KOD AÇMA	ALICI
↓	↓	↓	↓	↓	↓
TASARIMCI	KODLAMA	BAĞLAM	YAPI	ALGILAMA	KULLANICI

Tarihi yapıları çevrelerde, sözsüz iletişim biçiminin aşamaları (Tablo 3.1) eksiksiz bir biçimde gerçekleştiği takdirde kullanıcı, yapıyı çevreden gerekli kodları açacak, bu

sayede kültürel ve tarihi geçmişi olan bölge hakkında bilgi edinecektir. Bu sayede kullanıcıların estetik, fonksiyonel ve kültürel beklentileri karşılanacaktır.

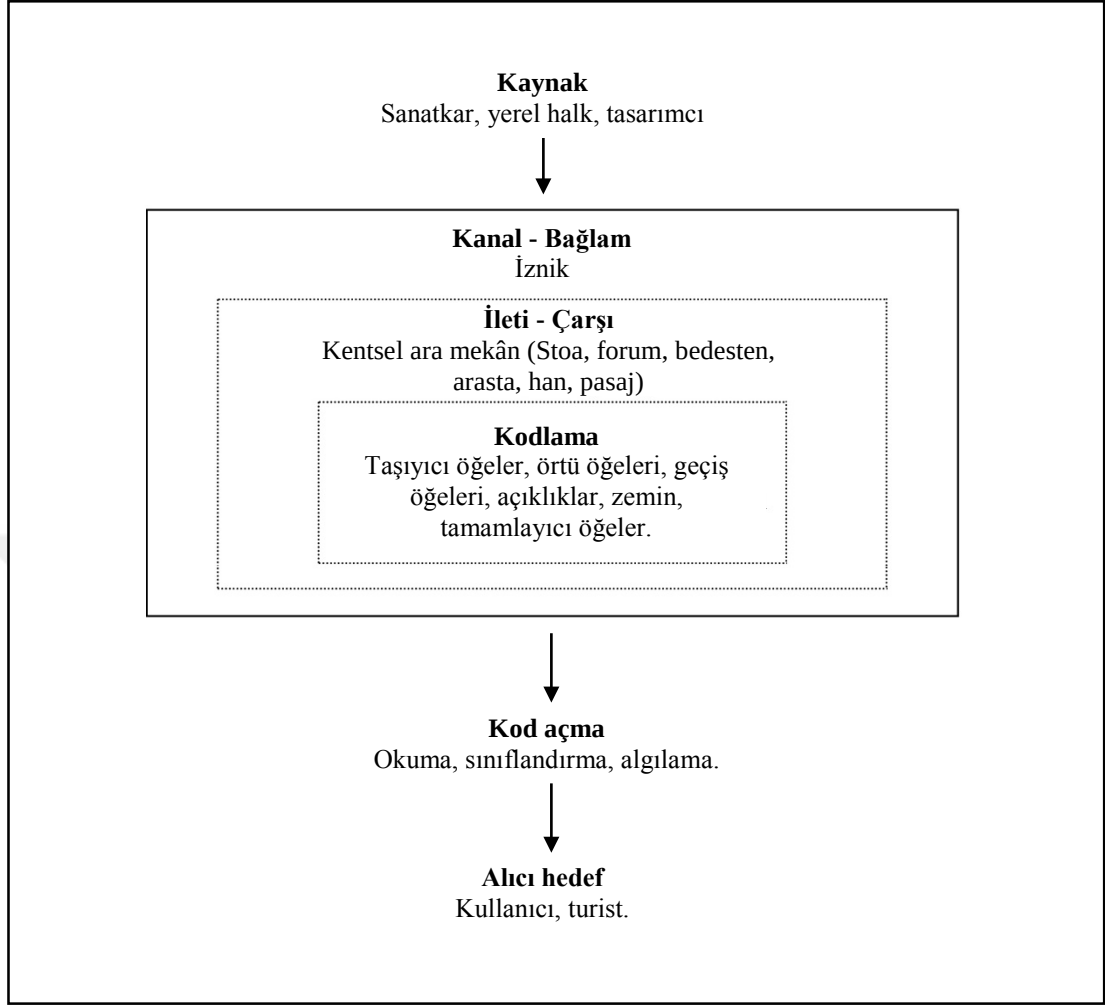
Konak Çarşı, tarihi kent merkezinde yer almasına karşın, çarşıdaki yapı çevrenin bugünkü durumunun sembollerdeki ifadeler eksik olduğu için kullanıcıyla iletişim sağlanamamaktadır. Bu nedenle, sözsüz iletişim aşamasındaki eksik semboller yani kodlama aşamasının eksikliği nedeniyle kullanıcıya bilgi aktarımı yapılamamaktadır. Bu nedenle bu araştırmada, eksik olan kodlama aşamasında eksik olan bilgi tümdengelim yöntemi kullanılarak elde edilecektir.

Tablo 3. 2. Tümdengelim Yönteminde Kullanılacak Kodlama İçin Gerekli Bilgileri Elde Etme (A.K.)

KAYNAK	KODLAMA	KANAL	MESAJ	KOD AÇMA	ALICI
↓		↓	↓	↓	↓
TASARIMCI		BAĞLAM	YAPI	ALGILAMA	KULLANICI
→	KODLAMA	←	←		

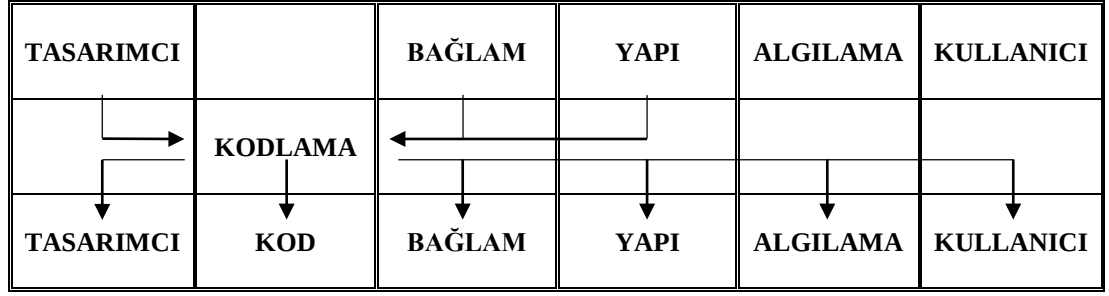
Kodlama yapılarak kullanıcıya aktarılması gereken bilgiye yani bölgenin tarihi ve kültürel bilgisine, bölgenin tarihini bilenler ya da bölgede ikamet edenler hakimdir. Dolayısıyla kaynak ve mesaj mevcuttur. Konak Çarşı, bağlamında yani İznik'te tasarlanacağı için kanal hakkındaki bilgi de mevcuttur. Eksik olan kısım bu bilgilerden elde edilecek ve çevreye kodlanacak olan sembollerdir. Elde edilen bilgilerden (Tablo 3.2) tümel yargılara varılarak kod üretilecek, bu aşamada tümdengelim yöntemi kullanılacaktır.

Tablo 3. 3. Konak Çarşı Tasarımında Kullanılacak Sözsüz İletişim Aşamaları (A.K.)

Duyumlara ve deneyime dayalı tümel yargılara varabilmek, insanı diğer canlılardan ayıran önemli bir özelliktir. Tüm canlılar arasından yalnızca insan türü akıl yürütme ve sanat yapma düzlemine ulaşmıştır. İnsan, sanat ve bilime deneyim yoluyla ulaşmaktadırlar. Bir tümel yargı, bir yığın deneyim ile ortaya çıkmaktadır. Bu tümel yargı da tekrar eden bütün durumlara uygulanabilir bir bilgidir. İnsanın düşünme yetisi veya doğası bu şekilde çalışmaktadır. Olgular kendilerini tekrar ettiğinde, tümel bir yargı yani bilgi ortaya çıkmakta ve bu bilgi aynı türden diğer olgulara uygulanabilmektedir (Anlı, 2011).

Tablo 3. 4. Tümdengelim Yöntemi İle Tasarım Kodlarının Üretilmesinde Bilgi Alınacak Aşamalar (A.K.)

Çalışmada bu yöntem, iletişim aşamasında mevcut olan bilgilerin toplanması, mevcut bilgiler kullanılarak tümel yargılara varılması ve alıcının yani kullanıcının, turistin bu kodu çözebileceği şekilde çarşıdaki çevreye kodlanmasıdır (Tablo 3.4). Bu çalışmada kentsel ara mekânı oluşturan çevresel ipuçları beş başlık altında kategorize edilmiştir. Bunlar;

- Taşıyıcı öğeler
- Açıklıklar
- Örtü öğeleri
- Zemin kaplamaları
- Tamamlayıcı öğelerdir.

Kategorize edilen kod, sembol ve ipuçlarının yapılara kodlanma aşaması, sonuç ve değerlendirme bölümünde anlatılacaktır.

3.3. Kentsel Ara Mekânı Oluşturan Öğeler

3.3.1. Taşıyıcı Öğeler

3.3.1.1. Duvar

Bir mimari yapıda taşıyıcı veya sınırlayıcı işlevi olan duvar, uzun yıllar bu iki işlevi aynı anda yerine getirmiştir. Bir yapının duvarının sağlamlığı, yatay ve düşey yüklere karşı mukavemeti ile ölçülmekteyse de genellikle yapının inşasında düşey yükler göz önüne alınmıştır. Bu durumdaki olumsuz nokta, deprem anında duvara etki eden yatay yüklere karşı dayanım gösteremeyen duvarların ayakta kalamamasıdır. Klasik Yunan mimarlığının eserlerinin çoğunun günümüze ulaşamamasının sebebi de bu durumdur (Kuban, 1998).

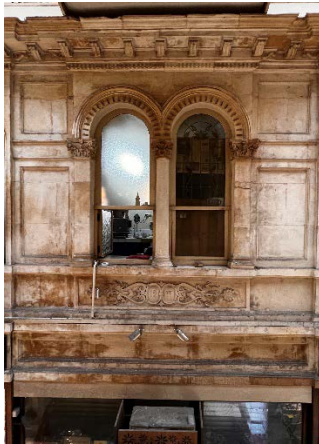
Roma döneminde, içine sıvı betonun döküleceği kalıbın içerisine demir yerleştirilmesi ile duvarın kütlesi taş duvara nazaran azaltılmış, böylece yatay yüklere karşı dayanım artmıştır (Roth, 2006).

Geometrik süslemenin hakim olduğu Anadolu Selçuklu mimarisinde kompozisyonların zenginliğini sınırlandırması sebebiyle tuğlanın kullanımı sınırlıdır. Taş malzeme kullanımı sayesinde yapılardaki kompozisyonlarda eğrisel hatlar kullanılabilmiş ve düzlemlerde daha fazla ayrıntıya ve motife yer verilebilmiştir (Bulut, 2019).

Erken Osmanlı Mimarisinde, ekseriyetle taş ve dönemin sonlarında mermer kullanılmıştır (Kartal, 2009). Bunun yanında tarihi bilinen ilk Osmanlı dönemi yapısı olan Hacı Özbek Camii'nin yapımında taş ve tuğla ile oluşturulmuş almalı bir düzen kullanılmıştır (Batur, 1970).

Bu dönemlerde yapıların duvarlarında taş ya da ahşap malzeme kullanılması fark etmeksizin, dikey ve yatay çizgiler görülmektedir. Duvarlar, tavanlar, kapılar, pencereler gibi elemanları çevrelemek için düz veya kavisli bir profilde kabartmalı çerçeve çubuğu gibi çıkıntılı olan bu parçalara silme denmektedir (Hasol, 1998).

Tablo 3. 5. Yapı Cephelerindeki Kat ve Tepe Silmeleri (A.K.)

		
Atlıhan	Avrupa Pasajı	Çiçek Pasajı

19.yüzyıldan itibaren demirin inşa malzemesi olarak kullanımının, dolayısıyla betonarmenin yaygınlaşmasıyla birlikte duvarın taşıyıcı niteliği azalmıştır (Kuban, 1998).

Tarih boyunca iç mekânın aydınlatılması ve taşıma koşullarını yerine getirmesi, iç mekân görünümünün önemli ölçüde belirleyicisi olmuştur. Duvar örülürken kullanılan teknik ve malzeme, iç mekânın genişliği ve yüksekliğinin belirlenmesinde etkili olmuştur. Ve her dönemin mimarisinin, dönemin imkanları dahilinde geleneksel iç mekân anlayışının ortaya çıkmasına katkı sağlamıştır. Teknolojik imkansızlıkların aşılması ile birlikte günümüzde bu iki koşul yerine getirildiği sürece istenen formda ve istenen malzeme ile inşa edilebilmektedir.

3.3.1.2. Sütun ve Paye

Yapıyı örten öğeden gelen düşey yükler duvara aktarılabildiği gibi tek bir noktaya da aktarılabilmektedir. Bu noktalar sütun ya da payeler (ayak, filayak ve filpaye de denmektedir) olabilmektedir.

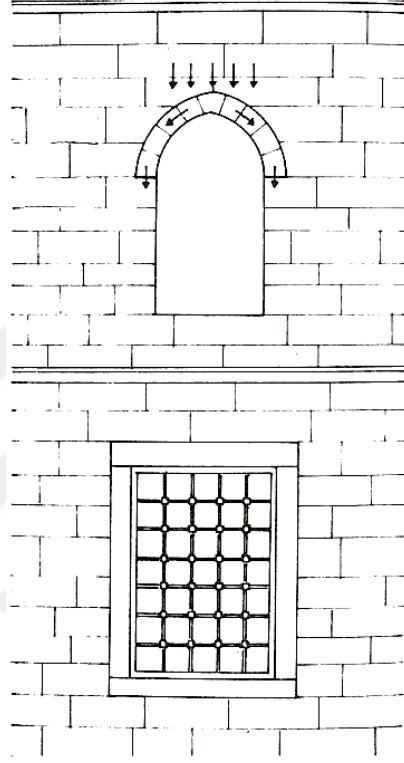
Yunanlılar dinsel ve sivil mimaride kullanılmak üzere Dor, İyon ve Korint düzenlerini geliştirmişlerdir. Bunlardan ilk kullanılan sütun düzeni Dor'dur. Sütunun hem taşıyıcı işlevi sağlaması hem de uygun güzellikte olması için insanın ayak izi boyu ile karşılaştırılarak 1/6 oranı bulunmuştur ve Dor sütunun gövdesi ve başlığı dahil taban kalınlığının altı katına eşit olarak kullanılmaya başlanmıştır. Korint adı verilen düzeni ise genç kız narinliğinin bir taklidi olarak görülmüştür (Vitruvius). Roma döneminde ise bu düzenler geliştirilerek, İyon ve Korint düzeni birleşimi ile elde edilen kompozit düzen ve daha sade ve ağır olan Toskana Dor düzen eklenmiştir (Roth, 2006).

Anadolu Selçuklu dönemindeki yapılarda, özellikle devşirme malzemelerin işlevi doğrultusunda kullanılmasıyla birlikte Roma dönemi yapılarından kalan sütunlar çeşitli yapılarda kullanılmıştır (Aktaş, 2016). Revakların örtüsünün yükleri de sütunlara aktarılmıştır.

Paye ise daha büyük ölçülü bir taşıyıcı öğedir. Payeler, duvar gibi örülerek inşa edildiği ve genişliği fazla olduğu için (Ayasofya'nın kubbesini taşıyan fil ayakları 11 metreyi bulmaktadır.) küçük boyutlu duvarlar olarak nitelendirilebilir. Payeler, şekilleri örtüden gelen yüklere göre belirlendiği için karmaşık biçimlere sahip olabilmektedir (Kuban, 1998).

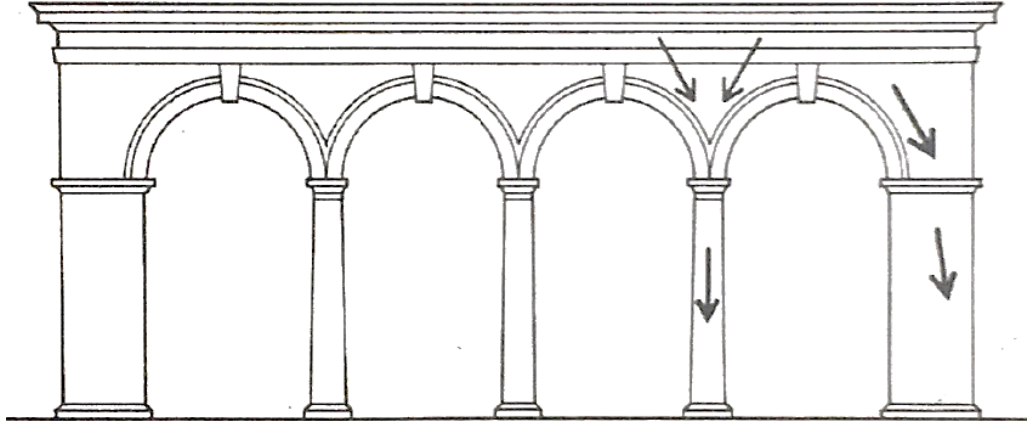
3.3.2. Açıklıklar

İç mekâna ışık girebilmesi için, iç mekânlar arası geçiş sağlanması için ve dış mekândan iç mekâna geçilebilmesi için duvarlarda pencere ve kapı için açıklık oluşturulmalıdır. Duvarda açıklık oluşturulduğunda, boşluğun yukarısında kalan duvarın yükünün, boşluğun kenarlarındaki duvara aktarılması için hatıl (lento) ve kemer kullanılmaktadır (Kuban, 1998).

Şekil 3. 17. Kemer ve Hatıl (Kuban, 1998)

Açıklıkların oluşturulmasında hatıl kullanılması için, çatlağı ve kusuru olmayan taş blokların bulunması gereklidir. Açıklığın yukarısındaki duvarın yükü bu taş blok üzerinden yan duvarlara aktarılmaktadır. Kemer ise birçok küçük parçadan oluşmaktadır, bu nedenle büyük taş blok bulunması gibi bir zorunluluk yoktur. Kemerin üzerindeki duvarın yükü kemeri oluşturan taşların üzerine eşit bir şekilde dağılmaktadır. Bu iki nedenden ötürü kemer sayesinde duvarda daha büyük açıklıklar oluşturulabilmektedir. Bununla birlikte birkaç kemerin yan yana konulması ile, bir kemerin yanal kuvveti bitişiğindeki kemerin yanal kuvvetleri tarafından etkisiz kılınmaktadır. Romalılar bu avantajı arkadların yapımında kullanmışlardır (Roth, 2006).

Şekil 3. 18. Kemerlerin Yanal Kuvvetinin Sütunlara Aktarılması (Roth, 2006)

Anadolu Selçukluları kemerleri, revakları oluştururken, kapı ve pencere açıklıklarında, taç kapılarda kullanmışlardır (Aktaş, 2016). Kemerler işlevsel amacının yanında süsleme amacıyla da kullanılmıştır. Selçuklular kümbet cephelerini süslemek için "sağır kemer" adı verilen içi dolgulu kemeri kullanmışlardır.

Osmanlı döneminde de açıklıklar oluşturulurken kemerler kullanılmaya devam edilmiştir. Sinan öncesi dönemde yapının alt katında sağır kemerli dikdörtgen pencere kullanımı yaygın olmakla birlikte, Sinan dönemi ve sonrasında da kemer alınlıkları cephe düzenlemesi içinde yoğun biçimde kullanılmıştır (Ödekan, 1988).

İç mekânda doğal aydınlatmanın sağlanması amacıyla yapıda belirli bir yükseklikte oluşturulan açıklık tepe penceresi olarak adlandırılmaktadır. İncelenen kentsel ara mekânlarda tepe pencerelerinin (Tablo 3.6) ritim ögesi olarak kullanıldığı görülmektedir.

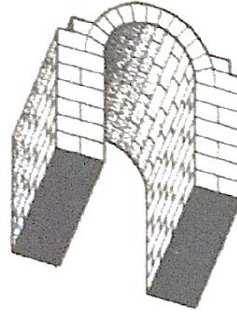
Tablo 3. 6. Tepe Penceresi (A.K.)

		
Cevahir Bedesteni	Selimiye Arastası	Mısır Çarşısı Arastası

3.3.3. Örtü Öğeleri

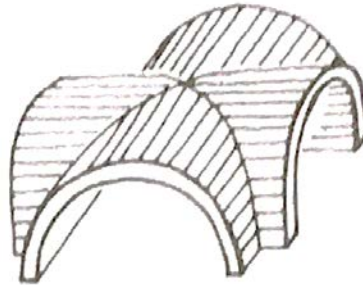
Arkeologların düz giriş mimarisi şeklinde tabir ettikleri Antik Yunan dönemi mimarisinde açıklıkların çoğunluğu düz bir şekilde geçilmiştir. Büyük açıklıklarda, ahşap tavan kullanılmıştır. Ahşap çatı üzerine bronz levhalar ve genellikle kiremit kaplanmıştır (Atalay, 2010).

Kemerin ortaya çıkardığı açıklık değişmeden yatay düzlemdeki aks doğrultusunda genişletilmesiyle ortaya çıkan örtü biçimi “beşik tonoz”dur (Kuban, 1998). Tonozun yükleri dayanak noktalarından direkt olarak duvara aktarıldığından bu yüklere direnç gösterilebilmesi için duvar kalınlığı fazla tutulmakta ya da duvar boyunca belirli aralıklarla duvarlara “uçan payanda” inşa edilmektedir. Fakat beşik tonozun sürekli taşıyıcı düzlem gerektirmesi, yeterli aydınlatılamayan karanlık iç mekânlara yol açmaktadır. Bu durum farklı çözümlere ihtiyaç doğurmuş ve farklı örtü sistemlerinin bulunmasına yol açmıştır (Roth, 2006).

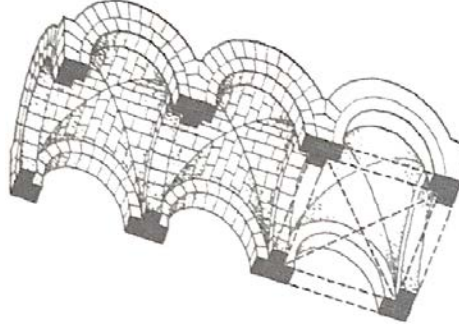
Şekil 3. 19. Beşik Tonoz Perspektifi (Roth, 2006)

Roma döneminde ana tonozla dik açılı olacak şekilde birbirleri ile kesişen tonozlar eklenmesiyle “çapraz tonoz” ortaya çıkmıştır. Çapraz tonoz kullanılmaya başlamasıyla birlikte örtüden gelen yükler duvar düzlemi yerine köşelerdeki noktalara yani ayak ve sütunlara aktarılabilmektedir (Roth, 2006). Böylece hem iç mekânda görsel ve mekânsal süreklilik sağlanabilmiş hem de daha aydınlık mekânlar elde edilebilmiştir.

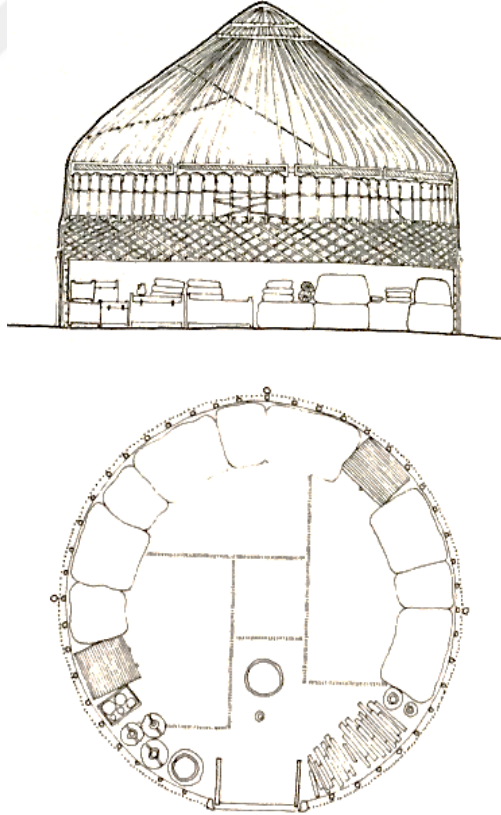
Şekil 3. 20. Çapraz Tonoz Perspektifi (Kuban, 1998)

Çapraz tonoz daha sonra geliştirilmiş ve çeşitli biçimlerde kullanılmıştır. Bunlardan biri Gotik üslupta kullanılmış olan “manastır tonozu”dur (Kuban, 1998).

Şekil 3. 21. Manastır Tonozu (Kaburga Tonozu) Perspektifi (Roth,2006)

Kuban (1998), *Mimarlık kavramları: Tarihsel Perspektif İçinde Mimarlığın Kuramsal Sözlüğüne Giriş* kitabında kubbenin erken yapı biçimi olduğunu söylemekte ve kemerden daha önce ortaya çıkabilmiş olabileceğini belirtmektedir. Bu erken dönem kubbesel yapılara örnek olarak Orta Asya’daki göçebelerin yaşadıkları “yurt” (Şekil 3.22) yapılarını göstermiştir.

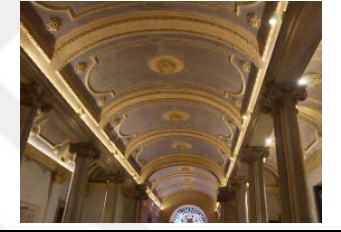
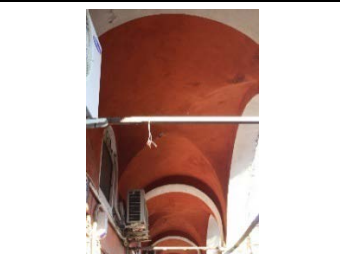
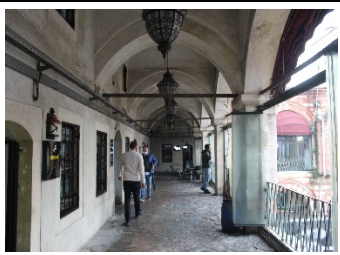
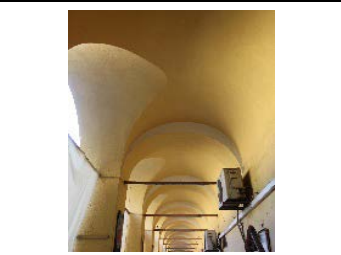

Şekil 3. 22. Yurt Plan Ve Görünüşü (Kuban, 1998)

Romalılar tarafından çokça kullanılmış olan, kubbenin gelişmiş biçimi ise kemerin, merkezi etrafında dikey eksenle döndürülmesiyle ortaya çıkan formdur. Kubbenin en geniş açıklığı örten ve gösterişli örneklerinden biri Pantheon'dur (Roth, 2006). Kubbenin Tanrı'nın bulunduğu ve insanoğluyla buluştuğu gibi sembolik bir anlamı da olduğu için tapınaklarda kullanılmıştır (Erarslan, 2016).

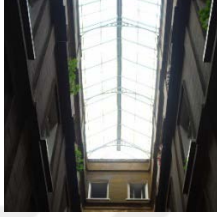
Selçuklu dönemindeki yapılarda kubbe ve tonoz (Tablo 3.7) görülmekle beraber, bunun dışında örtü biçimleri de kullanılmıştır. Bunların arasında kümbetlerin üzerini örtmek için kullanılan konik ya da piramidal çatılar da bulunmaktadır. Bu formlar dışında üç tarafı ve üstü kapalı, önü açık bir mekân olan eğrisel örtüyle örtülü eyvan formunu da bu dönem kullanılmıştır (Erarslan, 2012).

Tablo 3. 7. Kentsel Ara Mekânlardaki Örtü Öğeleri: Tonoz (A.K.)

		
Edirne Bedesteni	Cevahir Bedesteni	Atlas Pasajı
		
Semiz Ali Paşa Çarşısı	Selimiye Arastası	Mısır Çarşısı
		
Zincirli Han	Çuhacı Han	Büyük Yeni Han

Sanayi Devrimi sonrasında demir yapı malzemesi olarak kullanılmaya başlanmış, bununla birlikte camın mimarlıktaki kullanım alanı genişlemiştir. Cam ile demirin mekân örtüsü (Tablo 3.8) olarak kullanılması sayesinde mekânların içerisine daha fazla gün ışığı yayılabilmektedir.

Tablo 3. 8. Kentsel Ara Mekânlardaki Örtü Öğeleri: Demir-Cam ve Ahşap-Cam Tavan (A.K.)

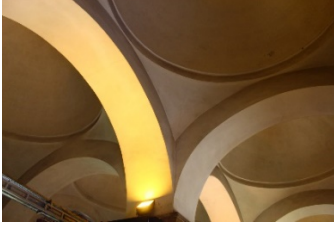
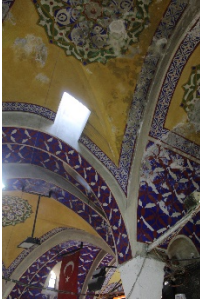
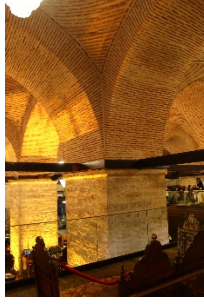
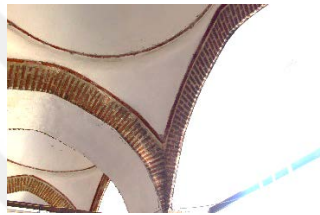
		
Galleria Vittorio Emanuele II	Avrupa Pasajı	Çiçek Pasajı
		
Rumeli Pasajı	Suriye Pasajı	Ulu Çarşı

Kubbeden gelen yükün, beşik tonozda olduğu gibi duvar düzlemine aktarılması gerektiği için başlarda bu örtü biçimi dairesel formda yapılarda kullanılabilmekteydi (Kuban, 1998). Fakat dairesel planlı yapılara bitişik mekânların eklenmesi formu itibari ile mümkün değildir (Roth, 2006). Bu nedenle dairesel formlu örtünün dörtgen biçimindeki duvarların üzerine oturtulması için geçiş öğeleri kullanılmıştır. Farklı geçiş öğelerinin geliştirilmesi, strüktürel açıdan çeşitlilik oluşturmalarının yanında iç mekâna bezemesel çeşitlilik de katmıştır (Kuban, 1998).

Roma döneminde kullanılmaya başlanan küresel bingi olan "pandantif" (Tablo 3.9), kubbeye geçiş elemanlarından ilkidir. Yapılarda pandantif, daha düz ya da daha eğrisel formlarda görülebilmektedir (Turan, 2018).

5. Yüzyıldan itibaren Doğu Roma'da "tromp" adı verilen kubbe geçiş elemanı da kullanılmaya başlanmıştır. Hasol (1998), trompu mimarlık sözlüğünde, "bir bina köşesine bindirmeli olarak örülen tonoz parçası; kare planlı kubbeli bir yapının duvarları arasındaki köşelerin üst bölümüne yapılan ve binanın üstünü sekiz kenarlı bir şekil haline koyarak kubbenin oturmasına elverişli bir kaide meydana getirmek üzere köşeleme örülen tonoz, tonoz bingi, köşe tonozu" (Hasol, 1998) olarak tariflemiştir.

Tablo 3. 9. Kentsel Ara Mekânlardaki Geçiş Öğeleri: Tromp Ve Pandantif (A.K.)

		
Yıldırım Beyazıt Bedesteni	Cevahir Bedesteni	Sandal Bedesteni
		
Galata Bedesteni	Zincirli Han	Galleria Vittorio Emanuele II
		
İpek Han	Koza Han	Pirinç Han

Anadolu Selçuklu yapılarında tromplar, üçlü tromp ve tekli tromp sistemi olarak kullanılmıştır. Üçlü tromp sisteminde kubbe kaidesi, büyük tromp kemerinin üst noktasının iki tarafına küçük trompların eklenmesiyle on adet altıgen üzerine oturtulmaktadır. Bu tromp sisteminde ana trompun üst iki köşesinde yer alan küçük tromplar sayesinde çokgen adedi artmakta bu sayede kubbe yuvarlağına geçiş, daha hareketli bir kuşak yüzeyi ile sağlanmaktadır (Okçuoğlu, 1995). Anadolu Selçuklu dönemi yapılarında kullanılan tromplarda bezeme kaygısı güdülmüş ve tromplar geometrik bezeme olan "mukarnas" ile bezenmiştir. Mukarnas bezemeli tromplar bu dönem yapılarının ayırt edici özelliklerindendir.

12.yüzyılın ikinci yarısı ile 13.yüzyılın başında Anadolu'da "türk üçgeni" adı verilen kubbe geçiş ögesi kullanılmaya başlanmıştır. Hasol (1998) mimarlık sözlüğünde Türk Üçgenini "Türk mimarisinde duvar ile kubbe arasında bir geçiş ögesi olarak kullanılmış üçgendir", şeklinde tanımlamıştır.

Kubbe kullanımının mimari bir gelenek halini aldığı Erken Osmanlı döneminde ise Anadolu Selçuklu döneminin etkisi görülmektedir. Bu dönemde merkezi plan arayışları artmış, geçiş elemanlarının geliştirilmesi sayesinde yapılardaki kubbe çapları büyümüştür. Üçgenli kuşak kullanımı yeniden ele alınmıştır.

3.3.4. Zemin Kaplamaları

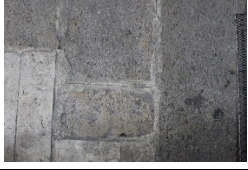
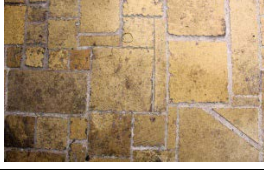
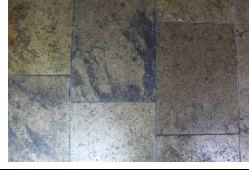
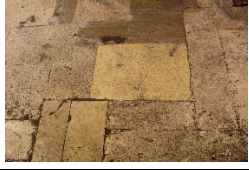
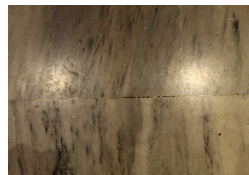
Döşeme kaplamasının kullanılmaya başlaması tarih öncesi çağlara dayanmaktadır. Başta insanlar, nehre düşen taş parçalarını karşıdan karşıya geçmek için kullanmış, sonrasında bu taşlar yumuşak zeminin üzerine yerleştirilerek, insanlar ve hayvanlar için rahatça yürünecek patika yollar oluşturulmuştur. Yerleşik hayata geçilmesiyle, sonrasında kentsel yaşamın ortaya çıkmasıyla yapıların zeminleri ve avluları taşlarla döşenmeye başlamıştır (Erdoğan, 1996).

Antik Yunan Dönemi'nde de taş kaplama yollar inşa edilmiştir. Roma Dönemi'nde ise taşlar, meydanlarda, önemli binaların ana girişini sağlayan kaldırımlarda, kasaba ve köylerde sınırlı ölçüde zemin kaplaması olarak kullanılmıştır (Erdoğan, 1996). Zemin kaplaması olarak genellikle granit, bazalt, mermer ve traverten taşları kullanılmaktadır (Coşar, 2002).

Sanayileşmeyle birlikte, 19. yy. sonlarında beton presleme yöntemi bulunmuş, böylece taştan daha ucuz bir şekilde elde edilen beton esaslı zemin kaplama malzemeleri hızlı bir şekilde üretilmeye başlanmıştır. 1950 yılları ve sonrasında zemin kaplaması beton kullanımı daha da yaygınlaşmıştır (Erdoğan, 1996).

İncelenen kentsel ara mekânlarda zemin kaplamasında çoğunlukla tek bir malzeme tercih edildiği görülmektedir. Çiçek Pasajı ve Rumeli Geçidi'nde, yolun ortasında ve kenarlarında iki ayrı malzeme kullanımının tercih edildiği görülmektedir. Suriye Pasajı ve Çiçek Pasajı'nda taşlar kullanılarak zeminde desen oluşturulduğu gözlemlenmiş; Galleria Vittorio Emanuele II'da zeminde çok çeşitli renkte mermerler kullanılarak farklı kompozisyonlar oluşturulmuştur.

Tablo 3. 10. Kentsel Ara Mekânlardaki Zemin Kaplamaları (A.K.)

			
Edirne Bedesteni	Cevahir Bedesteni	Cevahir Bedesteni	Sandal Bedesteni
			
Galata Bedesteni	Tiryakiler Çarşısı	Ali Paşa Çarşısı	Selimiye Arastası
			
Sultanahmet Arastası	Mısır Çarşısı Arastası	Çuhacı Han	Zincirli Han
			
Galleria Vittorio Emanuele II	Galleria Vittorio Emanuele II	Galleria Vittorio Emanuele II	Avrupa Pasajı
			
Suriye Pasajı	Çiçek Pasajı	Atlas Pasajı	Rumeli Geçidi

3.3.5. Tamamlayıcı Öğeler (Süsleme Öğeleri / Donatılar)

İç mekân tasarımında tamamlayıcı öğeler olan donatılar, mekâna süsleme ve estetik zenginlik getirmektedir. Bu öğeler bireyin duyularını harekete geçirerek gözüne görsel tat vermekte, elinde dokunsal bir ilgi yaratmaktadır. Ching (2004), İç mekân tasarımı kitabında bu öğeleri üç başlık altında sınıflandırmıştır:

- Faydalı: Saatler, aydınlatma öğeleri gibi yararlı aletler ve nesneler,
- Rastlantısal ve Dış Kaynaklı: Vitrinler, sağır kemerler gibi mimari öğeler ve tefriş öğeleri,
- Dekoratif: Aynalar, bitkiler, heykeller gibi sanat eserleri ve aksesuarlar (Ching, 2004).

Antik Yunan'da heykelticilik mimarlığa bağılı bir sanat dalıdır. Bu dönemlerde diğr sanatlar da mimarlık ile bağılantılıdır. Resmi ve özel yapıların duvarlarını resimler süslemiş; mobilyacılık ve çömlek yapımı gibi sanatlar da ortaya çıkan eserlerin mekânların içerisinde kullanılması sebebiyle önem taşımaktadır (Richter, 1984).

Roma döneminde mimari öğeler mekâna estetik değr katılması amacıyla kullanılmıştır. Estetik kaygı doğrultusunda işlevi olmayan sütunlar, açılmayan pencereler de kullanılmıştır. Heykeller, ayaklı kandiller de mekânı donatmaktadır.

Anadolu Selçuklu döneminde mekânının içerisinde süsleme, mekân yüzeylerindeki bezemelerle sağlanmaktadır. Bu dönemde mekândaki yüzeylerde bitkisel bezemeler yaygın olarak kullanılmıştır. Yüzeylerde kullanılan diğr bir süsleme çeşidi ise yüzey doldurmasıdır. Yüzey doldurmalarında girift bir bezeme düzeni kullanılmıştır. İslam bezemesinin en özgün çeşidi mukarnastır. Yüzey süslemesindeki geometrik bezemenin üçüncü boyuta yükseltilmiş hali olan mukarnas, İslam mimarisinin dünya bezeme tarihine bir katkısıdır (Algan, 2009). Mimari yapının inşa sürecindeki yüzey süslemelerinin yanı sıra yapının tamamlanmasından sonra da yüzeyler alçı mukarnaslar, mermer, renkli taşlar, fresk, mozaik, çini ile kaplanmışlardır (Özku, 2020).

Osmanlı dönemi mimarisinde, 15. ile 18. yüzyıllar arasında çini önemli bir süsleme unsuru olarak kullanılmaya geliştirilerek ve zenginleştirilerek devam edilmiştir (Fındık, 2015). Bununla birlikte iç mekânlarda ahşap oymacılığı ile süslenmiş göbekli kapılar kullanılmıştır (Aras, 2013).

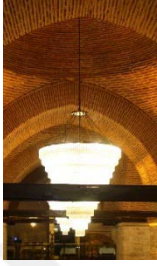
Bu çalışmada ise tamamlayıcı öğeler, tasarımda işlevsel amaçlı kullanılacak olan donatılar ve estetik amaçlı olarak kullanılacak olan aksesuarlar olarak iki gruba ayrılacaktır:

- Donatılar (Vitrinler, tabelalar, aplikler (Tablo 3.12 ve tablo 3.13) vb.)
- Aksesuarlar (Heykeller, aynalar, bitkiler vb.)

Tasarım önerisine kılavuz olması amacıyla incelenmek için belirlenen örneklem grubunda tekrar eden donatılardan en fazla kullanılan öğenin aydınlatma öğeleri

olduğu gözlemlenmiştir. Rumeli Geçidi ve Sandal bedesteninde tavana asılı büyük aydınlatma ögesi olan avizeler (Tablo 3.11) kullanılmış; diğer mekânlarda duvarlarda, vitrinlerin arasında konumlandırılmış, demir ve cam malzeme ile yapılmış aplikler kullanılmıştır. Apliklerin camının çokgen prizma (Tablo 3.12) ve küre (Tablo 3.13) formlarında tercih edildiği görülmüştür.

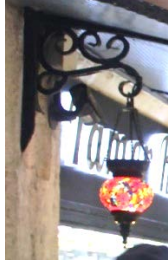
Tablo 3. 11. Kentsel Ara Mekânlardaki Aydınlatma Öğeleri: Avizeler (A.K.)

	
Sandal Bedesteni	Rumeli Geçidi

Tablo 3. 12. Kentsel Ara Mekânlardaki Prizma Formundaki Aplikler (A.K.)

	
Mısır Çarşısı Arastası	Semiz Ali Paşa Çarşısı
	
Avrupa Pasajı	Rumeli Geçidi

Tablo 3. 13. Kentsel Ara Mekânlardaki Küre Formundaki Aplikler (A.K.)

		
Selimiye Arastası	Çuhacı Han	Galleria Vittorio Emanuele II
		
Çiçek Pasajı	Bursa Kapalı Çarşı	Tünel Geçidi

Örneklem grubundaki kentsel ara mekânlarda ahşap ve demir malzemeden yapılmış, düşey ile yatay yüzeyi pekiştirmek amacıyla kullanılan payandalar (Tablo 3.14) görülmektedir. Bu öğeler mekânda tamamlayıcı unsur olmakla beraber mekânda tekrar ederek ritim de oluşturmaktadır.

Tablo 3. 14. Kentsel Ara Mekânlardaki Payandalar (A.K.)

		
Sultanahmet Arastası	Zincirli Han	Rüstem Paşa Kervansarayı Çarşısı
		
Avrupa Pasajı	Çiçek Pasajı	Rumeli Geçidi

Kentsel ara mekânlarda, iç mekân özellikleri taşıyabilmekle beraber iki ya da daha fazla yapı kabuğunun çevrelediği alanda da oluşabilmektedir. Bu tür ara mekânların bitişiğindeki yapıların mimari öğeleri, kentsel ara mekânın biçimlenmesinde ve estetik görünüşünün belirlenmesinde önemli bir etkidir. Örneklem grubundaki mekânlarda, pencereler (Tablo 3.15), pencereleri çevreleyen taş ya da ahşap malzemeden yapılmış

söveler, pencereden süzülen yağmur sularının yapıdan uzaklaştırılmasını sağlayan denizlikler, pencerenin dışındaki ahşap veya demir malzemeden meydana getirilmiş açılır kapanır kanat olan panjur ve metal parmaklıklar tamamlayıcı unsur olarak görülmektedir. Özgüne uygun olarak restore edilmiş olan yapılarda ahşap doğramalı, çift kanatlı veya giyotin pencereler; Fransız Geçidi'nde ise PVC doğrama görülmektedir.

Tablo 3. 15. Kentsel Ara Mekânlardaki Pencere, Söve ve Denizlikler (A.K.)

			
Galleria Vittorio Emanuele II	Zincirli Han	Atlhan	Irgandı Köprüsü Arastası
			
Çuhacı Han	Avrupa Pasajı	Çiçek Pasajı	Suriye Pasajı

Tabelalar, dükkanların içerisinde sunulan işi veya hizmeti tanımlayan bilgileri iletmeyi sağlayan ve dükkanın ismini içeren işaret öğeleridir. İncelenen kentsel ara mekânlarda vitrinin bir parçası olarak tasarlanmış işaret öğelerinde (Tablo 3.16), bilgiyi içeren yazı karakterlerinin karmaşık olmayan ve okunabilirliği yüksek fontlardan yana tercih edildiği görülmektedir. Vitrinin çerçevesinin rengi ile karşıt bir renk tercih edilmesi de okunurluğu artırmaktadır. Kentsel ara mekânlardaki uyum ve düzeni sağlamak için mekânda yer alan bütün dükkanların vitrinlerine bitişik aynı ve benzer tabelalar kullanılabildiği görülmektedir. Mısır Çarşısı'ndaki işaret öğelerinde aynı yazı karakterleri görülürken, Galleria Vittorio Emanuele II'de yer alan dükkanlarda işaret öğesinde yer alan yazıların fontları, renk tonları ve boyutları farklılaşmaktadır.

Tablo 3. 16. Kentsel Ara Mekânlardaki Vitrinin Parçası Olan Tabelalar (A.K.)

		
Cevahir Bedesteni	Tiryakiler Çarşısı	Sultanahmet Arastası
		
Galleria Vittorio Emanuele II	Galleria Vittorio Emanuele II	Galleria Vittorio Emanuele II
		
Avrupa Pasajı	Avrupa Pasajı	Mısır Çarşısı

İşaret öğelerinin bir diğer işlevi de dükkanların önünden geçen bireylerin dikkatini çekmektir. Bu nedenle cephede, vitrinden farklı bir malzemeyle ayrı bir öğe olan tabelalar (Tablo 3.17) konumlandırılabilir. İncelenen kentsel ara mekânlarda, tabela tercih edilen cephelerde, her dükkanda farklı bir tipolojide tabela tercih edildiğinde karmaşık; Çiçek Pasajı gibi aynı tipolojide tabela kullanılan cephelerde düzenli bir görüntü gözlemlenmiştir.

Tablo 3. 17. Kentsel Ara Mekânlardaki Vitrinin Üstünde Konumlandırılmış Tabelalar (A.K.)

		
Sultanahmet Arastası	Sultanahmet Arastası	Çiçek Pasajı

İncelenen örneklerde pencerenin dükkan isimlerinin vitrin camının üzerine boyanabildiği, ya da Suriye Pasajı'ndaki dükkanda olduğu gibi aydınlatma ögesiyle işaret ögesinin işlevlerinin birleştirilebildiği örnekler de gözlemlenmiştir.

Tablo 3. 18. Kentsel Ara Mekânlardaki Alternatif Tabela Örnekleri (A.K.)

		
Suriye Pasajı	Suriye Pasajı	Irgandı Köprüsü Arastası

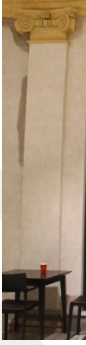
Kentsel ara mekânlarda belirli bir işlevi karşılayan öğeler dışında, mekânda yalnızca süsleme amacıyla kullanılan aksesuarlar da mekânın tamamlayıcı unsurudur. İncelenen kentsel ara mekânlarda heykellerin (Tablo 3.19) süsleme ögesi olarak kullanıldığı ve mekânda ritim oluşturduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 3. 19. Kentsel Ara Mekânlardaki Dekoratif Öğeler (A.K.)

		
Galleria Vittorio Emanuele II	Avrupa Pasajı	Rumeli Geçidi

Yapılarda taşıyıcı olan sütun veya payenin bir kısmının duvara gömülmüş haline pilaster (Tablo 3.20) denmektedir. Zaman içinde pilaster, yapının taşıyıcı ögesi olmaktan çıkmış ve süsleme ögesi olarak kullanılmaya başlanmıştır (Hasol, 1998). İncelenen örneklem grubunda pilaster, kentsel ara mekânlarda duvarda, ya da Avrupa Pasajında gözlemlendiği gibi pencere kenarlarında süsleme ögesi olarak kullanılmıştır. Bununla birlikte pilasterin, mekânda belirli aralıklarla kullanılarak ritim oluşturduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 3. 20.Kentsel Ara Mekânlardaki Dekoratif Öğeler: Pilaster (A.K.)

		
Zincirli Han	Galleria Vittorio Emanuele II	Avrupa Pasajı
		
Atlas Pasajı	Tünel Pasajı	Rumeli Geçidi

İncelenen mekânlar, ticari fonksiyonu ile ön plana çıkan kentsel ara mekânlardır. Alışveriş aktivitesinin gerçekleştiği bu mekânların en belirgin özellikleri kentin dokusu ile bütünleşmeleridir. Beyoğlu semti pasajları, Eminönü semti çarşısı, bedesten ve hanları ile anılmaktadır ve yapıldıkları dönemki kent dokusunu yansıtmaktadır. Örnek verilecek olduğunda, 19. yüzyılda gelişen Beyoğlu semtinin alışveriş mekânlarını, Osmanlı'nın o dönemki batılılaşma politikasına paralel olarak, Paris'te ortaya çıkan pasajlar oluşturmaktadır ve bu pasajlar semtin geri kalanının dokusunda da olduğu gibi o dönemin mimari akımlarından (neo-klasik, neo-barok, art nouveau) izler taşımaktadır. Buradan anlaşılacağı üzere bu kentsel ara mekânlar bulundukları bölgenin sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklerinin mimari yapıya bürünmüş halleridir. Ticari fonksiyonlarının yanı sıra kültürel ve tarihi dokuları da yapıların önemlerini sürdürmelerinde büyük bir etkidir. Kentin kültürel ve tarihi dokularından, yani kent kimliğinden ipuçları barındıran bu yapılar özellikle turizm açısından önemlidir. Alışveriş aktivitesini ve kültürel göstergeleri bir arada barındırdıklarından bu kentsel ara mekânlar, alışveriş ve kültür turizmi potansiyeline sahiplerdir.

4. TURİZM

Turizm olayı olarak değerlendirilebilecek seyahatlerin tarihi eski çağlara kadar uzanmaktadır. Aslında turizm, tarihin bilinen çağlarından beri her devirde var olmuştur. Ancak bazı dönemlerde elverişli koşullar sayesinde turizm yaygınlaşırken, bazı dönemlerde ise olumsuz koşullar tam tersi yönde etki yaparak turizm aktivitelerini azaltmıştır. İkinci dünya savaşından bu yana ise turizm hareketliliği her geçen gün artış göstermektedir (Toskay, 1989).

Turizmin birbirinden farklı türleri bulunmaktadır. Turizm, seyahat edecek bireylerin yaşına ve sayısına, seyahat edilecek mevsime, kullanılan ulaşım aracına göre sınıflandırılabilmeyle birlikte; seyahat edecek bireyin motivasyonuna bağlı olarak da sınıflandırılabilir. Motivasyon türüne göre turizm çeşitleri; sosyal turizm, kültür turizmi, dinlenme turizmi, politik turizm, spor turizmi, ekonomik turizm gibi çeşitlere ayrılabilir (Çakır, 1989).

Tarih boyunca farklı turizm biçimlerinin ortaya çıkmasıyla birlikte tarihsel süreçte turizmin ifade ettiği anlam da farklılaşmıştır. Modern toplumda vakit kavramının çalışma zamanı ve serbest zaman şeklinde ikiye ayrılması, turizmin “boş zaman etkinliği” olarak tanımlanmasına yol açmıştır. Fakat günümüzde kültür ve sanat turizminin gelişmesiyle birlikte turizm eğitim ve öğrenimle ters düşen bir etkinlik olmaktan çıkmıştır. Dünya Turizm Örgütü'nün verilerine göre, turistik seyahatlerin yaklaşık üçte birinin kültürel nedenlerle gerçekleştiği tahmin edilmektedir (Ceylan & Somuncu, 2016).

4.1. Kültür Turizmi

Dünya genelinde turizm gelirlerinin ülkelerin ekonomisindeki payı da gün geçtikçe artmaktadır. Turizm geliri arttıkça turizm bölgelerinin arasındaki bu gelirin çoğunluğunu elde etmek için olan rekabet de artmaktadır. Turizmin kıyı turizmi, kültürel turizm, sağlık turizmi, doğa ve manzara turizmi, spor turizmi gibi farklı türleri

bulunmaktadır. Ülkenin ya da bölgenin hangi turizm çeşidine hizmet vereceği, bölgenin sahip olduğu turistik kaynaklarla doğrudan ilişkilidir. Turizmin, ülkeler açısından “bacasız sanayi” olarak nitelendirilmesi, hiçbir maliyeti ve zararı olmadığı anlamına gelmemektedir. Turizm kaynaklarının aşırı kullanımı ve kaynakların tükenmesi, artan turizm faaliyetlerinin neden olduğu kirlilik ve atıklar, ormansızlaşma, içme suyu kaynaklarının aşırı kullanımı, kıyı şeridi ve plajların tahribi ve kültürel mirasların bozulması gibi konular turizmin gelişiminin maliyetidir (Ayaş, 2007). Butler, bu maliyet konusunda insanları *Turizm Alanları Yaşam Döngüsü* kitabında “Turistik çekicilikler sonsuz ve zamansız değildir, ancak sınırlı ve muhtemelen yenilenemez kaynaklar olarak görülmeli ve ele alınmalıdır.” şeklinde uyarmıştır (Butler, 2006).

Turizmin bu olumsuzluklarının önüne geçilerek daha sürdürülebilir olması için turizm bölgeleri, eğitim ve kültür seviyesi iyi, çevreye ve farklı kültürlerle saygı gösteren bilinçli turisti hedef kitle olarak belirlemektedir (Ayaş, 2007). Farklı turist tipolojilerinin farklı davranışları bulunmaktadır. Kültür turistinin özellikleri göz önüne alındığında, hedeflenen eğitim ve kültür seviyesine sahip ve çevreye duyarlı davranışları sergileyen tipolojinin kültür turisti olduğu söylenebilir. Moscardo ve Pearce kültür turistlerini sofistike, iyi eğitilmiş, ahlaki açıdan sorumlu ve politik doğrucu olarak tanımlamaktadır (Moscardo & Pearce, 1999). Kültür turistlerinin cinsiyet, eğitim seviyesi gibi özellikleri birtakım araştırmalarda ortaya konmuştur. Kültür turizmi üzerine uluslararası bir veri tabanı oluşturmak amacıyla 1991 yılında Avrupa Komisyonu fonuyla kurulan ATLAS Kültür Turizmi Projesi tarafından yapılan araştırmada dünyanın her yerinden 20 farklı kültürel bölgeden veri toplanmıştır. Bu verilere göre kültür turistleri şu profile sahiptir; erkeklerin ve kadınların kültür turisti olma olasılıkları eşit, %70'i en az lisans mezunu ve %30'a yakını kültürle ilgili bir mesleğe sahip. Bununla birlikte söz konusu araştırmaya göre kültür turistlerinin %60'ı destinasyonu ziyaret etmedeki birincil amacının tatil olduğunu söylemektedir. %30'dan fazlası özellikle kültürel tatillere gitmekte ve çoğu bu tatillerde müzeleri ziyaret etmektedir (Duhme, 2012). Ayrıca Avrupa Komisyonu'na göre, tüm turizm faaliyetlerinin %40'ı kültür turizmine dayanmaktadır ve kültür turizminin yıllık pazarı %15 büyümektedir. Kıyı turizmi veya sadece iş için seyahat eden birçok insan da zamanlarının bir kısmını kültürel faaliyetlere

ayırmaktadır (Tosun, 2021). Bu istatistikler, kültürel turizmin dünyada ve Türkiye’de her geçen gün artan önemini göstermektedir.

Kültür turizmi kültürel faaliyetlerin, doğal ve tarihi kültür varlıklarının, eski ve yeni sanat eserlerinin turistik bir ürün biçiminde sunulmasıdır (Pekin, 2011). Ve bu turizm çeşidinin amacı turistlerin bilgi ve görgülerini artırmaktır (Toskay, 1989). Kültür turizminin özelliklerinden biri bu turizm anlayışının kültürel mirasa ve çevreye duyarlı olmasıdır. Kültürel değerlerin turizmde ön planda olması yerel sosyo-ekonomik kalkınmayı da desteklemektedir. Kültürel değerler ve bunların korunması bazen şehirlerin yeniden yapılandırılmasına ve kırsal alanların yeniden canlandırılmasına yol açmaktadır. Bu durum turizmi, etkin olduğu kentin diğer kentlerle rekabet gücünü artıran bir unsur haline getirmektedir (Ceylan & Somuncu, 2016). Kültür turizmi, bir ülkenin özelde turizm sektöründe, genelde ekonomide gerçek ve kalıcı rekabet gücü kazanmasına, kültürel, tarihi ve doğal mirasının korunmasına, bölgesel ve yerel ekonomisinin hareketlenmesine olanak sağlayan tek araçtır (Pekin, 2011).

Kültür turistinin yükselen eğitim seviyesi, turizm kültürel turizm sermayesini heyecanlandırmaktadır. Bu da pazarda artan rekabeti getirmektedir. Kültür turisti de diğer turistler gibi bir motivasyonla hareket etmektedir. Turistlerin motivasyonu çok karmaşık ama aynı zamanda çok önemlidir, çünkü motivasyon olmasaydı turizme talep de olmazdı. Turistlerin bir yeri ziyaret etme motivasyonunu ve neden başka bir yeri seçmediklerini anlamamanın önemli olduğunu açıklamaktadır. Seyahat etme veya belirli bir hizmeti tüketme motivasyonu da bireyde beklentiler oluşturur ve beklentilerin karşılanma şekli bu nedenle bireyin memnuniyetini etkileyecektir. Kültür turistinin motivasyonunun iyi anlaşılabilmesi, destinasyonu ve destinasyonda yer alan turizmden dolayı ya da doğrudan ekonomik katkı sağlayan organizasyonları günümüzün rekabetçi turizm pazarında başarılı kılacaktır (Duhme, 2012).

Tablo 4. 1. Motivasyon Türleri ve Tanımları. Uyarlanmıştır (Duhme, 2012).

Motivasyon Türü	Tanım
Fiziksel Motive Edici	Beden ve zihnin yenilenmesini içeren, sağlık amaçlı, azaltmaya yardımcı olabilecek faaliyetlerle bağlantılı spor...
Kültürel Motive Edici	Bu grup, diğer kültürleri görme ve onlar hakkında daha fazla bilgi edinme, bir destinasyonun yerlileri, yaşam tarzları, yerel gastronomi, folklor, dans vb. hakkında bilgi edinme arzusunu ifade eder.
Kişilerarası Motive Ediciler	Yeni insanlarla tanışma, arkadaş veya akrabaları ziyaret etme ve yeni ve farklı deneyimler arama arzusuyla ilgili olanlar. Bu nedenle seyahat, arkadaşlar veya komşular, meslektaşlar veya ev ortamı ile rutin ilişkilerden kaçmak için bir araç olarak kabul edilir veya manevi nedenlerle kullanılır.
Statü ve Prestij Motive Edicileri	Kişisel egoyu artırmak için başkalarından tanınma ve dikkat çekme arzusundan kaynaklandığı görülmektedir. Bu arzunun dışında, bu kategori ayrıca hobiler ve eğitim ile ilgili kişisel gelişimi de içermektedir...

Motivasyon türleri (Tablo 4.1) incelendiğinde, kültür varlıkları ve kültürel faaliyetler, kültürel motive edici unsurlar arasından en önemlileridir. Bu unsurları kültürel miras başlığı altında incelemek mümkündür. Kültürel miras hakkında genellikle; materyal olmayan kültür ve materyal kültür, soyut ve somut kültür şeklinde sınıflandırma yapılmıştır. Materyal olmayan, soyut kültürün öğeleri folklor, müzik ve çeşitli aktivitelerken; materyal, somut kültürün öğeleri her çeşit eşya, yapı ve çevre gibi unsurlardır. Kültürel turizm destinasyonunun güçlü bir imajının olabilmesi için kültürel mirasın materyal ve materyal olmayan unsurlarını barındırması gerekmektedir (Tosun, 2021).

Kültürel turizm bölgesinin maksimum turist potansiyeline ulaşabilmesi için öncelikle estetik yeterliliği karşılaması gerekmektedir. Bunun nedeni, turistik seyahat edilecek yerler ve mekânlardan, günlük yaşantıda karşılaşılandan daha yoğun bir haz beklentisi söz konusu olmasıdır. Bu beklenti sinema, televizyon, dergi ve video gibi çeşitli turizm dışı pratikler aracılığıyla oluşturulmaktadır (Urry, 2009). Günümüzde fotoğraf çekme etkinliğinin fotoğraf makinesi gereksizdir, akıllı telefonlar ile kolayca gerçekleştirilmesi de, turistin seyahat ettiği destinasyonda estetik haz alacağı mekân ve yerler bulma ihtiyacını artırmıştır. Dolayısıyla kültürel turizm destinasyonunda estetik ve doğru tasarım olmadıkça, yerel yönetimin desteği söz konusu olsa dahi bölgenin turist potansiyeli artmayacaktır (Pekin, 2011). Bu nedenle kültürel turizm destinasyonun maksimum turist potansiyeline ulaşabilmesi için kentin tarihi

çekiciliğini kentteki mekânlara yansıtılması ve turistin estetik haz arayışını karşılaması gerekmektedir.

Kültürel turizm destinasyonu için bölgede estetik haz ihtiyacını karşılaması tek başına yeterli değildir. Turistlerin motivasyon türlerinde de (Tablo 4.1) bahsedildiği gibi, kültürel amaçla seyahat eden birey, bölgenin yerel kültürünü görme, yerel mutfak ve etkinlikler hakkında bilgi edinmek motivasyonu ile yola çıkmaktadır. Kültür gezilerine katılan turistler eğitilmiş, meraklı ve ilgili, sanatsal ve kültürel faaliyetlere karşı daha duyarlı, gittikleri ülkenin kültür ve geleneklerine daha saygılı ve bu kültürü tanımaya daha istekli kişilerden oluşmaktadır. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü'ne göre de kültürel turizm, seyahat eden bireylere geçmişi ve sahip oldukları kültürel mirası öğretmektedir. (Pekin, 2011). Bu nedenle kent kimliğinin, seyahat edilen bölgenin tarihsel ve kültürel evrimini destekler nitelikte olması, gerekli göstergeleri barındırması gerekmektedir. Bu da sözlü ya da yazılı tarih ve kolektif anıların kültürel turizm destinasyonuna kazandırdığı özgün kimliğin, mekânlara yansıtılması ve böylelikle o bölgedeki kent kimliğinin ve kentsel imajın oluşturulması ile mümkündür. Bu imajın, kültürel turizm destinasyonunda gerçekleştirilen kültürel faaliyetlerle güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu kültürel faaliyetler aynı zamanda kültürel turistlerin motivasyonlarından olan yerel danslar ve kültür hakkında bilgi sahibi olma beklentisini de karşılayacaktır. Materyal kültür, faaliyetlerle desteklenmediğinde kültürel turizm destinasyonu istenen verimliliği elde edememektedir. Bu duruma Hamamönü (Ankara) ve Odunpazarı (Eskişehir) (Şekil 4.1) örnekleri verilebilir. İki örnekte de tarihi bölgelerin sahip olduğu materyal kültürel mirasa karşın bölgede kültürel faaliyetler, festivaller gibi unsurlar gerçekleşmediği için maksimum turizm hareketliliği sağlanamamaktadır (Tosun, 2021).

Şekil 4. 1. Odunpazarı Evleri (Eskişehir) (A.K.)

Türkiye ve bu çalışma kapsamında İznik, kültür turizmi alanında faaliyet gösteren diğer bölgelere göre, sahip olduğu özgün kültürel çeşitlilik ve tarihi derinlik ile kültürel miras açısından mukayeseli üstünlüğe sahiptir (Pekin, 2011). Bu üstünlük, İznik kentinin 2014 yılında, insanlık için üstün değerde olduğu düşünülen dünya kültürel ve doğal mirasının tanımlanmasını ve korunmasını teşvik etmeyi amaçlayan UNESCO’nun Dünya Mirası Geçici Listesi’ne dahil olması ile pekişmiştir (Akalin & Kılıç, 2020). Ancak bu üstünlüğe karşın İznik, kültür turistinin beklentisini karşılayamamaktadır. Değişim baskısı altında olması nedeniyle özgünlüğünü ve çekici niteliklerini yansıtmamakta, şehrin sahip olduğu kültürel turizm potansiyeli değerlendirilememektedir (Tosun, 2021).

Çalışmada tarihi kent merkezinde yer alan İznik Konak Çarşı’da, İznik’e özgü turistik faaliyetler (festivaller, el sanatı atölyeleri vb.) (maddi olmayan kültür) ön plana çıkarılarak; şu anki hali itibarıyla bölgenin kültürel geçmişini yansıtmayan yapıları çevreye (maddi kültür) çevresel ipuçları ve kodlar yerleştirilerek, kentin sahip olduğu kültür turizmi potansiyelinin artırılması hedeflenmektedir.

4.2. Alışveriş Turizmi

Alışveriş, uzun zamandan beri birçok destinasyonda önemli bir turistik aktivite olmuştur. Neredeyse tüm büyük uluslararası havaalanlarında vergisiz alışveriş yapılabilen mağazalar (duty free shopping center) da turistlerin ürün satın alma eğilimlerinin başka bir kanıtı olarak öne sürülmektedir. Turist konumundaki bireylerin alışveriş ve satın alma alışkanlıklarının yaşadıkları bölgedeki kalıplarından önemli ölçüde farklı olduğu görülmektedir. Birçok araştırmacı, birçok ziyaretçi için alışverişe zaman ayırmadan hiçbir seyahatin tamamlanmadığı sonucuna varmıştır. Hediyelik eşya alışverişi de turist alışverişinin bir bileşenidir ve turistler hediyelik eşya ve hatıra eşyasını satın almayı alışveriş deneyimlerinin önemli bir parçası olarak algırlar. Nedeni bu ürünlerin geçici bir deneyimini dondurması, ziyaret deneyiminde karşılaştıkları kişileri, yerleri ve olayları hatırlatan somut nesneler olmasıdır. (Timothy & Butler, 1995).

Birçok turizm bölgesinde turistlere hizmet veren mağazaların ve ürünlerin benzersiz ve ayırt edici yapısı, alışverişin hedonistik bir faaliyete dönüştürmektedir. Yerel ürünler, hatıra eşyası, hediyelik eşya satın alabilecekleri ürünlerin ve bu ürünlerin satıldığı dükkanların bölgeye özgü olması, alışverişini turistik seyahatin sonucu olduğu kadar, seyahat için motive edici etken haline de getirmektedir. Türkiye'deki kentlerin geçmişten beri dini ve ticari yapılar etrafında şekillenmesi, dolayısıyla kent merkezlerini ticari ve dini yapıların oluşturması, alışveriş faaliyetini kültürel seyahatlerin bir parçası haline getirmektedir. Kültürel ve tarihsel göstergeler barındıran özgün mimarisi de çarşuyu, seyahatleri sırasında gerçekleştirdikleri yaygın faaliyetlerden biri alışveriş olan turistler için bir cazibe merkezi kılmaktadır. Özellikle tarihi ve kültürel geçmiş açısından zengin olan bölgelerin sahip olduğu kültür ve alışveriş turizmi potansiyeli desteklenmelidir.

Bu çalışmada incelenen, tarihi ve kültürel geçmiş açısından zengin, tarih boyunca konumu gereği ticaretin merkezi olan, ılıman iklimi ile zeytin gibi yerel ürünleri ile ön plana çıkan, çiniciliğin doğduğu kent olan İznik; kentin merkezinde yer alan ticari mekân olan Konak Çarşısı, alışveriş turizminde ön plana çıkacaktır. Satılacak ürünlerin yöreye özgü olması, alışverişini aynı zamanda kültürel bir etkinlik haline getirecektir.

5. İZNİK KONAK ÇARŞI

Ait olduğu toplumun yaşayış biçimlerini, kültürünü, geleneklerini yansıtan somut veriler olan kentler turizm açısından büyük bir öneme sahiptir. Kentlerin ilk yerleşim alanı alan kent merkezleri kültür unsurlarını ve tarihi dokuyu, kentin kimliğini bünyesinde barındırmaktadır. Anadolu'nun zengin kültürel dokuya sahip kentlerinden olan İznik şehri de çok katmanlı bir kültürel geçmişe, dolayısıyla turizm potansiyeline sahiptir. İznik kentinin sahip olduğu turizm potansiyelinin gerçekleştirilmesi için kentin tarihi ve kültürel özelliklerinin anlaşılması; eski kent merkezinde yer alan ve konumu itibari ile kentin en önemli, turistik açıdan en yüksek potansiyele sahip bölgelerinden olan Konak Çarşı'nın da bu özellikleri yansıtan bir kimliğe sahip olması gerekmektedir.

5.1. İznik İlçesi Konumu, Tarihçesi ve Genel özellikleri

Marmara bölgesinin güneydoğusunda, şehrin aynı adlı gölünün güney kıyısında yer alan İznik, verimli bir ovada kurulmuştur (Meriç, 2019). Antik çağlardan beri "Nicaea" olarak da anılan İznik'in yerleşim tarihi M.Ö. 2500 yıllarına dek uzanmaktadır (Akalin & Kılıç, 2020). Şehrin bugünkü ismi Yunanca "Eis Ten Nikaieon" (εις την νικαιον) (Nikaia'ya) anlamına gelen kelime grubunun "Eisnik" şeklindeki telaffuzuyla İznik olarak gelmiştir (Meriç, 2019).

Önemli ulaşım ağları üzerinde bulunan coğrafi konumuyla, ılıman iklimiyle İznik, Roma İmparatorluğu'ndan Osmanlı İmparatorluğu'na birçok devlet için yönetim, din ve ticaret açısından son derece önemli bir konuma sahip olmuştur.

Bölgenin tarih öncesi çağlardaki yerleşim tarihi yapılan arkeolojik kazılardan anlaşıldığı üzere Kalkolitik Çağ'a kadar uzanmaktadır. Yazılı tarih döneminde, İznik ve çevresinde ilk merkezi yönetim, Persler döneminde görülmektedir. İznik daha sonra Bitinya Krallığı'nın başkentliğini yapmıştır. Bu nedenle burada birçok saray inşa edilmiştir (Yalduz, 1999). Milattan sonra 64 yılına kadar Bitinya'nın siyasi egemenliği

tanınan güzergahın önemi de artmıştır. En parlak devrini Theodore Laskaris döneminde yaşayan İznik'in, İstanbul'un Doğu Roma'nın eline geçmesiyle önemi azalsa dahi şehir kültür merkezi olmaya devam etmiştir (Yalduz, 1999). Theodore Laskaris'in mezarının hala İznik Komesis Kilisesi'ne gömülü olduğunu belirten kaynaklar mevcuttur ve bu durum da kiliseyi Hristiyanlar için şehitlik konumuna getirerek şehre dini açıdan önemini artırmaktadır (Güngördü, 2019). 787 yılında "ikonoklazma dönemi" diye tanınan, ikona düşmanlığı hakkında sonuca ulaşmak için toplanan VII. Konsil de İznik'te gerçekleştirilmiştir (Usta, 2005). İki ekümenik konsilin de burada toplanması, İznik'i Hristiyanlar için dini açıdan önemli kılmaktadır.

Şekil 5. 2. İznik Surları (G. Berggren, 1880)

İznik, Melikşah döneminde 1081 yılında Süleyman Şah tarafından ele geçirilmiş ve Bizans'a yakınlığı nedeniyle, yeni kurulan Anadolu Selçuklu Devleti'nin başkenti olarak seçilmiştir. II. Haçlı seferinin düzenlendiği sırada, Selçuklu Devleti, 22 yıl yönetiminde kalan İznik'i 1097 yılında yapılan bir anlaşma gereği Doğu Roma'ya teslim etmiştir. Daha sonra 1113'te tekrar Anadolu Selçuklu Devleti şehri tekrar ele geçirmiş fakat Doğu Roma'nın saldırısıyla İznik tekrar kaybedilerek 1261 yılına kadar Doğu Roma'nın elinde kalmıştır (Yalduz, 1999). İznik çinisinin kökleri de Büyük Selçuklular ve Anadolu Selçuklularından gelmektedir. Büyük Selçuklular döneminde

çeşitli çini teknikleri kullanılmaya başlanmış, Anadolu Türk döneminde bu teknikler çoğalarak gelişimini sürdürmüştür (Satır, 2008).

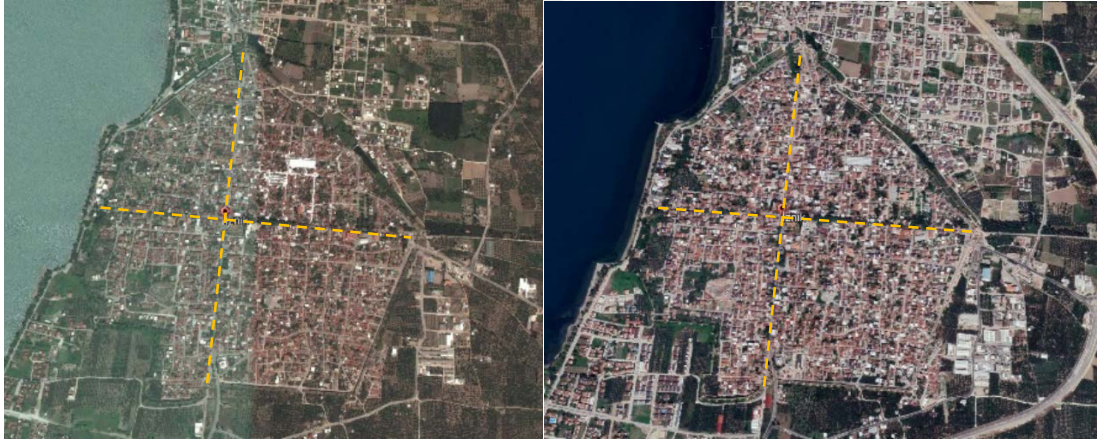
Osmanlı Dönemi'nde İznik'in ilk fethedilme girişimleri Osman Bey zamanında başlamıştır (Şen, 1998). Orhan Gazi 1326'da Bursa'yı aldığıında, İznik fethedilmeyen tek büyük merkezdi. Bazı kaynaklarda İznik'in 1330 yılında fethedildiği belirtilmektedir (Yalduz, 1999). Birtakım kaynaklarda ise İznik'in Maltepe Savaşı'ndan hemen sonra, 1331 yılında Osmanlı topraklarına katıldığı yazmaktadır. İznik fethedildikten sonra, Orhan Gazi İznik'te yaşayan Hristiyanlara şehirden mallarını alıp ayrılacaklarını, kaldıkları takdirde can ve mal güvenliklerinin sağlanacağı güvencesini vermiştir. Bu nedenle Hristiyan nüfusun çoğu İznik'te kalmayı tercih etmiştir. 1624 tarihli kayıtlarda şehirde 50 Hristiyan, 351 Müslüman hanenin kayıtlı olduğu görülmektedir. Bu durum şehirdeki kültürel zenginliği sağlamıştır. Sonrasında devletin merkezi de Orhan Bey tarafından İznik olarak seçilmiştir. Şehrin fethedilmesinin akabinde şehrin büyük önem taşıyan dini yapısı olan Ayasofya Kilisesi, 1331 yılında Orhan Bey tarafından camiye çevrilmiştir. Bu dönemde İznik'te imar ve iskan faaliyetleri gerçekleştirilmiş ve bu sayede eski canlılığını kazanmaya başlamıştır. Bu faaliyetler kapsamında, şehirde Türk mimarlara medrese, cami, hamam ve hanlar inşa ettirilmeye başlanmıştır. Şehirdeki imar faaliyetleri, şehrin kültürel açıdan zenginleşmesini sağladığı kadar ekonomik olarak canlanmasını da sağlamıştır.

İznik'in en önemli ekonomik kaynaklarından biri çini üretimi olup, İznik ve Bursa'da inşa edilen mimari yapılarda kullanılan çiniler de İznik'te yapılmıştır (Şen, 1998). Eyice (1991), *İznik: tarihçesi ve eski eserleri* kitabında, Müslüman bir gezgin olan Bedrüttin El Gazzi 'nin şehir hakkında "Binaları kale gibi sağlam, evleri meskun, avluları açık ve ferah, yolları ve sokakları geniştir... Her hususta diğer Türk şehirlerinden üstündür. Burası çinileriyle meşhurdur. Burada yapılan ve kendi adını taşıyan çinileri, Çin çinilerine nazaran daha çok güzeldir." sözlerine yer vermiştir (Eyice, 1991). İznik'in çiniciliğin merkezi olması 14. yy. a tekabül etmektedir (Yalduz, 1999). Bu dönemde Batılı gezginlerin çiniciliğe olan ilgisizliğine karşın, Müslüman gezginler çini sanayi ile ilgi göstermektedir. 16. yy. da kültür merkezi olmaya devam eden İznik, İstanbul'dan başlayıp Anadolu'ya uzanan sefer ve kervan yolunun güzergahında önemli bir durak olmuştur. Şehrin böyle bir güzergahta olması

sebebiyle, şehrin görünümü hakkında gezginlerin, heyetlerin seyahat notlarında da bilgi verilmiştir. İznik'e gelen bir elçilik heyeti, şehrin kerpiç evlerinin arasındaki bahçelerden, kervansaraylarından ve dar sokaklarından bahsetmektedir. Bu heyetin başkanı, çarşı meydanının merkezinden dört şehir kapısının görülebildiğini söylemiştir (Eyice, 1991). Osmanlı, doğuya ve batıya hızla yayıldıkça, İznik de eski canlılığını yitirmeye başlamıştır (Şen, 1998).

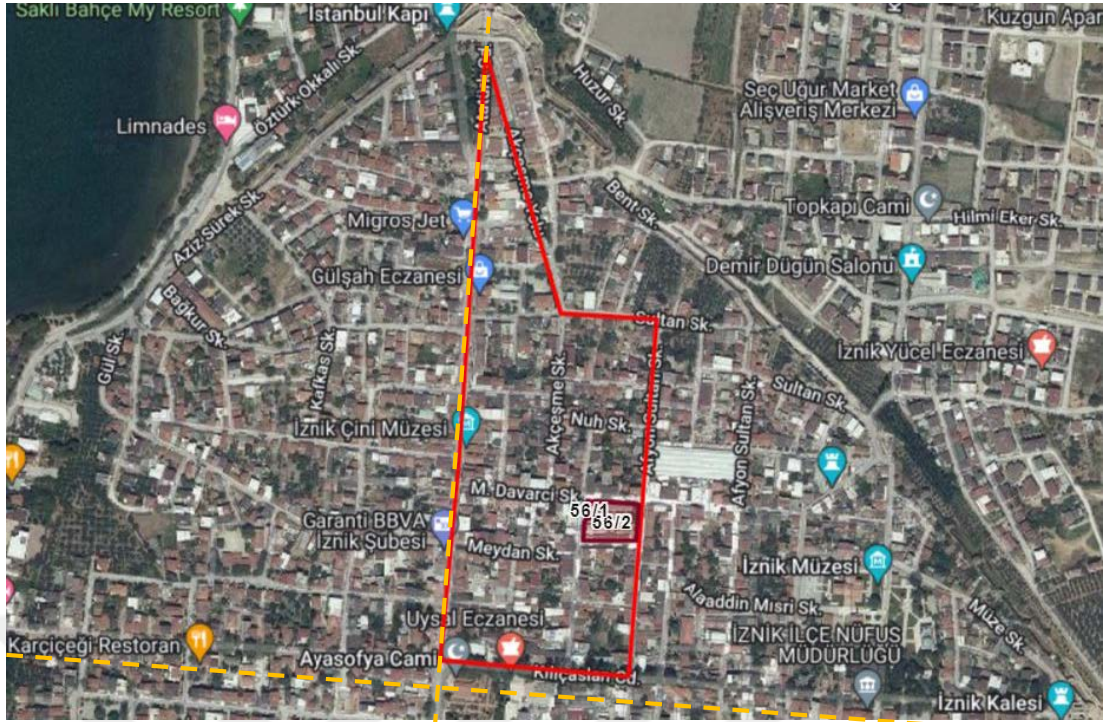
5.2. İznik İlçesi ve Konak Çarşı Çevre Analizi

İznik şehri, katmanlı ve farklı kültürlerle ev sahipliği yapmış bir kenttir. Sahip olduğu Roma dönemindeki kentlerde görülen ızgara plan tipini (Şekil 5.3) günümüzde de korumakta, kent merkezi, iki ana hat olan, doğu-batı doğrultusunda uzanan decumanus maximus, ve bu hattı dik bir şekilde kesen, kuzey-güney doğrultusundaki cardo maximus etrafında şekillenmektedir. Roma dönemi şehri, bugünkü yol seviyesinin altında bulunmaktadır. Bu kot farkı, Ayasofya Kilisesi'nin bulunduğu noktada 2.8 metre olarak ölçülmüştür (Usta, 2005). Bugün İznik Çini Müzesi olarak varlığını sürdüren I. Murat Hamamı'nın hemen yanında decumanus yolu görülmektedir.

Şekil 5. 3. İznik İlçesi Krokisi 2011 (Solda) ve 2021 (Sağda), (Google Earth)

Şehirde Roma Dönemi, Selçuklu Dönemi ve Osmanlı Dönemi'nden kalma eserler kent merkezinde korunmuş ya da kısmi halde varlıklarını devam ettirmektedir. Şehrin ızgara plan tipi etrafında gelişmeye devam etmesine karşın günümüzde kentleşmenin getirdiği hızlı yapılanma, kentin genelinde ve bu çalışma kapsamında Konak Çarşı'da yer alan yapıların, İznik'in tarihini yansıtmamasına ve bu nedenle kent çevresinde tarihsel sürekliliğin sağlanmamasına yol açmıştır. Yalnızca decumanus üzerinde yer alan bazı yapıların cephelerinde geleneksel Türk konut tipolojisi görülmektedir.

Şekil 5. 4. Konak Çarşısı'nın Iznik'teki Konumu (Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, Parsel Sorgulama)

Konak çarşısı, Iznik ilçesinde tarihi şehir merkezinde konumlanmış olup, Beyler Mahallesi, 56. Ada, 1. ve 2. parsellerinde bulunan dört bloğu kapsamaktadır (Şekil 5.4). Bu bloklar iki ve tek katlı yapılardan oluşmaktadır. Yapıların yükseklikleri ve yapıların aralarındaki sokakların genişlikleri birbirinden farklı olup, yükseklikleri 6-6,5 metre; sokakların genişlikleri ise 5,5 ile 7,5 metre arasında değişmektedir. Çarşıdaki mülk sahiplerinden edinilen bilgilere göre, çarşıda yer alan dükkanların çoğu, yalnızca çarşamba pazarının kurulduğu günler açılmaktadır. Bölgenin ziyaret edildiği gün de çarşamba günü olmakla birlikte dükkanların bir kısmının açık, bir kısmının ise kapalı olduğu görülmektedir.

Şekil 5. 5. Konaq Çarşı, Kerim Sokak'tan Birinci ve İkinci Blokların Arasının Görünüşü (A.K)

Sokakların arasında kalıcı bir örtü öğesi bulunmaması sebebiyle, tezgahlarda bulunan ürünlerin üzerinin ıslanmaması için bez, branda gibi öğelerle örtülmüştür. Bu durum görüntü kirliliğine sebep olmakta ve mülk sahipleri de bu konuda şikayetlerini dile getirmektedirler. Çarşı'da yer alan yapıların ise cepheleri ise belirli bir tipolojide olmamakla birlikte duvarlarda tuğla, sıva, gaz beton, seramik gibi farklı malzemeler görülmekte ve dükkanların cepheleri arasında belirli bir organizasyon bulunmamaktadır.

Şekil 5. 6. Konaq Çarşı 2.Blok Kuzey Cephesi Mevcut Görünüş (K.Ö)

Şekil 5. 7. Konak Çarşı 1.Blok Güney Cephesi Mevcut Görünüş (K.Ö)

Tablo 5. 1. İznik Kentinde Bulunan Kültür Varlıklarının Konumları Ve Konak Çarşı'nın Konumu (A.K.)

1: Bazilika	8: Saat Kulesi	15: Nilüfer Hatun İmareti	22: Nilüfer Hatun Çini Çarşısı
2: Senato Sarayı	9: Ayasofya Camii	16: İznik Müzesi	23: Komesis Kilisesi
3: Göl Kapı	10: II. Murat Hamamı	17: Şeyh Kutbuddin Camii	24: Roma Tiyatrosu
4: İstanbul Kapı	11: Tarihi Çini Fırını	18: Yeşil Camii	25: Hagios Tryphonos Kilisesi
5: İsmail Bey Hamamı	12: Eşrefoğlu Rumi Camii ve Türbesi	19: Çandarlı İbrahim Paşa Türbesi	26: Yenişehir Kapı
6: Topkapı Camii	13: Hacı Özbek Camii	20: İznik Kalesi	27: Kız Kulesi
7: İznik Çini Müzesi (I.Murat Hamamı)	14: Süleymanpaşa Medresesi	21: Lefke Kapı	Konak Çarşı

Tablo 5. 2. İznik Kentinde Bulunan Kültür Varlıklarının Ait Olduğu Dönemler (A.K.)

ROMA DÖNEMİ	SELÇUKLU DÖNEMİ	OSMANLI DÖNEMİ	19.YY SONRASI
Bazilika		İsmail Bey Hamamı	Topkapı Camii
Senato Sarayı		İznik Çini Müzesi	Saat Kulesi
Göl Kapı		II. Murat Hamamı	Nilüfer Hatun Çini Çarşısı
İstanbul Kapı		Tarihi Çini Fırını	
Ayasofya Kilisesi		Eşrefoğlu Rumi Camii ve Türbesi	
İznik Kalesi		Hacı Özbek Camii	
Lefke Kapı		Süleymanpaşa Medresesi	
Komesis Kilisesi		Nilüfer Hatun İmareti	
Roma Tiyatrosu		Şeyh Kutbuddin Camii	
Hagios Tryphonos Kilisesi		Yeşil Camii	
Yenişehir Kapı		Çandarlı İbrahim Paşa Türbesi	
Kız Kulesi			

Konak Çarşı'nın çevresinde, kültürel geçmişe sahip birçok tarihi yapı ve sit alanı (Tablo 5.1) bulunmaktadır. Bu kültür varlıkları şehrin katmanlı tarihinin somutlaşmış halidir. Çarşı çevresinde kültür varlıklarının (Tablo 5.1) sayısının fazla olmasına ve bu nedenle sahip olduğu turizm potansiyeline rağmen, kültür turizminde maksimum turist potansiyeline ulaşamamış olmasının sebeplerinden biri de çarşıda bulunan dükkanların cephelerinin estetik değerinin olmaması ve bu nedenle turistlerin estetik haz ihtiyacını karşılayamamasıdır. Dolayısıyla Konak Çarşı, tarihi kentin çekirdeğini oluşturmasına rağmen çarşının mevcut halinin bir turistik çekiciliği bulunmamaktadır. Bunun nedeni, buradaki yapıları çevrenin yani çarşığı oluşturan mimari yapıların kullanıcı ile iletişim kurmamasıdır.

6. DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE ÖNERİ

Tarihi kent merkezleri, bulundukları bölgenin en önemli öğelerinden birini oluşturmaktadır. Kent merkezi olarak nitelendirilen alanlar, kentin ilk yerleşim alanı olduklarından kültür unsurlarını ve tarihi dokuyu katmanlarıyla birlikte bünyesinde barındırmaktadır. Bu nedenle çok katmanlı bir kültürel geçmişi olan İznik şehri ve şehrin eski kent merkezinde yer alan Konak Çarşı da kültür turizmi açısından yüksek bir potansiyele sahiptir. Fakat bu potansiyeli gerçekleştirebilmesi için yapılı çevrenin kültürel mimari kodlar ile kullanıcı, turist ile iletişim kurması ve kullanıcıya estetik haz vermesi gerekmektedir. Fakat Konak Çarşı'nın bugünkü yapılı çevresinin bu kodları barındırmadığı gözlemlenmiştir.

Formların anlamlı bağlamları dışında kendilerine ait bir yaşamları yoktur, bu nedenle bağlamlarındaki kültürü biçimlerine belirli kodlarla yansıtırlar. Bu kodlar sözsüz iletişim biçimi olan mimarinin bir parçasıdır ve iletişim sürecinin eksiksiz tamamlanması için gereklidir. Fakat Konak Çarşı'daki yapılı çevre, alıcıya bölgenin tarihini ve kültürünü içeren mesajı iletememektedir. Kullanıcı ile iletişimi neredeyse yok olmuş tarihi kent merkezlerinin ise bir cazibe merkezi haline getirilmesi için yapılı çevrenin, bölgenin tarihiyle ve kültürüyle örtüşecek şekilde yeniden tasarlanması gerekmektedir. Bu noktada kültür, alınacak tasarım kararlarında tutarlı seçimler yapmanın bir yolu olarak görülmelidir. Fiziksel ve fiziksel olmayan ortamları birbirine bağlamanın bir yolu olarak kullanılabilen kültür kavramı, belirli semboller ve kodların yapılarda ve çevrede kullanılmasıyla kullanıcı ile iletişim kurulmasını sağlayabilecektir. Bugüne kadar korunmuş ve varlığını kısmen de olsa devam ettirebilmiş eserlerle birlikte alınarak yapılan tutarlı bir tasarım sayesinde zengin bir tarihi ve kültürel geçmişe sahip olan şehir bunlarla örtüşen yapılı çevreye bilhassa kent merkezine sahip olacaktır. Bilgi edinme amacı ile kültürel turizm destinasyonuna seyahat eden turistin ise estetik haz ve kültürel doyuma ulaşma beklentisini karşılayacaktır.

Mimari kodun kökenleri, işlevsel ve biçimsel organizasyonunun anlaşılmasıyla da kesin bir şekilde bağlantılıdır. Bu nedenle çalışmada çarşı kavramının oluşumu kronolojik olarak irdelenmiştir. Kentlinin gelip geçtiği kentsel alanların ve kentlinin barındığı ya da farklı ihtiyaçlarına cevap veren iç mekânların özelliklerini taşıyan kentsel ara mekânların özellikleri incelenmiştir. İç mekân ve kentsel mekânın özelliklerini taşıyan çarşı kavramı bu çalışmada kentsel ara mekân olarak ele alınmaktadır. Konak Çarşı'nın, verilen tasarım önerisinde kentsel ara mekân olarak ele alınmasıyla:

- İnsanların gelip geçtikleri bir yer olan kamusal alanın, Walter Benjamin'in *Pasajlar* kitabında belirttiği gibi "hem yuva, hem de cadde" imgesini taşıyarak daha uzun vakit geçirdikleri bir mekân haline getirilmesi (Benjamin, 2014).
- Lokal halkın ve kültürel amaç ile seyahat eden turistlerin alışveriş, dinlenme, yeme-içme gibi çeşitli ihtiyaçlarının karşılanacağı ve bunları yaparken hava koşullarından etkilenmeyecekleri bir alan oluşturulması hedeflenmektedir.

Konak Çarşı'da (Şekil 6.1), düzenleme yapılarak kentsel ara mekân haline getirilecek alan; Kerim Sokak, Çırçır Sokak, Akçeşme ve Meydan Sokak arasında kalan dört bloğu ve çevresini kapsamaktadır. Konak Çarşı'daki yapılı çevrenin iki boyutlu organizasyonu, Ching'in sınıflandırmasındaki "ara mekân ile birbirine bağlanan mekânlar" (Şekil 2.3) biçiminde tarif ettiği mekân biçimlenmesine benzetilmektedir. Çalışmada blokların arasında tasarlanan mekânlar, bu blokları birbirine bağlayan kentsel ara mekân vazifesi görecektir. Bloklar, blokların arasındaki ara mekânlar, ve blokların etrafındaki etkinlik alanı olarak işlevlendirilecek olan alanın tasarımı bütüncül olarak ele alınmış, ve İznik kenti için, Konak Çarşı'nın bir işaret noktası ve bölge niteliği kazanması hedeflenmektedir.

Şekil 6. 1. Konak Çarşı Krokisi (A.K.)

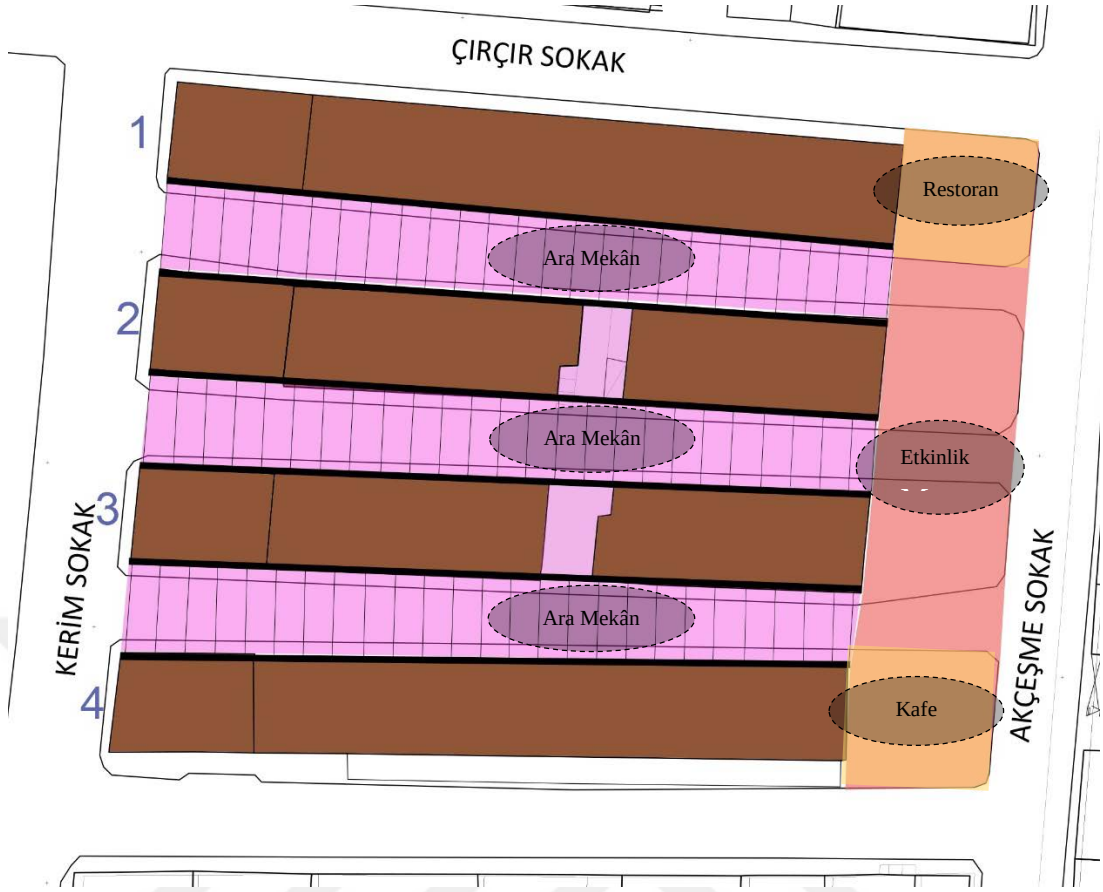
Geçmişten bugüne ticaret, siyaset, dini törenler, kültürel ve sanatsal etkinlikler, iletişim, eğitim ve rekreasyon aktiviteleri kentsel mekânlarda gerçekleştirilmiştir. Yapılardan ve boşluklardan meydana gelen kentsel mekânlar, geçmişten bugüne kadar bireylerin gündelik hayattaki toplumsal ilişkileri, pratikleri ve deneyimleriyle oluşmuşlardır. Mimari yapılar, bir heykel gibi durağan bir nesne olmaktan uzak; aksine yaşayan ve yaşanan mekânlardır. Yapılar, içerisinde ve çevresinde gerçekleşen etkinliklerle ve bu etkinlikleri gerçekleştiren insanlarla birlikte yaşamaktadır. Bu nedenle kentsel ara mekân olarak tariflenen Konak Çarşı'yı oluşturan öğelere kodlanacak ipuçları ve sembollerin yanı sıra, çarşının ögesi olan dükkanlara atanacak fonksiyonların ve bu dükkanların dışında yer alan çevrede etkinlikler gerçekleştirilmeli ve bu etkinliklerin, bölgenin kimliğini destekleyecek nitelikte olması gerekmektedir. Böylece Konak Çarşı'da gerçekleşecek etkinlikler, kentsel mekân için büyük önem arz eden insan faktörünün bu bölge ile ilişkisini pekiştirecek ve besleyecektir. Kevin Lynch (1960), çevre ile kullanıcıları arasındaki bu ilişkiyi, empatiyi sürdürmek ve kent imgesini kuvvetlendirmek için beş öğeden oluşan bir kuramsal çerçeve oluşturmuştur. Bu öğeler yollar (path), kenarlar (edge), düğüm noktaları (node), bölgeler (district), işaret öğeleridir (landmark) (Lynch, 1960). Bu kuramsal çerçeveden bakıldığında Konak Çarşı, İznik kenti için bölge ve işaret ögesi

olacaktır. Bu aktiviteler, Konak Çarşı için ayırt edici imaj yaratacak ve çevre yabancılaşmasının önüne geçecektir. Her kesimden kullanıcının birbiriyle ve çevresiyle sosyal ve kültürel gelişimlerini olumlu yönde etkilendiği gibi, bölgenin tarihsel süreç içerisinde sahip oldukları doğal, kültürel, turistik ve dini potansiyelin olumlu yönde gelişmesini sağlayacaktır. Bölgede düzenlenebilecek aktiviteler:

- Tarımsal ürünler ile ilgili etkinlikler
- Kültür ve sanat ile ilgili etkinlikler
- İl ve ilçelerin kurtuluş günü kutlamaları
- Spor türleri ile ilgili etkinlikler
- Özel gün ve hafta kutlamaları
- Tarihi ve dini kişilerin anılması
- İl ve ilçe şenlikleri
- Bahar, Nevruz ve hıdrellez ile ilgili etkinlikler
- Fuar ve panayırılar
- Müzik, dans, opera, bale ve folklor etkinlikleri
- Rekreasyon ile ilgili etkinlikler
- Yiyecek ve içecek türleri ile ilgili etkinlikler
- Turizm şenlikleri
- Gençlik ve çocuk etkinlikleri
- Atatürk'ün il ve ilçelere gelişinin kutlanması
- El sanatları ile ilgili etkinlikler
- Hayvancılık ile ilgili etkinlikler
- Ulusal bayramlar ile ilgili etkinlikler

olarak sınıflandırılabilmektedir (Kızılırmak, 2006).

İznik'te yıl içinde halihazırda; Bir Nefestival, İznik Ekinoks Festivali (yılda iki kez), İznik Çini ve Seramik Sempozyumu, Evvel Zaman Masal Şenliği, İznik Yaban Mersini Festivali, Türkiye Süperendro Şampiyonası, Bursa Halk Dansları, İznik Ultra, Tiyatro Etkinliği, Ramazan Ayı Etkinlikleri, Türkiye Pirat Şampiyonası etkinlikleri gerçekleştirilmektedir. Konak Çarşı'nın hemen doğusunda yer alan meydanın orta kısmı, bu tür etkinliklerin bazılarını ev sahipliği yapabilecek şekilde düzenlenmiştir (Şekil 6.2, Şekil 6.3, Ek 32 ve Ek 33).

Şekil 6. 2. Konak Çarşı Krokisi Üzerinde Etkinlik Alanının Gösterimi (A.K.)

Şekil 6. 3. Konak Meydanı Etkinlik Alanı Düzenleme Önerisi (Tuğçe Şanlıtürk, Beyzanur Günaydın, Cansel Güven, Gizem Fidan)

Çarşının yürüyüş yapan, alışverişini yapan ve etkinliklere katılan kullanıcının yeme-içme gibi ihtiyaçlarını da gidereceği mekânların oluşturulması, kullanıcının çarşıda daha uzun süre vakit geçirmesini sağlayacaktır. Bu nedenle çarşıda;

- Yerel mutfak kültürünü yansıtan restoranlar
- Kahve dükkanları
- Taze meyve suyu satan dükkanlar

bulunması, hem kullanıcının yeme-içme ihtiyacını karşılayacak hem de yerli ya da yabancı turistin, bölgenin yeme-içme kültürü hakkında fikir sahibi olmasını sağlayacaktır.

İznik Gölü'nün kıyısında bir yerleşim alanı olan kentin merkezindeki Konak Çarşı'da, gölde yetişen yayın balığı, sazan sarı balık, kerevit ve gümüş balıkları gibi bu bölgeye özgü balıkların pişirildiği restoranların bulunması, doğal çevre koşullarının yapıyı çevrenin yani dükkanların fonksiyonunu etkilemesine bir örnek olacak ve dükkanlara çevresel ipucu yerleştirilmiş olacaktır (URL 22).

İklimin elverişliliği sayesinde İznik'te çeşitli meyve ve sebzenin ve bu meyvelerin sularının satışının da çarşıda yapılması önerilmektedir. İznik'te; üzüm, şeftali, zeytin, armut, elma, kiraz, erik, ceviz, domates, brüksel lahanası, taze fasulye, brokoli yetişmektedir. Bunların arasında zeytin, çiftçinin %90'ının gelir kaynağı olduğu için İznik şehri için çok önemlidir. Yöresel bir meyve olan müşküle üzümü de hala yetiştirilmeye devam etmektedir (URL 23). İznik'teki bu çeşitlilik, İbn-i Batuta Seyahatnamesi'nde; "İznik'te her nevi meyva yetişir, ceviz ve kestane cidden mezbul ve fiyatı ehvendir." şeklinde anlatılmaktadır (URL 24). Çarşının doğusunda yer alan meydanın bir kısmı restoranların kullanabileceği şekilde tasarlanmıştır (Şekil 6.2, Şekil 6.4 ve Şekil 6.5).

Şekil 6. 4. Konak Meydanı Açık Alan Düzenlemesi (K.Ö.)

Şekil 6. 5. Konak Meydanı Açık Alan Düzenlemesi (K.Ö.)

Yeme-içme dışındaki dükkanlarının işlevlerinin de bölgenin kültürünü yansıtır nitelikte olması planlanmaktadır. Çünkü kültür varlığı, taşınmaz kültür varlıklarından ibaret olmamakla birlikte, bulunduğu toplumun moda ve beğenileri, teknik düzeyleri,

estetik yaklaşımları gibi birçok değeri içeren şemsiye bir tabirdir (Asatekin, 2004).

Dükkanların;

- Yerel ürünlerin (zeytin, zeytinyağı, kestane şekeri),
- Hediyelik eşya ve el sanatı ürünlerinin (çini, seramik) satışının yapılması,
- Workshop, sergi gibi etkinliklerin düzenlenmesi,
- El sanatlarının icra edilmesi ve öğretilmesi için atölye olarak işlevlendirilmesi önerilmektedir.

İznik, özgün el sanatlarını yarım asırdır icra eden ustaları barındırmaktadır. Çarşıdaki dükkanların içerisinde bulunan atölyeler, unutulmaya yüz tutmuş el sanatlarını icra eden ustaların bu sanatları yaşatması ve gelecek nesillere aktarmaları için elverişli ortamın oluşmasını sağlayacaktır. Mevcut belediyenin çektiği belgesellere konu edilen; 20 yıllık baston ustası Şükrü Kaya, 62 yıllık küfe ustası Hakkı Ateş, 50 yıldır sıcak demir ustalığı yapan Necip Saraç, 55 yıldır yorgan ustalığı yapan Ali Topkara, Çömlek Ustası Hasan Yaman, Saat Ustası Ramis Asa, Ahşap ustası Servet Sağcı gibi ustalar eski gelenekleri, el sanatlarını devam ettirmektedir. Bu el sanatlarına çarşıdaki dükkanlarda yer verilmesi, yaşayan kültür miraslarının çarşıda kültürel ipucu fonksiyonu göstermesini sağlayacaktır (URL 20).

40 yıl önce son bulan, yerel yönetimlerce desteklenerek tekrar canlandırılan el dokumacılığına (Şekil 6.6) da bu atölyelerde yer verilebilir. Şehrin ön plana çıktığı ve adını duyurduğu çinicilik sanatının yanında bu özgün el sanatlarının da çarşıda icra edilmesi, öğretilmesi, sergilenmesi ve satışının yapılması, bölgenin ayırt ediciliğini artıracaktır. Bu durum da kültürel amaçla seyahat eden kullanıcı için bölgenin turistik çekiciliğini artıracaktır. Aynı zamanda bu el sanatı ürünleri bölgeye özgü olduğundan bölgeyi alışveriş turizmi açısından da canlandıracaktır.

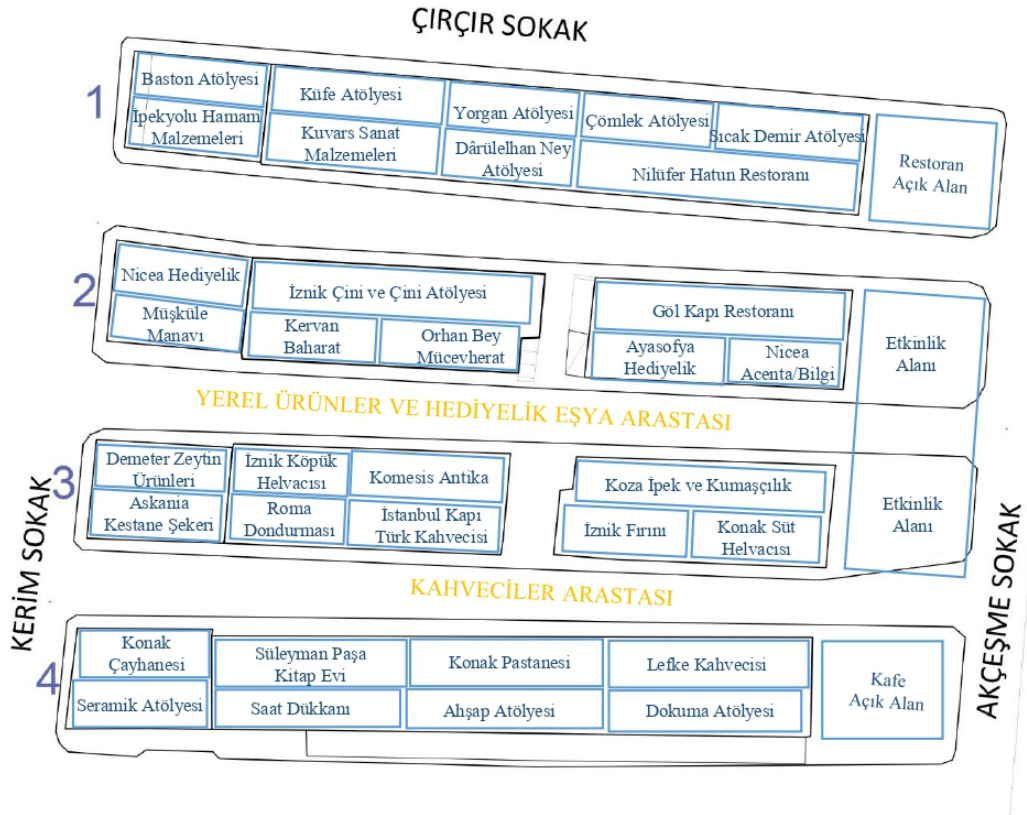

Şekil 6. 6. El Dokumaları Atölyesi, Dokuma Tezgahı (URL 21)

Bu dükkanlarda çini satışına ve eğitimine yer verilmesinin önemi de, çiniciliğin İznik için önemine paraleldir. İznik'te çini ve seramik üzerine ilk bilimsel kazıya 1964 yılında Prof. Dr. Oktay Aslanapa başkanlığında başlanmış ve kazı çalışmaları 1969 yılına kadar devam etmiştir. Bilimsel kazılar sonucunda çini ve seramik üretiminin özgün merkezinin İznik olduğu bulunmuş, tüm dünyaya gösterilmiş ve bu bilgi tüm dünya tarafından kabul görmüştür (Arlı, 2018). İznik'te ortaya çıkan çini ve seramik sanatı kökleri Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu Devleti'ne dayanmaktadır. Farklı teknikler geliştirilerek ve farklı renkler kullanılarak varlığını devam ettiren çiniciliğin Osmanlı döneminde en önemli merkezi 15-17.yüzyıllar arasında İznik kenti olmuştur (Satır, 2008). İznik'in çiniciliğin merkezi olması, kentin kültür turizminin yanında alışveriş turizmi potansiyelini de arttırmaktadır. Bölge incelemesi yapıldığında da şehir merkezinde hediyelik eşya olarak çini satışı yapan birçok dükkan ve çini atölyelerinin bulunduğu görülmüştür. Ayrıca Bursa'nın 2021 yılında İznik Çinisi ve İpekçilik alanlarında, UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı'na dahil olması da İznik'in çinicilik konusundaki önemini desteklemektedir (URL 19).

Çarşıda yer alan atölyelerin, üretimin gerçekleştiği ve gelecek nesillere öğretildiği mekânlar olmalarının yanı sıra, adeta açık hava müzesi faaliyeti göstermesi hedeflenmektedir. Bu atölyeler, üretilen el sanatının nasıl yapıldığının, işin ehli

kişilerce kültürel bir gösteri biçiminde kullanıcıya aktarılacağı turistik mekânlar olarak kurgulanmıştır (Şekil 6.7).

Şekil 6. 7. Çarşıda Yer Alan Dükkanlara Önerilen Fonksiyonlar (A.K.)

Çarşıda yer alan dükkanların alan düzenlemesi kurgulanırken, Osmanlı'daki kentsel ara mekânlarda aynı türde satılan ve üretilen ürünlerin bir arada bulunması geleneğinin devam ettirilmesi gözetilmiştir. Ayakkabıcılar Çarşısı (Şekil 3.9), Yemeniciler Çarşısı gibi örnekler Osmanlı döneminde görülmektedir. Ayrıca bu dönemde satılan ürün türleri kentsel ara mekânların isimlendirilmesinde de rol oynamıştır. Örneğin; Sandal Bedesteni ismini, içerisinde satılan ve Hindistan'dan gelen çizgili bir kumaş türü olan "sandal" dan almaktadır (Erçetin, 2019). Bu geleneğin de sürdürülmesi gözetilerek Konak Çarşı'nın bölümlerini oluşturan ara mekânların da satılan ürün türlerine göre isimlendirilmesi önerilmektedir. Bu nedenle ara mekânlara Kahveciler Arastası, El Sanatları Arastası gibi isimler verilmiştir.

Dükkanların fonksiyonlarının bölgenin katmanlı tarihini yansıtacak şekilde kurgulandığı gibi, isimlerinin de kentin geçmişinden ipuçları barındırması çarşının

kimliğini güçlendirecektir. Bu isimler kentin sahip olduğu soyut ve somut kültür varlıklarından, mitolojik öğelerden, tarihi kimliklerden, ipuçları barındırabilir.

Çarşıdaki yapıları çevreye, kentin kültürel ve tarihi geçmişi örtüşen fonksiyonlar atanmıştır. Bu fonksiyonların gerçekleşeceği mekânların da bu geçmişi yansıtmaları için yapılara semboller kodlanacak ve çarşının fiziksel imajı oluşturulacaktır. Kodlanacak olan sembol ve kodlar; mimari öğeler olan taşıyıcı öğeler, örtü öğeleri, açıklıklar, zemin ve tamamlayıcı öğelerdir. Bu çalışmada belirlenen örneklem grubunda tekrar eden mimari öğeler, tasarım önerisine kılavuz olması amacıyla incelenmiş bu kodlar beş başlık altında kategorize edilmiştir.

- Taşıyıcı öğeler (duvar, sütun, paye)
- Açıklıklar (kapı, pencere, tepe pencereleri)
- Örtü öğeleri (tonoz, kubbe, pandantif, tromp, üçgen kuşak, demir-cam örtü, ahşap-cam örtü)
- Zemin kaplamaları
- Tamamlayıcı öğeler
 - Donatılar (Vitrin, tabela ve diğer işaret öğeleri, aplik, söve, denizlik payanda, eliböğünde vb.)
 - Aksesuarlar (Heykeller, aynalar, bitkiler, pilaster, furuş vb.)

Kentsel ara mekân oluşturulurken kullanılacak kodlar; kullanıcının nesneler arasındaki ilişkileri, birbirini takip eden işaretleri duyumsayıp, algılayıp sentezleyerek bütün bir resim olarak alması için kronolojik olarak son devirlere ait göstergeler olacaktır. Bu sayede mekânda tarihsel süreklilik sağlanmış olacaktır. Kentin çevresinde de en çok görülen kültür varlıkları da (Tablo 5.2) Osmanlı dönemine ait olduğu için, tasarım öğelerinde yer alacak bu döneme ait işaretler kullanıcının çevreden aldığı ipuçlarıyla tutarlılık sağlayarak kentsel ara mekânı, kentin geri kalanı ile bütüncül bir şekilde algılamasını sağlayacaktır. Bu işaretler, mekânı oluşturan ve beş başlık altında kategorize edilmiş öğelere kodlanacaktır. Mimari öğeler ve kodlar bir araya getirilirken mekân organizasyonunda estetik haz için gerekli olan “kontrast, oran-orantı, ölçek, denge, ritim, birlik ve hiyerarşi, karakter” ilkeleri gözetilecektir.

Bir mimari yapının taşıyıcı sistemi oluşturulurken gerçekleşen süreçlerde, hammaddenin elde edilmesi, yapım ve yıkım aşamasında çok fazla enerji harcanmaktadır (Dikmen, 2011). Bu nedenle çarşıda bulunan ve herhangi bir hasarı bulunmayan halihazırdaki dört yapı yıkılmayacak, bu yapıların cepheleri kentsel ara mekânın taşıyıcı öğeleri olarak kullanılacaktır. Yapıların şu anki cephelerinde malzeme ve renk uyumsuzluğu mevcuttur, bu durum turistin estetik haz beklentisinin karşılanmasına engel olmaktadır. Bu nedenle yapıların cephelerinde denge, ritim uyum ve birlik sağlanması gerekmektedir.

Tasarım önerisinde düşey ve yatay çizgilerle cephelerde denge oluşturulmak amaçlanmış, Osmanlı dönemindeki sivil mimaride de sıkça görülen tepe silmesi, taban ve kat silmesi (Tablo 3.1 ve Şekil 6.8) kullanılmıştır. Ahşap renginin duvarın zemin rengine göre koyu bir renk tercih edilmesiyle cephelerde kontrast oluşturulması hedeflenmiştir. Ayrıca duvarlarda, Anadolu Selçuklu döneminden beri Türk mimarisinde yer verilen geometrik motifler (Şekil 6.8, Şekil 6.9 ve Şekil 6.11) cephede ritim oluşturmak için kullanılmıştır. Farklı cephelerde kullanılan geometrik motifler, cepheler arasında birlik ve uyumu sağlayacaktır. İznik kenti 1081 yılında Selçuklu Devleti tarafından ele geçirilmiş ve başkentliğini yapmıştır (Yalduz, 1999). Bu nedenle kent Anadolu Selçuklu döneminin önemi de oldukça fazladır. Kullanılan motiflerle bu döneme gönderme yapılmaktadır. Ve bu motif ile Selçuklu dönemine; silmeler ile Osmanlı dönemine yapılan gönderme cephelerin karakterini belirlemektedir.

Şekil 6. 8. Konak Çarşı Tasarım Önerisi, Taşıyıcı Öğeler (Duvarlar) (K.Ö.)

Şekil 6. 9. Konak Çarşı Tasarım Önerisi, Taşıyıcı Öğeler (Duvarlar) (K.Ö.)

Şekil 6. 10. Konak Çarşı Tasarım Önerisi, 2. Blok Kuzey Cephesi (K.Ö.)

Şekil 6. 11. Konak Çarşı Tasarım Önerisi, 1. Blok Güney Cephesi (K.Ö.)

Mekândaki düşey düzlem ile yatay düzlemin birbiriyle ve birey ile karşılıklı bir ilişkisi bulunmaktadır. Bu öğelerin yüksekliklerinin, genişliklerinin belirlenmesinde kullanılan sabit oran ise ölçektir. Duvarların yüksekliği çevrenme ve kapalılık hissi sağlamaktadır. Kentsel ara mekânlarda uygun ölçekte yükseklik ve bu yükseklikte bulunan yatay düzlem, kullanıcının kentsel mekânda hissetmediği aidiyet ve korunma hisleri geliştirmesini ve yağmur, kar gibi hava koşullarından da korunmasını sağlayabilmektedir. Yatay düzlemin alçakta konumlanması ise buna paralel olarak kapalılık hissini de fazla artırabilmekte ve kullanıcının mekânla bulunduğu süreyi azaltabilmektedir.

İncelenen örneklem grubunda, düşey düzlemin uzunluğunun ve yüksekliğinin fazla olduğu, yoğun çevrelenme hissi uyandıran ara mekânlarda (Ek 1, Ek 2, Ek 4, Ek 5, Ek 15, Ek 16 ve Ek 17), örtü ögesi olarak kubbe kullanılarak yatay ögenin yüksekte konumlandırılabilirdiği görülmektedir. Yine düşey düzlemin uzunluğunun ve yüksekliğinin fazla olduğu, bunun yanında daha dar açıklığın geçildiği ara mekânlarda (Ek 8, Ek 9, Ek 10, Ek 12, Ek 14, Ek 18, Ek 19, Ek 20 ve Ek 21) tonoz kullanıldığı ve bu sayede düşey düzlemin tepe aksının daha yükseğe konumlandırılabilirdiği görülmektedir. Tek katlı (Ek 6 ve Ek 11) ve iki katlı (Ek 23) ve açıklığı dar olan ara mekânlarda, örtü ögesinin kullanılmadığı ve bu şekilde mekânda aydınlık ve ferahlığın sağlandığı görülmektedir. İki, üç ya da daha yüksek katlı ve dar açıklığa sahip, çevrelenme hissini yüksek olduğu ara mekânların ahşap-cam (Ek 13) ya da demir-cam (Ek 24, Ek 26, Ek 27 ve Ek 30) ile örtülmesinin mekânı aydınlık ve ferah kıldığı görülmektedir. İncelenen ara mekânlarda farklı örtü ögelerinin bir arada kullanıldığı da görülmektedir. Hazzopoulo Pasajı'nda (Ek 25) girişlerdeki alanların üzeri tonoz ile örtülmüş, geri kalan alanların üzeri ise açık bırakılmıştır. Rumeli Geçidi'nde (Ek 29) de aynı şekilde, İstiklal Caddesi'ndeki girişin olduğu alanın tonoz ile örtüldüğü, geçidin orta kısmının üstünün ise demir-cam örtü ögesi ile örtüldüğü görülmektedir. Orijinalinde üzeri açık olan Süleymaniye Tiryakiler Çarşısı'nın (Ek 7) ve Tünel Pasajı'nın (Ek 28) üzerinin ise sonradan tente ile örtüldüğü görülmektedir.

Konak Çarşı'da, kullanıcının kötü hava koşullarından korunması için örtü ögesi kullanılacaktır. Mekânda düşey düzlemin yüksekliğini, halihazırdaki yapıların duvar yükseklikleri belirleyeceğinden oluşan kentsel ara mekânın duvarları da iki katlı binaların yüksekliği kadar, 6-6,5 metre arasındaki bir yükseklikte olacaktır. Sokakların genişliği ise 5,5 ile 7,5 metre arasında değişmektedir. Kullanıcının rahat bir şekilde uzun süre vakit geçirebileceği, gün ışığından yararlanabileceği ve çevreden izole olmadan, çevre ile etkileşiminin yüksek olacağı bir mekân oluşturulması amaçlandığı için ara mekânın üstünün şeffaf ve hafif bir malzeme olan pleksi ile örtülmesi önerilmektedir. Örtü ögesi, yapıların taşıyıcı sistemine yük oluşturmaması için ayrı bir konstrüksiyon (Şekil 6.12) olarak tasarlanacaktır. Yüksek mukavemeti ile yapıldığı zamanki halini uzun süre muhafaza edecek bir malzeme olan çelik tercih edilmesi önerilmektedir. Örtü ögesi, Roma döneminde kemerin bir aks üzerinde ötelenmesiyle ortaya çıkan ve en çok kullanılan iki çeşit tonoz biçiminden biri olan beşik tonoz formunda tercih edilecektir (Dirlik, 2017). Tonoz formu dar ölçekli sokakta, örtü

öğesinin tepe aksının daha yüksekte konumlandırılmasını sağlayacaktır. Örtü öğesinde bu formun tercih edilmesinin bir diğer amacı, İznik'in Roma'nın başkentliğini yapan bir kent olduğuna ve bu dönemin İznik kenti için önemine gönderme yapılmasıdır. Roma ve Osmanlı döneminde mekânlarda sıkça kullanılan beşik tonoz, sonrasında 19.yüzyıl ara mekânları olan pasajlarda da (Ek 26 ve Ek 27) kullanılmaya devam ederek varlığını sürdürmüştür. Bu gönderme örtü öğesinin karakterinin belirlenmesinde etkili olmuştur.

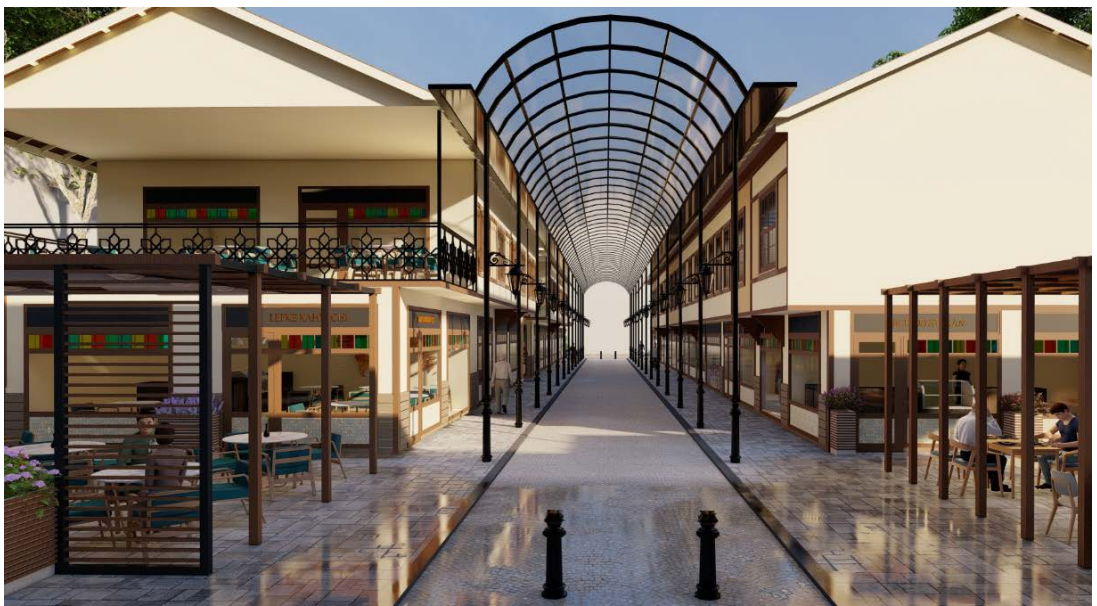

Şekil 6. 12. Konak Çarşı Tasarım Önerisi, Örtü Öğesi (K.Ö.)

Düşey düzlemin yüksekliğinin artması, mekânın çevreden izole olmasına sebep olabilmekte ve kullanıcının ara mekâna yönelmesini zorlaştırabilmektedir. Kullanıcının kentsel mekândan, yeme-içme, üretim, alışveriş faaliyetlerinin gerçekleştiği dükkanları barındıran kentsel ara mekâna yönelmesini sağlayan mekânsal öğeler mekânın açıklıklarıdır. İncelenen kentsel ara mekânlarda, taşıyıcı öğelerin yani duvarların yüksekliği ile açıklıkların boyutu arasında bir dengenin söz konusu olduğu görülmüştür. Genellikle tek ya da iki katlı ve düşey düzlemin yüksekliğinin az olduğu ara mekânlarda (Ek 6, Ek 11, Ek 13, Ek 23 ve Ek 24), kapı şeklinde bir öğenin bulunmadığı, ara mekâna giriş çıkışın sağlandığı açıklığın yalnızca çerçeve ile belirtildiği (Ek 6, Ek 11 ve Ek 23) görülmektedir. Bu biçimdeki açıklıklara sahip olan ara mekânlar ile çevre arasındaki akıcılığın güçlü olduğu görülmektedir. Düşey düzlemin uzunluğunun fazla olduğu, yoğun çevrelenme hissi uyandıran ara mekânlarda (Ek 1, Ek 2 ve Ek 3) açıklık sayısının ve yüksekliğinin fazla olduğu

görülmektedir. Yıldırım Beyazıt Bedesteni, Edirne Bedesteni ve Cevahir Bedesteni'nin dört adet girişleri bulunmaktadır. Bir duvarında açıklıkların genellikle kapı ve pencereden ibaret olduğu yapılar olan hanların da (Ek 15, Ek 16, Ek 17, Ek 18, Ek 19, Ek 20 ve Ek 21), karşı duvarlarında revaklar oluşturularak denge sağlanmıştır. Daha dar açıklık geçilen pasajlarda (Ek 26, Ek 27, Ek 29 ve Ek 30) ise, genişliği neredeyse pasajın genişliğini bulan, yüksekliği de fazla olup yapının girişinin dışarıdan algılanmasını kolaylaştıran ve çevre ile akıcılığını sağlayan kapılar kullanılmaktadır. İncelenen yapılarda, ticaret mekânlarında bireyin içeri yönelmesini kolaylaştırması, iç ve dış mekân arasındaki etkileşimin artırılması için bireye oranla daha büyük ölçekte açıklıkların tercih edildiği görülmektedir.

Metinde incelenen çarşı kavramı, tarih boyunca alışveriş kavramı ile iç içe ve alışverişin merkezi olmuştur. Konak Çarşı'da yer alan dükkanların bazıları yerel ürün, hediyelik eşya, çini gibi çeşitli ürün satışı yapılmak üzere kurgulanacağından, kullanıcının alışveriş yapmak için tercih edeceği bir kentsel mekân olacağı ön görülmektedir. Kullanıcıyı bloklar arasında oluşturulan kentsel ara mekânlara yönelterek mekânın kullanıcıyla etkileşimini artırmak, kentsel ara mekânın çevre ile akıcılığını güçlendirmek için giriş açıklıkları maksimum genişlikte bırakılacaktır. Bu açıklığın sağlanması için ara mekânların girişi yalnızca örtü ögesinin ayakları ile çerçevelenecek (Şekil 6.13) ve bu çerçeve dışında kapı gibi bir mimari öge kullanılmayacaktır.

Şekil 6. 13. Konak Çarşı Tasarım Önerisi, Giriş Açıklığı (K.Ö.)

Düşey yüzeylerde olduğu kadar yatay yüzeylerdeki uyarıcı etmenler de mekânın akıcılığını, kullanıcının mekândaki yönelişi etkilemektedir (Kürkçüoğlu & Ocakçı, 2015). Zemin kaplamasının dikkatli bir şekilde tasarlanması, yayanın hareket ve akışını belirleyerek kentsel ara mekândaki düzeni sağlayacaktır.

İncelenen kentsel ara mekânlarda genellikle doku yoğunluğu fazla malzeme olan taş kullanıldığı görülmektedir. Yatay yüzeyi görsel olarak daha aktif kılmak için birtakım ara mekânlarda (Ek 13, Ek 15, Ek 16, Ek 27 ve Ek 30) taş malzemenin dizilişiyle ya da rengiyle zeminde desenler oluşturulmuştur. Galleria Vittorio Emanuele II örneğinde ise yatay yüzeydeki bu farklılaştırma mermer gibi doku yoğunluğu daha az malzeme ile yapılmış ve diğer duylardan ziyade görsel kanala hitap eden bir zemin ortaya konmuştur. İncelenen örneklem grubunda zemin kaplamasında tek bir malzemenin yan yana dizildiği kentsel ara mekânların da bulunduğu görülmektedir.

Tasarım önerisinde, kentsel ara mekânın çevre ile akışını güçlü kılmak için iki yapı arasındaki sokağın zemin kaplaması, ara mekâna dik olarak konumlanan sokakta da devam ettirilecektir. Dükkanların önündeki alanlarda farklı malzeme kullanılarak sokakta doğrusal bir aks oluşturulacaktır. Bu malzeme farkı, dükkanlardan alışveriş yapacak olan kullanıcının bu aks doğrultusunda hareket etmesi için uyarıcı bir etken olacaktır. Aynı zamanda dükkanların önünde aynı malzemenin kullanımı, yapıyı bu malzemenin çevrelemesini sağlayacak ve Konak Çarşı'da oluşturulacak üç kentsel ara mekânın birbiriyle olan akışını da güçlendirecektir. Kentsel ara mekânda oluşturulan iki aks ile iki aksın ortasındaki kısımda birbirine yakın renklerde malzemeler tercih edilmesi, görsel açıdan düzen sağlayacaktır. Bununla birlikte malzeme farkının algılanabilirliğini artırmak için bu aksların arasında bir sıra daha koyu renkte farklı bir malzeme kullanılacaktır. Örtü ögesinin konstrüksiyonunun ayaklarının bu aksların sınırlarına yerleştirilmesi kullanıcının yönelişini belirleyen uyarıcı etmenleri artıracaktır.

Şekil 6. 14. Konak Çarşı Tasarım Önerisi, Zemin Kaplaması (K.Ö.)

Yeme-içme, üretim, alışveriş faaliyetlerinin gerçekleştiği kentsel ara mekânlarda, kullanıcının ara mekândan iç mekân olan dükkanlara yönelmesini sağlayan öğeler vitrinlerdir. Bu nedenle vitrin, kentsel ara mekânlarda mekânların karakterini belirlemekte önemli bir unsurdur.

İncelenen örneklerde, düşey yüzeylerin yüksekliğinin fazla olduğu yapılarda kemerli açıklıklara oturtulmuş vitrinler görülmektedir. Demirin ve plastiğin mimari öğelerde kullanımının endüstrielleşmeyle birlikte başlaması sebebiyle, Osmanlı dönemine kadar pencerelerde ve kapılarda olduğu gibi vitrinlerde de ahşap doğrama kullanılmıştır. Dolayısıyla bu çalışmada da vitrinlerde, pencere ve kapılarda ahşap doğramaların (Şekil 6.15 ve Şekil 6.16) kullanılması önerilmektedir.

Çinicilik İznik kentinin kültürünün bir parçasıdır ve bu kültür, çevrede bulunan çini ile alakalı kültür varlıklarında (Tablo 5.1) da görülmektedir. Bu bölgeye özgü bir fiziksel kültür varlığı olduğu için kültürel amaçla seyahat eden turist için bölgeyi çekici kılan unsurlardan biridir. Bu nedenle çininin vitrinlerin bir parçası olarak kullanılması (Şekil 6.15 ve Şekil 6.16), bu sayede vitrinin görsel zenginliğinin artması ve bu öğenin dikkat çekici hale getirilmesine katkı sağlaması önerilmektedir. Çininin kullanımı, vitrinler arasında birlik ve uyum olmasını sağlayacak ve vitrinin karakterini belirleyen bir unsur olacaktır.

Konak Çarşı'daki dükkanların ismini içerecek işaret öğeleri olan tabelalar, mekândaki uyum, denge ve birliği sağlamak için vitrinin bir parçası olarak konumlandırılacaktır. Kullanıcının tabelayı vitrinin doğramalarından ayrı bir şekilde algılayabilmesi için tabelanın zemininde doğramalara göre daha koyu renk tercih edilecektir. Dükkan isimleri ise okunurluğu yüksek olması için tabelanın zeminiyle kontrast oluşturacak açık bir renkte (Şekil 6.15 ve Şekil 6.16) ve kabartmalı bir yüzeye sahip olacaktır.

Şekil 6. 15. Konak Çarşı Tasarım Önerisi, Cephe Öğeleri (K.Ö.)

Şekil 6. 16. Konak Çarşı Tasarım Önerisi, Cephe Öğeleri (K.Ö.)

Çinicilik gibi, Osmanlı sanatında pencerelerde sıkça kullanılan süsleme sanatı olan vitray da (Şekil 6.15 ve Şekil 6.16) vitrin yüzeylerinin alt kısmındaki çini süslemeleri ile denge oluşturması amacıyla kullanılacaktır. Vitray kullanımı da çini gibi vitrinin karakterinde belirleyici bir unsur olacaktır.

Vitrinler ile uyumlu olarak tercih edilecek ahşap doğrama pencereler, malzeme olarak da bölgenin tarihsel geçmişini yansıtacaktır. Pencerelerde, Osmanlı dönemi sivil mimarisinin karakteristik bir ögesi olan giyotin pencere (Şekil 6.16) tercih edilmesi önerilmektedir. Kentsel ara mekânlardaki pencerelerin dışında görülen açılır kapanır kanat olan panjur (Ek 6, Ek 21 ve Ek 22) da pencerelerin dışında kullanılacak ve cephede ritim, düzen ve uyumun oluşturulmasına (Şekil 6.10, Şekil 6.11 ve Şekil 6.15) katkı sağlayacaktır. Roma döneminde taş malzeme ile; Osmanlı döneminde ahşap malzeme ile yapılan, kentsel ara mekânın tamamlayıcı unsuru olan söveler (Ek 6 ve Ek 22) ve pencereden süzülen yağmur sularının yapıdan uzaklaştırılmasını sağlayan denizliklere de tasarımda yer verilmesi (Şekil 6.15) önerilmektedir.

Roma döneminden Osmanlı dönemine kadar inşa edilen yapılarda sıkça kullanılan (Ek 11 ve Ek 21), sonrasında 19.yüzyıl kentsel ara mekânları olan pasajlarda da görülen (Ek 26, Ek 27 ve Ek 29) ahşap ve demir malzemeden yapılmış, düşey ile yatay yüzeyi pekiştirmek amacıyla kullanılan payandaların da tasarımda tamamlayıcı unsur olarak kullanılması önerilmektedir. Bu tamamlayıcı öge olan payandalar (Şekil 6.18) Konak Çarşı'yı oluşturan yapıların cephelerinde ritim, denge ve karakterin oluşturulmasını sağlayacaktır.

Balkon korkulukları da (Şekil 6.17) ara mekânda yer alan yapıların tamamlayıcı unsurudur. İncelenen kentsel ara mekânlarda korkuluklar taş (Ek 17 ve Ek 20) malzeme kullanımının nadir olarak görülmesine karşın; demir malzemenin (Ek 15, Ek 19, Ek 21, Ek 22 ve Ek 23) daha çok kullanıldığı gözlemlenmiştir. Konak Çarşı'da bulunan iki balkonun korkuluklarında da demir korkuluk tercih edilecek, bu sayede örtü ögesi ile de malzeme, renk ve doku açısından uyum sağlanacaktır. Anadolu Selçuklu döneminden beri Türk mimarisinde yer verilen geometrik motiflere balkon demirlerinde de yer verilerek kültürel dokunun yansıtılması önerilmektedir. Duvarlarda kullanıldığı gibi balkon demirlerinde de kullanılan bu geometrik motifler ile, Anadolu Selçuklu döneminin kent için olan öneminden dolayı bu döneme gönderme yapılmaktadır. Dolayısıyla geometrik motifler, tamamlayıcı öge olan korkulukların karakterinin belirlenmesini de sağlamıştır.

Şekil 6. 17. Konak Çarşı Tasarım Önerisi, Balkon Korkulukları (K.Ö.)

Kentsel ara mekânlarda aydınlatma ögesi olan aplikler, demir ve cam malzemelerinin birlikteliğiyle kullanılmıştır. İncelenen kentsel ara mekânlarda kullanılan apliklerin formlarının çokgen prizma (Tablo 3.8) ve küre şeklinde (Tablo 3.9) olduğu görülmüştür. Konak Çarşı’da apliklerde de demir ve cam kullanımı ile örtü ögesine ve balkon korkuluklarına uyumlu demir-cam malzeme ile yapılmış aplikler tercih edilecektir. Aydınlatma ögeleri, örtü ögesi ve korkulukların arasında malzeme uyumu sayesinde birlik sağlanacaktır. Kullanılacak aplikler örtü ögesinin konstrüksiyonuna yerleştirilecek (Şekil 6.18) bu sayede sık aralıklarla belirli bir ritimde kullanılabilir, kentsel ara mekânın aydınlatması yeterli düzeyde olacaktır.

Şekil 6. 18. Konak Çarşı Tasarım Önerisi, Tamamlayıcı Öğeler (K.Ö.)

KAYNAKÇA

- Ahunbay, Z. (1993). Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, (7), 55-61.
- Akalın, K., & Kılıç, Ş. (2020). *İznik Nicaea Limanı/Harbour of Nicaea*. UNESCO *Dünya Mirası Olma Yolunda İznik / Nicaea Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı İznik / Nicaea On It's Way To Become UNESCO World Heritage International Symposium Proceedings*.
- Akar, T. (2009). *Osmanlı Kentinde Ticari Mekânlar: Bedesten-Han-Arasta-Çarşı Mekânları* Literatür Değerlendirmesi . Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi , (13) , 267-292.
- Akıncı, G. (2020). Bellek-mekân ilişkisi: Kuzguncuk evlerinde tipoloji (Master's thesis, İstanbul Kültür Üniversitesi/Lisansüstü Eğitim Enstitüsü/İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Ana Bilim Dalı/İç Mimarlık Bilim Dalı).
- Akman, K. (2020). *Kent Meydanlarının Önemi ve Değişen İşlevi*. Akademik Düşünce Dergisi, (1), 17-33.
- Akozan, F. (1969). *Türk Külliyesi*.
- Aktaş Yasa, A. (2016). *Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Konya Yapılarında Malzeme Kullanımı ve Yapım Teknikleri*.
- Akyol, D. & Çiğdem, A. & Düzenli, T. (2017). *Toplumsal Değişim Sürecinde “Kamusal Mekân” ın Dönüşümü*. ASOS Journal. 5. 545-554.
- Algan, N. (2009). *Anadolu Selçuklu dönemi mimarisi taş yüzey süslemelerinin incelenmesi ve seramik yorumları* (Doctoral dissertation, DEÜ Güzel Sanatlar Enstitüsü).
- Altan, İ. (1992). *Mimarlıkta Mekân Kavramı, Mimarlık ve Şehircilikte Mekân*. Yıldız Üniversitesi Yerleşme ve Mimarlık Bilimleri, Uygulamalı Araştırma Merkezi.
- Altan, İ. (1993). *Mimarlıkta Mekân Kavramı*. Psikoloji Çalışmaları, 19, 75-88.
- Anıktar, S. (2013). *19. Yüzyıl Batılılaşma Hareketlerinin Osmanlı Mimari Biçimlenişine Etkisi: Vallaury Yapıları Örneği*. II. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı-V, Bursa, 1208.
- Anlı, Ö. F. (2011). *Aristoteles ve Yöntem-Tümevarım ve Tümdengelim*.

- Aras, R. (2013). *Osmanlı Saraylarında Kullanılan Kapılar Üzerine Bir Araştırma*. Kastamonu University Journal of Forestry Faculty , 13 (1) , 24-35
- Arlı, B. D. (2018). *İznik Çini Fırınları Kazı Buluntularından Çini Örneklerin Değerlendirilmesi/Evaluation of Iznik Tiles Examples from Iznik Tile Excavation*. Journal of History Culture and Art Research, 7(1), 578-594.
- Asatekin, N. G. (2004). *Kültür ve doğa varlıklarımız: neyi, niçin, nasıl korumalıyız?*. TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü.
- Atalay, G. (2010). *Antik devirde mimari kurallar ve inşaat teknikleri* (Master's thesis, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Ayaş, N. (2007). *Çevresel sürdürülebilir turizm gelişmesi*. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9(1), 59-69.
- Baçar, V. (2020). *Galata Serpuş Han ve Tavan Resimleri*. Sanat Tarihi Dergisi, 29 (1) , 51-79.
- Bağbancı, M. B., & Bağbancı, Ö. K. *Bursa Hanlar Bölgesi'nde Yer Alan Hanlar, Bedesten Ve Çarşıların Deprem Açısından İncelenmesi*.
- Batur, A. (1970). *Almaşık Duvar ve Osmanlı Almaşık Duvarı Üzerine Genellemeler*. Anadolu Sanatı Araştırmaları, 2, 135-227.
- Baytop, T. (1993). *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, (5), 449-450.
- Bilecik, G. (2017). *Unutulmaya Yüz Tutmuş Bir Ticaret Hanı: Yeni Han*. Electronic Turkish Studies, 12(13).
- Boyla, O. (2008). *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*. Yapı Endüstri Merkezi, (2), 720-722.
- Bulut, M. (2019). *Selçuklu Çizgileri: Anadolu Selçuklu Geometrik kompozisyonları*. İnkılâb Basım Yayım.
- Butler, R. W. (2006). *The concept of a tourist area cycle of evolution: implications for management of resources. The tourism area life cycle*, 1(1), 3-12.
- Can, K. (2011). *Çarşı-Pazar: İstanbul*. Vol. 1 bs. İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Cantay, G. (1993). *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, (2), 349-350.
- Cantay, G. (1993). *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, (6), 532.

- Ceylan, S., & Somuncu, M. (2016). *Kültür turizmi alanlarında turizmin çeşitlendirilmesine eleştirel bir bakış: Safranbolu UNESCO Dünya Miras Alanı*. Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi, 1(1), 53-64.
- Ching, F. D. (2004). *İç mekân tasarımı*, Çev. Belgin Elçioğlu, İstanbul: YEM.
- Ching, F. D. K. (2010). *Mimarlık Biçim, Mekân ve Düzen*, Çev. Sevgi Lökçe, İstanbul: YEM.
- Çakır, N. (1989). *Türkiye’de dini amaçlı seyahatler* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Dede, R. (2010). *Bursa Tarihi Kapalı Çarşı'da Kentsel Diş Mekân Organizasyonu Açısından Analitik Bir İnceleme* (Doctoral Dissertation, Bursa Uludağ University (Turkey)).
- Demirkıran, Y. (2017). 19. Yüzyıl Erken Modern Kent Karakteri Olarak Charles Baudelaire’in Flaneur Kavramı’nın Yeni Medya’daki İzduşümü. Sanat ve Tasarım Dergisi, (20), 105-121.
- Denny, W. B. (1985). Mustafa Cezar, *Typical Commercial Buildings of the Ottoman Classical Period and the Ottoman Construction System*, AE Uysal, trans.(İstanbul: Türkiye İř Bankası Cultural Publications, 1983). Pp. 321, 61 color plates, 197 illustrations, map. International Journal of Middle East Studies, 17(4), 542-544.
- Dikmen, Ç. B. (2011). *Enerji etkin yapı tasarım ölçütlerinin örneklenmesi*. Politeknik Dergisi, 14(2), 121-134.
- Dirlik, N. (2017). *Antik dönemde kemer ve tonoz*. Tarih Okulu Dergisi, 32, 815-846.
- Duhme, L. (2012). *Cultural Tourism: Case Study Portugal*. Diplomica Verlag.
- Durudoğan, S. (1993). *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, (3), 481-482.
- Durudoğan, S. (1993). *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, (7), 309-310.
- Erarslan, A. (2012). *Ortaçağ Türk Mimarlığında Eyvan Kullanımında Mekân-İşlev İlişkisi*. Megaron, 7(3).
- Erarslan, A. (2016). *Mimaride Anlam; Yapıdaki “Sembolik Dil” Üzerine Bir Değerlendirme*. Tasarım+ Kuram, 10(18), 18-35.
- Eray, S. S. & Kutlu, İ. (2021). *Anadolu’da Selçuklu ve Osmanlı Kent Yapısında Çarşının Konumu ve Mekânsal Kurgusu Üzerine Bir İrdeleme*. Kent Akademisi , 14 (2) , 506-517.

- Erçetin, A. (2019). *Geçmişten Günümüze Gelişen Mekân Kurgusu ile Kapalıçarşı*. The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication-Tojdac, 9, 68-77.
- Eriş, U. (2001). *Çevrenin ve mekânın iletişime etkisi*.
- Ersin, Ö. (2007). *İstanbul Beyazıt'taki Theodosius Forumu Geç Antik Dönemden Osmanlı Dönemi'ne Kadar Forum Ve Yapılarının Değişimi* (Doctoral dissertation, Fen Bilimleri Enstitüsü).
- Ersoy, A. (1995). *Agoralar ve Bir Ticaret Yapısı Örneği: Agora Stoaları*. Ege Mimarlık, 1, 50-52.
- Eser, E. & Kılıç, Y. (2017). *Mezopotamya'nın ilk kent binaları (tapınaklar) ve işlevleri*. Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 4(13), 412-438.
- Eyice, S. (1991). *İznik: tarihçesi ve eski eserleri*. Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi.
- Eyice, S. (1993). *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, (3), 355-356.
- Feyza, Ş. B. (2020). *Bedesten Yapılarının Yeniden Kullanım Sorunlarının İncelenmesi ve Galata Bedesteni Restorasyon Önerisi* (Master's thesis, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü).
- Fındık, G. (2015). *16. yy. Osmanlı Dönemi çini ve seramik sanatının farklı malzeme ve tekniklerle aksesuar tasarımlarına uyarlanması* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Gülenaz, N. (1998). *İstanbul'daki 19. yüzyıl ve sonrası Osmanlı ticaret han ve pasajlarının stil ve fonksiyon bakımından incelenmesi*.
- Gülenaz, N. (2011). *Batılılaşma dönemi İstanbul'unda hanlar ve pasajlar*. İstanbul Ticaret Odası.
- Güler, S. (2020). *Bursa Hanlarında Mescidler*. İSTEM, (35), 17-39.
- Güngördü, S. (2019). *İznik Koimesis Kilisesi ve Önemi* (Master's thesis, Bursa Uludağ Üniversitesi).
- Hasol, D., 1998, *Ansiklopedik mimarlık sözlüğü*, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul
- İnalcık, H. & Arı, B. (2005). *Türk-İslam-Osmanlı Şehirciliği ve Halil İnalcık'ın Çalışmaları*. Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, (6), 27-56.
- İnan, K. (1996). *Bedestenlerin Türk Ticari Mimarisindeki Yeri ve Trabzon Bedesteni*.
- Karababa, İ. Ü. (2006). *Roma Dönemi Tören Alaylarının Kent Dokusuna Etkileri: Roma Ve İstanbul'daki Zafer Alayları*. OLBA, (14), 127-148.

- Karacalı, A. O. (2019). *İstanbul Kapalıçarşı'nın Çekirdeği Eski Bedesten'de Tarih, Kültür, Mimari Yapı ve İşlev Değişimleri Üzerine Bir İnceleme*. Modular Journal , 2 (1) , 1-11 .
- Kartal, Y. (2009). *Erken Devir Osmanlı Mimarisi (Edirne) Duvar Dokusu* (Doctoral dissertation, Marmara Üniversitesi (Turkey)).
- Kazanç, Ö. (2002). *Beyoğlu Han Ve Pasajlarının Kullanımı Ve Yeniden Canlandırılabilirmeleri İçin Bir Araştırma* (Doctoral dissertation, Fen Bilimleri Enstitüsü).
- Kısa, H. G. (2015). *Alışveriş Merkezi Tasarımında Kullanıcı Güvenliği* (Doctoral dissertation, Fen Bilimleri Enstitüsü).
- Kızılçaoğlu, A., & Hakan, Ö. (2020). *Tourism Potential of Skopje City*. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23(43), 1-20.
- Kızılırmak, İ. (2006). *Türkiye'de düzenlenen yerel etkinliklerin turistik çekicilik olarak kullanılmasına yönelik bir inceleme*. Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 8(15), 181-196.
- Korkmaz, S. A., & Allmer, A. (2013). *Mekânın DNA'sı: Toplumsal Cinsiyetin Mekânsal Kalıplarının Sorgulanması*. Kadın/Woman 2000, 14(1).
- Krstić, H., Trentin, A., & Jovanović, G. (2016). *Interior-exterior connection in architectural design based on the incorporation of spatial in between layers. Study of four architectural projects*. Spatium, (36), 84-91.
- Kuban, D. (1993). *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı*, (7), 96-104.
- Kuban, D. (1998). *Mimarlık kavramları: tarihsel perspektif içinde mimarlığın kuramsal sözlüğüne giriş*. Yapı-Endüstri Merkezi.
- Kuhn, F. (2014). *Identities, cultures, spaces: Dialogue and change*. Cambridge Scholars Publishing.
- Kutun, B. (1993). *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı*, (3), 334.
- Kutun, B. (1993). *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı*, (6), 355.
- Küçük, G. S. (2020). *Eminönü Çuhacı Han'ın Tarihsel ve Mimari İrdelemesi, Koruma Sorunları ve Çözüm Önerileri* . Sanat Tarihi Dergisi , 29 (2) , 861-893
- Kürkçüoğlu, E., & Ocakçı, M. (2015). *Kentsel Dokuda Mekânsal Yönelme Üzerine Bir Algı-Davranış Çalışması: Kadıköy Çarşı Bölgesi*. Megaron, 10(3).

- Madanipour, A. (2003). *Public and private spaces of the city*. Routledge.
- Meriç, A. E. (2019). *İznik Tarihini Simgeleyen Bir Anıt: Antil Roma Tiyatrosu*. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 21(2), 339-355.
- Okçuoğlu, T. (1995). *Anadolu Selçuklu Mescitlerinde Kubbeye Geçiş Alanının Değerlendirilmesi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Ödekan, A. (1988). *Kütle Biçimlenişi ve Cephe Düzenlenmesi*.
- Önge, Y. (1981). *Bursa'da Irgandı Köprüsünün Orijinal Mimarisi*.
- Özcan, K. (2010). *Erken dönem Anadolu-Türk kenti: Anadolu Selçuklu kenti ve mekânsal öğeleri*.
- Özendes, E. (1999). *Osmanlı'nın ilk başkenti Bursa: Geçmişten Fotoğraflar*. YEM Yayın.
- Özkul, B. N. (2019). *Kent ve İç Mimarlık Kesişiminde 'Kentsel İç Mekân'*. Yakın Doğu Üniversitesi Yakın Mimarlık Dergisi, 3(1), 1-17.
- Özkul, K. (2020). *Anadolu Selçuklu Dönemi Mimari Yapılarında Turkuaz*. Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi , 6 (13) , 291-318.
- Pamukcu, A. (2021). *Bursa Kapalıçarşı ve Hanlar Bölgesi Folkloru*.
- Pekin, F. (2011). *Çözüm: Kültür Turizmi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 32.
- Perinçek, V. S. (2003). *Kamusal alan-kamuya açık özel mekân ilişkisinde geçiş bölgeleri* (Doctoral dissertation, Fen Bilimleri Enstitüsü).
- Pustu, Y. (2006). *Küreselleşme sürecinde kent "Antik Site'den dünya kentine"*. Sayıştay Dergisi, (60), 129-151.
- Rapoport, A. (1976). *The mutual interaction of people and their built environment*. De Gruyter Mouton.
- Roth, M. L. (2006). *Mimarlığın Öyküsü Öğeleri, Tarihi ve Anlamı*. Türkçe Üçüncü Baskısı. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Sağlam, A. İ., Öztürk, A. Ç., & Kaçar, A. D. (2019). *Türkiye'de Kamusal Mekânın Gelişimi*. ATA Planlama ve Tasarım Dergisi, 3(1), 47-58.
- Sakaoğlu, N. (1993). *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı*, (4), 422-426.
- Salvan, G. S. (1999). *Architectural Theories of Design*. Goodwill Trading Co., Inc..
- Sariyildiz, I. S., Durmuslar, F., & Ustunes, Y. (2018). *Tirenin Tarihi Ticari Yapıları: Bedesten, Hanlar, Arasta, Carsı*.

- Satır, S. (2008). *Türk kültüründe İznik çinilerinin önemi ve güncel değerlendirilmesi*. In 8. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi) Bildiri Kitabı, Ankara: Atatürk Kültür, Dil, Tarih ve Yüksek Kurumu (pp. 1129-1144).
- Sezgin, K. (2010). *Assos Kuzey Stoasının inşası ve kullanım evreleri* (Master's thesis, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Şahinalp, M. S., & Günal, V. (2016). *Osmanlı Dönemi Anadolu Şehirleri Çarşı Sisteminin Fonksiyonel Analizi*. Electronic Turkish Studies, 11(8).
- Şen, H. (1998). *Beyoğlu Haccopulo pasajı ve koruma önerileri*.
- Şen, T. (1998), “İznik’in Tarihi Coğrafyası,” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü.
- Tchertov, L. (2002). *Spatial semiosis in culture*. Σημειωτική-Sign Systems Studies, 30(2), 441-454.
- Thompson, H. A. (1992). *The stoa of Attalos II in Athens* (Vol. 2). ASCSA.
- Timothy, D. J., & Butler, R. W. (1995). Cross-border shopping: A North American perspective. *Annals of tourism research*, 22(1), 16-34.
- Toskay, T. (1989). *Turizm: turizm olayına genel yaklaşım*. Der yayınları.
- Tosun, V. (2019). *Environmental cues: a methodology for studying meaning in built environment*. The Turkish Online Journal of Design Art and Communication, 9(2), 318-333.
- Tosun, V. (2021). *Turizm Ve Kültürel Miras Düşüncesiyle Tarihi Çevrelerin Yenilenmesi*. II. Uluslararası Mimarlık Sempozyumu
- Tosun, V. (2021). *Akıllı Şehir: Turizm ve Kültürel Miras Projesi Fizibilite Çalışması*. TUBİTAK Raporu
- Turan, Ş. N. (2018). *Türk Mimarisinde Kullanılan Kubbeye Geçiş Elemanları; 13. Yy. Anadolu Selçuklu Dönemi Konya Mahalle Mescitler Örneği* (Doctoral dissertation, Necmettin Erbakan University (Turkey)).
- Türkoğlu, İ. (2020). *İstanbul’da Kentsel Hafızanın Devamlılığı: Pantokrator Manastırı ile Süleymaniye Külliyesi’nin Karşılaştırması*. Vakıflar Dergisi, (53), 199-219.
- Üsdiken, B. (1993). Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, (1), 431.
- Üsdiken, B. (1993). Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, (3), 481-482.

- Üster, M. (2011). *Antik dönem Anadolu takılarında görsel kültürün kodları* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Wycherley, R. E. (1993). *Antik çağda kentler nasıl kuruldu?[How the Greeks Built Cities]*. Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Venturi, R. (2005). *Mimarlıkta karmaşıklık ve çelişki*. Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı yayınları.
- Vitruvius, (1993). *Mimarlık Üzerine On Kitap*, çev. Morris Hicky Morgan, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı yayınları, İst, 25.
- Yalçın, E. (2021). *Kent Kimliği Kavramının Üsküp ve Saraybosna Çarşıları Üzerinden Değerlendirilmesi*. Çağdaş Yerel Yönetimler, 30(1), 127-148.
- Yalduz, A. (1999). *Tarihi-Dini Ve Kültürel Açıdan İznik* (Doctoral dissertation, Bursa Uludag University (Turkey)).
- Yalduz, A. (2003). *Konsillerin Hristiyanlık Tarihindeki Yeri Ve İznik Konsili*. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 12(2).
- Yan, J., Diakit , A. A., & Zlatanova, S. (2019). *A generic space definition framework to support seamless indoor/outdoor navigation systems*. Transactions in GIS, 23(6), 1273-1295.
- Yaşar, A. (2018). *The Construction Of Commercial Space In Eighteenth-Century Istanbul: The Case Of Büyük Yeni Han*. METU Journal of the Faculty of Architecture, 35(1).
- Yektar, Osman (2021). *"Hz. Peygamber'in (s.a.s) Mescidinin Edirne Selimiye Camiine Kısm  Bir Mukayesesi"*. Kocaeli İlahiyat Dergisi 5 / 1 (June 2021): 149-186 .
- Yenen, Z. (1992). *Social and religious influences on the form of early Turkish cities of the Ottoman Period*. Journal of Architectural and Planning Research, 301-314.
- Yergün, U., & Çiftçi, A. (2008). *Imported Construction Materials and Techniques in 19th century Ottoman Architecture. In Structural Analysis of Historic Construction: Preserving Safety and Significance* (Proceeding of the VI Conference on Structural Analysis of Historic Construction, 2–4 July 2008, Bath, United Kingdom) II. London (pp. 999-1006).
- Yılmaz, G. (2015). *Edirne'nin Erken Osmanlı Devri Yapılarında Çini Süsleme*. Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 5(10), 59-80.
- Zhang, D. (2019). *Cultural symbols in Chinese architecture*. Architecture and Design Review, 1(1), 1-17.

URL 01: Atina Akropolisi, E.T. 10.10.2021

[https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:View_of_the_Acropolis_Athens_2_\(pixinn.net\).jpg](https://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:View_of_the_Acropolis_Athens_2_(pixinn.net).jpg)

URL 02: Perikles Dönemi Agora Tasviri, E.T. 10.10.2021

<https://www.athenskey.com/agora.html>

URL 03: Attalos Stoa'sı Dor Düzen Dış Sütunlar ve İyon Düzen İç Sütunlar, E.T. 10.10.2021

<https://travel.sygi.com/tr/poi/attalos-stoasi-poi:2638>

URL 04: Constantinus Forumu Tasviri, E.T. 11.10.2021

<https://www.youtube.com/watch?v=gPQqwUsM71E>

URL 05: Constantinus Sütunu (Çemberlitaş) Kaidesi Tasviri, E.T. 11.10.2021

<https://www.byzantium1200.com/images/forum-c3.jpg>

URL 06: Osmanlı Mahalle Tasviri, E.T. 20.10.2021

<https://csb.gov.tr/osmanli-da-sehircilik-anlayisi-makale>

URL 07: Osmanlı Çarşı Tasviri, E.T. 20.10.2021

<http://semerkanddergisi.com/osmanli-carsisi/>

URL 08: Grand Cerf Pasajı, Paris, E.T. 23.10.2021

<https://www.pariste.net/grand-cerf-pasaji-passage-du-grand-cerf/>

URL 09: Avrupa Pasajı, Beyoğlu, E.T. 23.10.2021

<https://istiklal.ist/mekânlar/avrupa-pasaji>

URL 10: Galata Bedesteni Planı, E.T. 05.01.2022

<https://studiovertebra.com/Project/Vertebra/137/Galata-Bedesteni>

URL 11: Süleymaniye Medreseleri ve Tiryakiler Çarşısı Planı, E.T. 05.01.2022

<https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/83624>

URL 12: Edirne Semiz Ali Paşa Çarşısı Planı, E.T. 29.03.2022

<https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/81755>

URL 13: Selimiye Arastası Planı, E.T. 29.03.2022

<https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/88574>

URL 14: Sultanahmet Arastası Planı, E.T. 29.03.2022

<http://epamimarlik.com/tr/proje/sultanahmet-ve-cevresi-duzenleme-projesi/>

URL 15: Kürkçü Han Restitüsyon Planı, E.T. 29.03.2022

https://www.archnet.org/sites/2004?media_content_id=7777

URL 16: The 2015 Galleria Vittorio Emanuele II Planı, E.T. 29.03.2022

<https://www.semanticscholar.org/paper/The-2015-Galleria-Vittorio-Emanuele-II-Restoration%3A-Verteuil-Magdalene/eb75beaac40c202a4f2148fddde33a4e8f9a13a8e/figure/1>

URL 17: Ulu Çarşı (Havlucular Çarşısı) Planı, E.T. 29.03.2022

https://www.arkitera.com/wp-content/uploads/2021/02/Bursa_Hanlar_1.odul_05-scaled.jpg

URL 18: Atlıhan El Sanatları Çarşısı, E.T. 31.03.2022

<https://eskisehir.ktb.gov.tr/TR-157115/atlihan-el-sanatlari-carsisi.html>

URL 19: İznik Belediyesi Haber, UNESCO Yaratıcı Şehirler Ağı Toplantısı İznik'te Gerçekleşti, E.T. 27.04.2022

<https://www.iznik.bel.tr/haber/unesco-yaratici-sehirler-agi-toplantisi-iznik-te-gerceklesti.html>

URL 20: İznik Belediyesi Haber, İznikspor'dan Lokantacılığa Uzanan Bir Hayat, E.T. 27.04.2022

<https://www.iznik.bel.tr/haber/iznikspor-dan-lokantaciliga-uzanan-bir-hayat.html>

URL 21: İznik Belediyesi Haber, 40 Yıllık Hasret Sona Erdi, E.T. 27.04.2022

<https://www.iznik.bel.tr/haber/40-yillik-hasret-sona-erdi.html>

URL 22: İznik Belediyesi, Neden İznik? E.T. 28.04.2022

<https://www.iznik.bel.tr/sayfa/neden-iznik.html>

URL 23: İznik Coğrafi Yapı. E.T. 28.04.2022

<http://iznik.gov.tr/iznik-cograf-yapi>

URL 24: Bursa Halk Mutfağı. E.T. 28.04.2022

<https://bursa.ktb.gov.tr/TR-271165/bursa-halk-mutfagi.html>

URL 25: Konak Meydanı Etkinlik Alanı Düzenlemesi. E.T. 22.05.2022

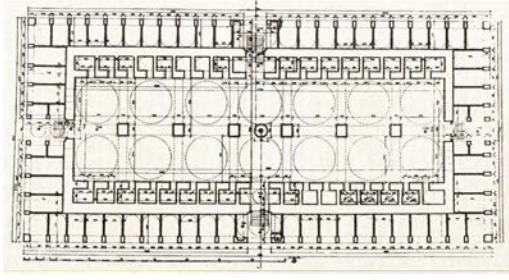
<https://www.youtube.com/watch?v=t8UUuJIY9CQ>

EKLER

Ek 1: Yıldırım Beyazıt Bedesteni	109
Ek 2: Edirne Bedesteni.....	110
Ek 3: Cevahir Bedesteni.....	111
Ek 4: Sandal Bedesteni.....	112
Ek 5: Galata Bedesteni	113
Ek 6: Irgandı Köprüsü Arastası.....	114
Ek 7: Süleymaniye Tiryakiler Çarşısı Arastası	115
Ek 8: Edirne Semiz Ali Paşa Çarşısı Arastası.....	116
Ek 9: Selimiye Arastası.....	117
Ek 10: Bursa Kapalı Çarşı.....	118
Ek 11: Sultanahmet Arastası	119
Ek 12: Mısır Çarşısı Arastası	120
Ek 13: Ulu Çarşı.....	121
Ek 14: Hacı İvaz Paşa	122
Ek 15: İpek Han	123
Ek 16: Koza Han	124
Ek 17: Pirinç Han.....	125
Ek 18: Kürkçü Han.....	126
Ek 19: Çuhacı Han	127
Ek 20: Büyük Yeni Han	128
Ek 21: Zincirli Han.....	129
Ek 22: Atlıhan El Sanatları Çarşısı	130
Ek 23: Fransız Geçidi.....	131
Ek 24: Galleria Vittorio Emanuele II.....	132
Ek 25: Hazzopoulo Geçidi	133
Ek 26: Avrupa Pasajı.....	134
Ek 27: Çiçek Pasajı	135
Ek 28: Tünel Pasajı	136
Ek 29: Rumeli Geçidi.....	137
Ek 30: Suriye Pasajı	138
Ek 31: Konak Çarşı	139
Ek 32: Konak Meydanı Etkinlik Alanı Düzenleme Önerisi 2 (Muhammet Yüksel, Hande Selin Karataş, Burak Bahar, Mustafa Berke Özer).....	140
Ek 33: Konak Meydanı Etkinlik Alanı Düzenleme Önerisi 3 (Ayşegül Çelik, Gamze Kuru)	140

Ek 1: Yıldırım Beyazıt Bedesteni

YILDIRIM BEYAZIT BEDESTENİ

Yıldırım Beyazıt Bedesteni Kat Planı (Dede, 2010).

- 14.Yüzyılın sonunda, 1399 inşa edilmiştir (Dede, 2010).
- Yıldırım Bayezid tarafından yaptırılmıştır (Dede, 2010).
- 14 kubbesi ve 4 adet girişi bulunmaktadır (Bağbancı & Bağbancı, 2005).
- İçerisinde 32 adet mahzen mevcuttur. (Bağbancı & Bağbancı, 2005).

Taşıyıcı Öğeler

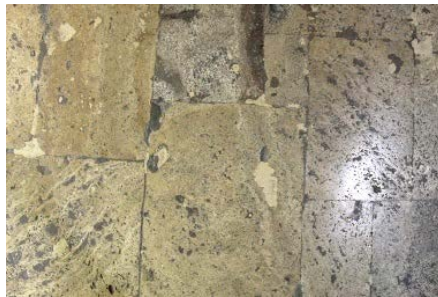
Açıklıklar

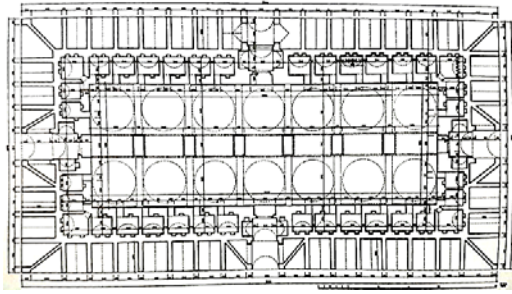
Örtü Öğeleri

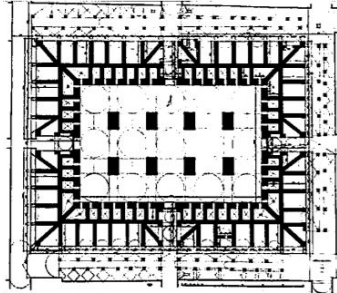
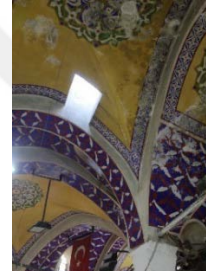
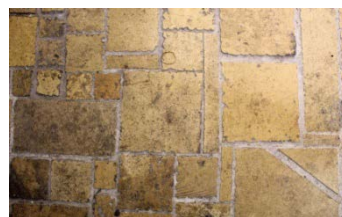
Zemin

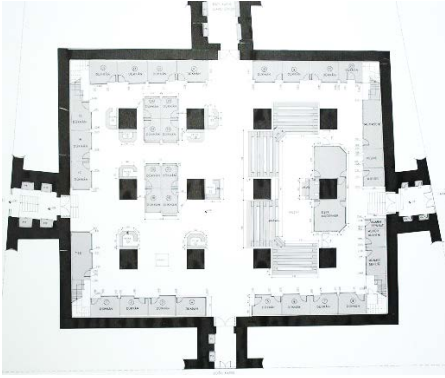
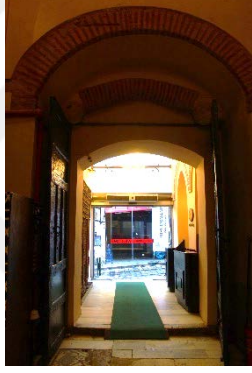
Ek 2: Edirne Bedesteni

EDİRNE BEDESTENİ	
 Edirne Bedesteni Zemin Kat Planı (Karacalı, 2019)	• 15.yüzyıl başlarında, 1418 tarihinde inşa edilmiştir (Karacalı, 2019) • Çelebi Sultan Mehmet tarafından İnşa edilmiştir (Karacalı, 2019). • Eski camiye vakıf olarak yaptırıldı (Yılmaz, 2015). • 14 kubbesi ve 4 adet girişi bulunmaktadır (Karacalı, 2019).
Taşıyıcı Öğeler	Açıklıklar
	
Örtü Öğeleri	
	
Zemin	
	
Tamamlayıcı Öğeler (Vitrinler ve payandalar)	
	

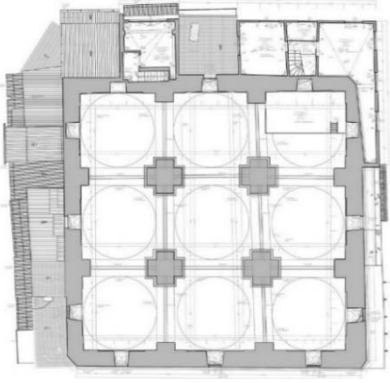
Ek 3. Cevahir Bedesteni

CEVAHİR BEDESTENİ			
	• 15.Yüzyıl ikinci yarısında, 1460-1461 tarihlerinde inşa edilmiştir (Karacalı, 2019). • İçerisinde 44, dışarısında 48 dükkan bulunmaktadır (Karacalı, 2019). • Ayasofya'ya vakfedilmiştir (Karacalı, 2019). • 15 adet kubbesi ve 4 adet girişi bulunmaktadır (Karacalı, 2019).		
Cevahir Bedesteni Kat Planı (Erçetin, 2019).			
Taşıyıcı Öğeler	Açıklıklar		
			
Örtü Öğeleri			
			
Zemin			
			
Tamamlayıcı Öğeler (Vitrinler ve Tabelalar)			
			

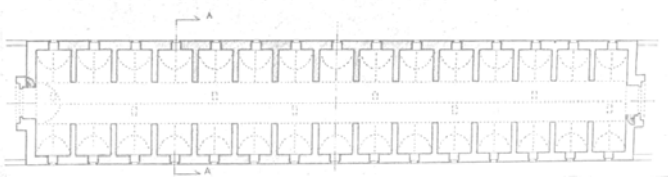
Ek 4: Sandal Bedesteni

SANDAL BEDESTENİ	
	• 15.Yüzyıl ikinci yarısında, 1470 yılından sonra kısa süre içerisinde inşa edilmiştir (Karacalı, 2019). • İçerisinde dükkan bulunmamaktadır, dışarısında 44 dükkan bulunmaktadır (Karacalı, 2019). • Ayasofya'ya vakfedilmiştir (Karacalı, 2019). • 20 adet kubbesi ve 4 adet girişi bulunmaktadır (Karacalı, 2019).
Taşıyıcı Öğeler	Açıklıklar
	
Örtü Öğeleri	
	
Zemin	Tamamlayıcı Öğeler (Aydınlatma)
	

Ek 5: Galata Bedesteni

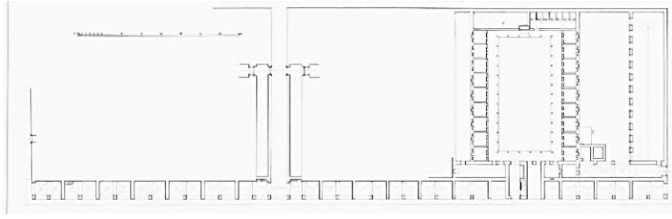
GALATA BEDESTENİ	
 Galata Bedesteni Kat Planı (URL 10).	• 15.yüzyılın ikinci yarısında yaptırılmıştır (Feyza, 2020). • Zemin üstü bir ara kat ile bodrum kattan oluşmaktadır. • 9 adet kubbesi ve 4 adet girişi bulunmaktadır; günümüze iki girişi ulaşmıştır (Feyza, 2020).
Taşıyıcı Öğeler	Açıklıklar
	
Örtü Öğeleri	
	
Zemin	
	

Ek 6: Irgandı Köprüsü Arastası

IRGANDI KÖPRÜSÜ ARASTASI	
 Irgandı Köprüsü Arastası Plan Restitüsyonu (Önge, 1981).	• 15.yüzyılda, 1442 yılında inşa edilmiştir (Önge, 1981). • Irgandı'lı Ali'nin oğlu Hoca Musiihiddin tarafından yaptırılmıştır (Önge, 1981).
Taşıyıcı Öğeler (Duvarlar)	Açıklıklar
	
Örtü Öğeleri	
	
Zemin	
	
Tamamlayıcı Öğeler (Vitrinler ve işaret öğeleri)	
	

Ek 7: Süleymaniye Tiryakiler Çarşısı Arastası

TİRYAKİLER ÇARŞISI ARASTASI

Tiryakiler Çarşısı Arastası Zemin Kat Planı (URL 11)

- 16.Yüzyılın ikinci yarısında, 1550-1557 yıllarında inşa edilmiştir (Türkoğlu, 2020).
- Süleymaniye külliyesine gelir getirmek amacıyla yaptırılmıştır (Türkoğlu, 2020).

Taşıyıcı Öğeler (Duvarlar)

Örtü Öğeleri

Zemin

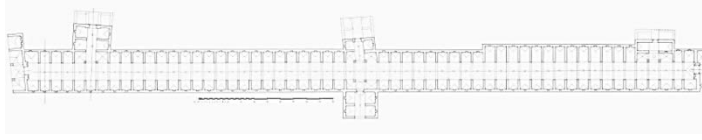

Tamamlayıcı Öğeler (Vitrinler ve işaret öğeleri)

Ek 8: Edirne Semiz Ali Paşa Çarşısı Arastası

EDİRNE SEMİZ ALİ PAŞA ARASTASI

Ali Paşa Arastası Zemin Kat Planı (URL 12).

- 16.yüzyılın ikinci yarısında, 1569 yılında inşa edilmiştir (Cantay, 1993).
- Mimar Sinan tarafından inşa edilmiştir (Cantay, 1993).
- Üzeri tonoz ile örtülmüştür.
- Doğu yönü boyunca 47 dükkân ve üç kapı bulunmaktadır (Cantay, 1993).
- Batı yönü boyunca da 53 dükkân ve bir kapı bulunmaktadır (Cantay, 1993).
- Dua kubbesi bulunmamaktadır.

Taşıyıcı Öğeler (Duvarlar)

Açıklıklar

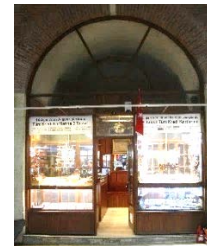
Örtü Öğeleri

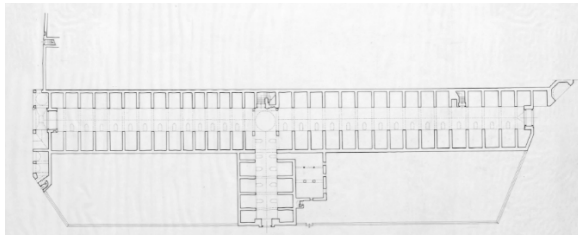
Zemin

Tamamlayıcı Öğeler (Vitrinler ve aydınlatma öğeleri)

Ek 9: Selimiye Arastası

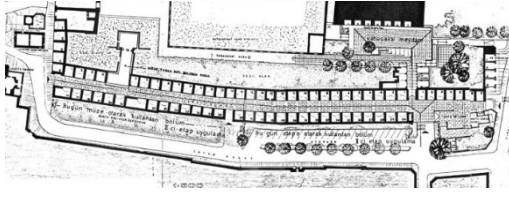
SELİMİYE ARASTASI		
	- Selimiye Külliyesi'nin yapımı tamamlandıktan sonra, camiye gelir getirmesi amacıyla inşa ettirilmiştir (Akozan, 1969). III. Murat tarafından yaptırılmıştır (Yekta, 2021). - Mimar Davud Ağa tarafından inşa edilmiştir (Yekta, 2021).	
Selimiye Arastası Zemin Kat Planı (URL 13)		
Taşıyıcı Öğeler (Duvarlar)	Açıklıklar	
		
Örtü Öğeleri		
		
Zemin		
		
Tamamlayıcı Öğeler (Vitrinler ve aydınlatma öğeleri)		
		

Ek 10: Bursa Kapalı Çarşı

BURSA KAPALI ÇARŞI	
 Bursa Kapalı Çarşı Kat Planı (Bağbancı & Bağbancı, 2005).	- Kapalı Çarşı'nın 1584 tarihinden önce oluştuğu bilinmektedir (Dede, 2010). - Uzun Çarşı caddesinde bulunmaktadır.
Taşıyıcı Öğeler (Duvarlar)	Açıklıklar
	
Örtü Öğeleri	
	
Zemin	
	
Tamamlayıcı Öğeler (Vitrinler ve aydınlatma öğeleri)	
	

Ek 11: Sultanahmet Arastası

SULTANAHMET ARASTASI

Selimiye Arastası Zemin Kat Planı (URL 14).

- 17.yüzyılın başlarında inşa edilmiştir ve kitabelerde 1617 tarihi görülmektedir (Ahunbay, 1993).
- I. Ahmet tarafından Sedefkâr Mehmet Ağa'ya inşa ettirilmiştir (Ahunbay, 1993).
- Sultanahmet külliyesine vakfedilmiştir (Ahunbay, 1993).
- Üzeri açıktır.

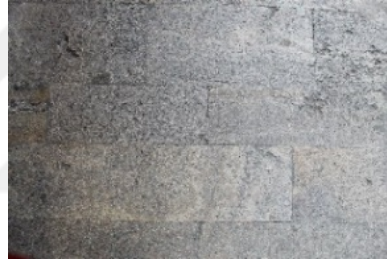
Taşıyıcı Öğeler (Duvarlar)

Açıklıklar

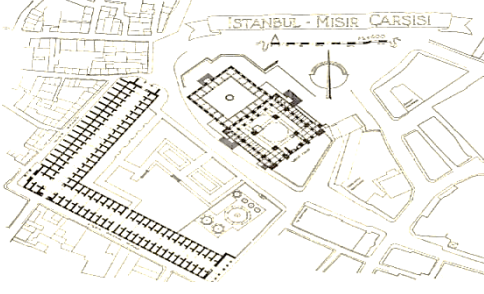
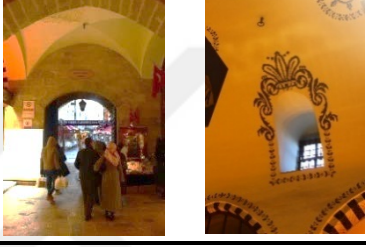
Zemin

Tamamlayıcı Öğeler (Vitrinler, payandalar ve işaret öğeleri)

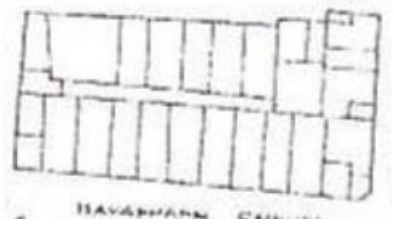
Ek 12: Mısır Çarşısı Arastası

MISIR ÇARŞISI ARASTASI	
 Mısır Çarşısı Zemin Kat Planı (Kısa, 2015).	• 17.yüzyılın ikinci yarısında 1663-1664 yılında inşa edilmiştir (Baytop, 1993). • III. Murad'ın eşi Safiye Sultan'ın emriyle yapımına başlanmıştır (Baytop, 1993). • Yeni Cami'ye vakfedilmiştir (Baytop, 1993). • Üzeri tonoz ve kemerle örtülmüştür. • Çarşıda toplam 88 dükkan ve 6 adet kapı bulunmaktadır (Baytop, 1993).
Taşıyıcı Öğeler (Duvarlar, payeler)	Açıklıklar
	
Örtü Öğeleri	
	
Zemin	
	
Tamamlayıcı Öğeler (Vitrinler ve aydınlatma öğeleri ve tabelalar)	
	

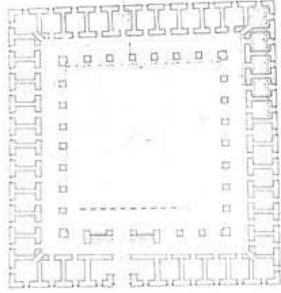
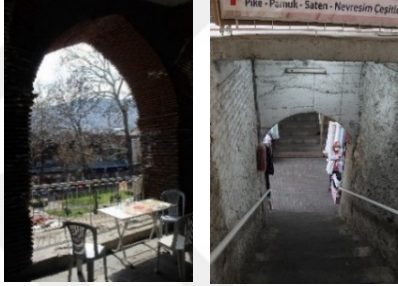
Ek 13: Ulu Çarşı

ULU ÇARŞI	
 Ulu Çarşı Kat Planı (URL 17)	• Havlucular Çarşısı olarak da bilinen alanı kapsamaktadır. • Çarşı oluşmaya ilk olarak Emir Han ile, sonrasında Kapan Hanı, Yıldırım Beyazıt Bedesteni, Geyve Han, İpek Han ile başlamış; Koza Han ve Fidan Han ile de biçimi tamamlanmıştır (Pamukçu, 2021). • Üzeri ahşap ve cam ile örtülmüştür.
Taşıyıcı Öğeler (Duvarlar, payeler)	
	
Örtü Öğeleri	
	
Zemin	
	
Tamamlayıcı Öğeler (Vitrinler ve tabelalar)	
	

Ek 14: Hacı İvaz Paşa

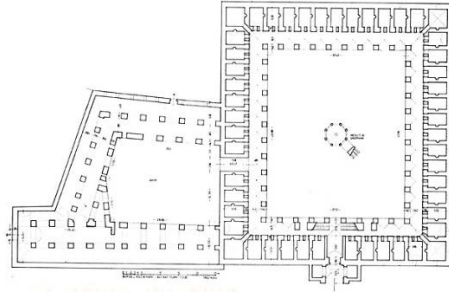
HACI İVAZ PAŞA ÇARŞISI	
 Hacı İvaz Paşa Kat Planı (Bağbancı & Bağbancı, 2005).	• 15.yüzyılda inşa edilmiştir (Bağbancı & Bağbancı, 2005). • Hacı İvaz Paşa tarafından yaptırılmıştır (Bağbancı & Bağbancı, 2005).
Taşıyıcı Öğeler (Duvarlar, payeler)	Açıklıklar
	
Örtü Öğeleri	
	
Tamamlayıcı Öğeler (Vitrinler ve aydınlatma öğeleri ve tabelalar)	
	

Ek 15: İpek Han

İPEK HAN	
 İpek Han Kat Planı (Bağbancı & Bağbancı, 2005).	15.yüzyılın ilk yarısında, 1415-1421yılları arasında inşa edilmiştir (Bağbancı & Bağbancı, 2005). - Çelebi Mehmet Han tarafından, Yeşil Külliyesi'ne gelir getirmek amacıyla yaptırılmıştır (Pamukçu, 2021). - Zemin katında 38, üst katında 42 oda bulunmaktadır (Bağbancı & Bağbancı, 2005).
Taşıyıcı Öğeler (Duvarlar, sütunlar, payeler)	Açıklıklar
	
Örtü Öğeleri	
	
Zemin	
	
Tamamlayıcı Öğeler (Vitrinler ve aydınlatma öğeleri ve tabelalar)	
	

Ek 16: Koza Han

KOZA HAN

Koza Han Kat Planı (Bağbancı & Bağbancı, 2005).

- 15.yüzyılın sonlarında, 1490-1491 yılları arasında inşa edilmiştir (Güler, 2020).
- Yıldırım Beyazıt Han tarafından, İstanbul'daki Beyazıt Külliyesi'ne gelir getirmek amacıyla yaptırılmıştır (Pamukçu, 2021).
- Toplam 95 odası bulunmaktadır (Bağbancı & Bağbancı, 2005).
- Avluludur.

Taşıyıcı Öğeler (Duvarlar, payeler)

Örtü Öğeleri

Zemin

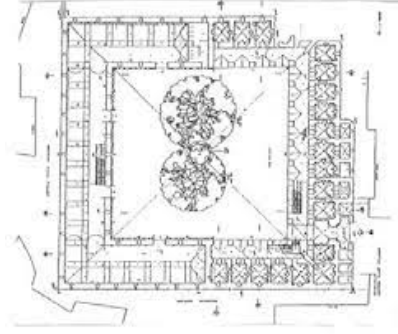

Tamamlayıcı Öğeler (Vitrinler ve aydınlatma öğeleri ve tabelalar)

Ek 17: Piriñ Han

PİRİNÇ HAN

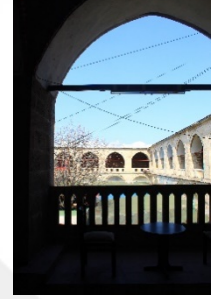
Piriñ Han Kat Planı (Bağbancı & Bağbancı, 2005).

- 1490-1508 yılları arasında inşa edilmiştir (Pamukçu, 2021).
- II. Beyazıt Han tarafından, İstanbul'daki II. Beyazıt İmarethane ve Camii'ne gelir getirmek amacıyla yaptırılmıştır (Pamukçu, 2021).
- Toplam 50 odası bulunmaktadır (Bağbancı & Bağbancı, 2005).
- Avluludur.
- Moloz taş üzerine üç sıra tuğla ile almaşık bir düzende inşa edilmiştir.

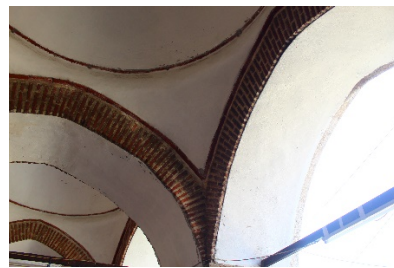
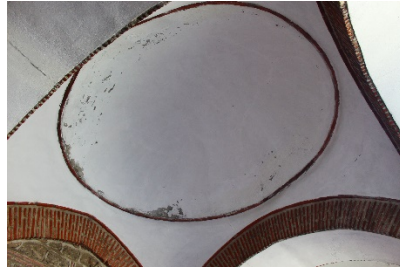
Taşıyıcı Öğeler (Duvarlar, payeler)

Açıklıklar

Örtü Öğeleri

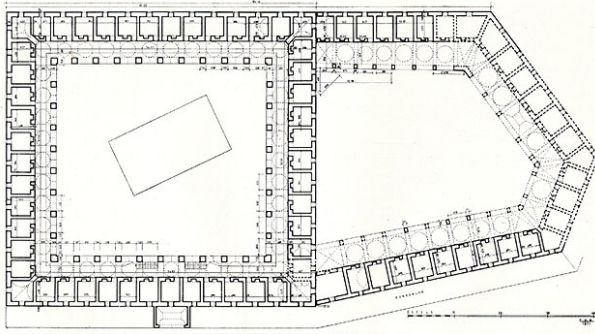

Zemin

Ek 18: Kürkçü Han

KÜRKÇÜ HAN

Kürkçü Han Zemin Kat Planı (URL 15).

- 15.Yüzyılda inşa edilmiştir (Özkan, 2004).
- Yapımında taş ve tuğla kullanılmıştır (Özkan, 2004).
- Avluludur.

Taşıyıcı Öğeler (Duvarlar, sütunlar, payeler)

Açıklıklar

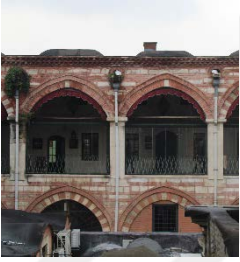
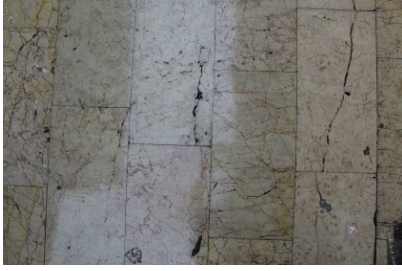
Örtü Öğeleri

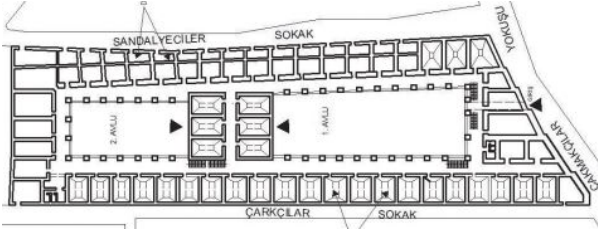
Zemin

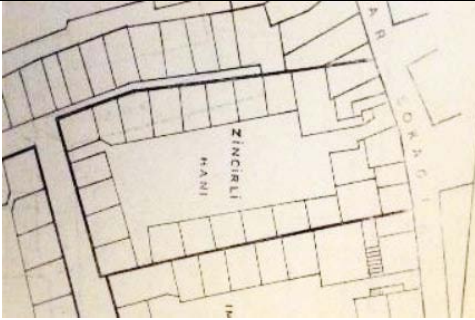
Ek 19: Çuhacı Han

ÇUHACI HAN		
 Çuhacı Han Zemin Kat Planı (Küçük, 2020).		• 18.yüzyılın başlarında, 1718-1730 yılları arasında inşa edilmiştir (Kutun, 1993). • Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa tarafından yaptırılmıştır (Kutun, 1993). • Yapımında taş ve tuğla kullanılmıştır (Kutun, 1993). • Avluludur, avluya bakan cepheleri revaklıdır.
Taşıyıcı Öğeler (Duvarlar, sütunlar, payeler)		Açıklıklar
 		
Örtü Öğeleri		
		
Zemin		
		
Tamamlayıcı Öğeler (Vitrinler ve aydınlatma öğeleri ve tabelalar)		
  		

Ek 20: Büyük Yeni Han

BÜYÜK YENİ HAN	
Büyük Yeni Han Zemin Kat Planı	• 18.yüzyılda inşa edilmiştir (Cantay, 1993). • Sultan III. Mustafa tarafından vakıflarına gelir getirmesi amacıyla yaptırılmıştır (Cantay, 1993). • Yapımında kesme taş ve tuğla kullanılmıştır (Cantay, 1993). • Avluludur ve avlunun iki kenarı revaklıdır.
 Büyük Yeni Han İkinci Kat Planı (Yaşar, 2018).	
Taşıyıcı Öğeler (Duvarlar)	Açıklıklar
	
Örtü Öğeleri	
	
Tamamlayıcı Öğeler (Vitrinler)	
	

Ek 21: Zincirli Han

ZİNCİRLİ HAN		
Zincirli Han Zemin Kat Planı	• 18.Yüzyılda inşa edilmiştir. • Yapımında taş ve tuğla kullanılmıştır. • İki katlı bir yapıdır. • Avluludur. • İmalat ve ticaret amacı ile kullanılmaktadır.	
 Zincirli Han Planı (Bilecik, 2017)		
Taşıyıcı Öğeler (Duvarlar)	Açıklıklar	
		
Örtü Öğeleri		
		
Zemin		
		
Tamamlayıcı Öğeler (Vitrinler)		
		

Ek 22: Atlıhan El Sanatları Çarşısı

ATLIHAN EL SANATLARI ÇARŞISI

- 19.yüzyılda, yaklaşık 1850 yıllarında inşa edilmiştir (URL 18).
- Takattin Bey tarafından yaptırılmıştır.
- Avluludur.

Atlıhan El Sanatları Çarşısı Kroki (Google Maps)

Taşıyıcı Öğeler (Duvarlar)

Örtü Öğeleri

Zemin

Tamamlayıcı Öğeler (Vitrinler)

Ek 23: Fransız Geçidi

FRANSIZ GEÇİDİ

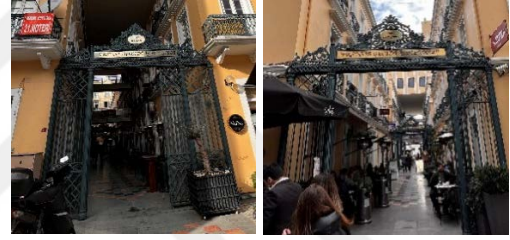
Fransız Geçidi Zemin Kat Planı (Gülenaz, 1998)

- 19.yüzyılın ikinci yarısında, 1860 yılında inşa edilmiştir (Gülenaz, 2011).
- Yaptıranı bilinmemektedir.
- Mimarı bilinmemektedir.
- Kemankeş Caddesi (eski Gümrük Sokak) ile Galata Mumhanesi Sokak'ı birbirine bağlamaktadır (Kutun, 1993).
- Neoklasik üslupta inşa edilmiştir (Kutun, 1993).
- Orijinalinde üzeri açıktır.

Taşıyıcı Öğeler (Duvarlar)

Açıklıklar

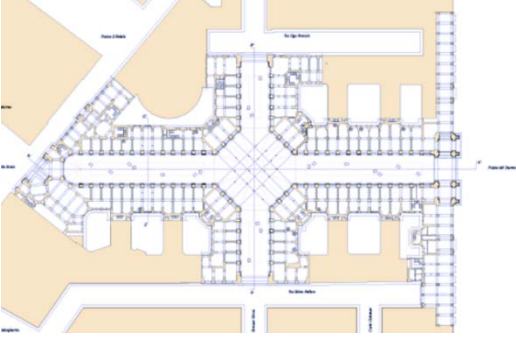
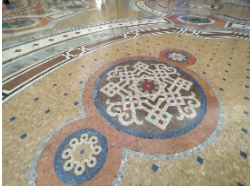
Örtü Öğeleri

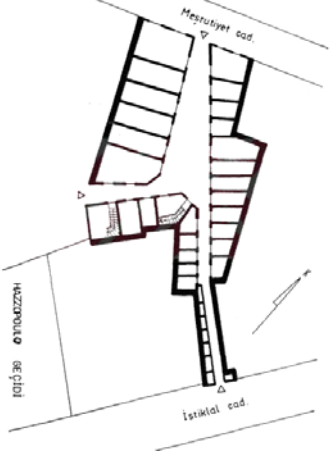
Tamamlayıcı Öğeler (Vitrinler)

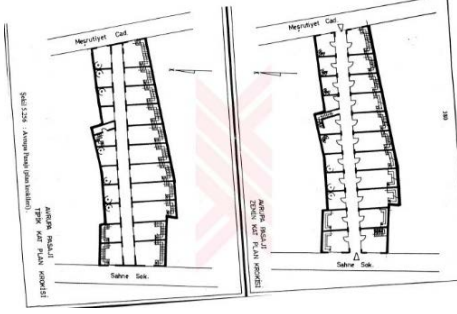
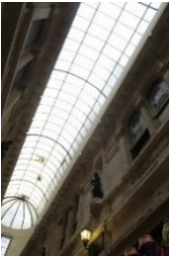
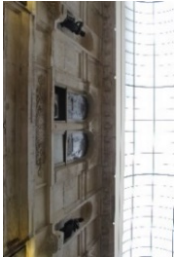
Ek 24: Galleria Vittorio Emanuele II

GALLERIA VITTORIO EMANUELE II	
 Galleria Vittorio Emanuele II Kat Planı (URL 16).	• 19.Yüzyılın ikinci yarısında, 1867 yılında inşası tamamlanmıştır (Magistrelli, 2010). • Giuseppe Mengoni tarafından inşa edilmiştir (Magistrelli, 2010). • Piazza del Duomo ile Piazza della Scala'yı birbirine bağlamaktadır (Magistrelli, 2010).. • Neo-Rönesans üslupta inşa edilmiştir (Magistrelli, 2010). • Üzeri cam-demir malzemeden dört adet tonoz ve kubbe ile örtülüdür.
Taşıyıcı Öğeler (Duvarlar)	Açıklıklar
	
Örtü Öğeleri	
	
Zemin	
	
Tamamlayıcı Öğeler (Vitrinler)	
	

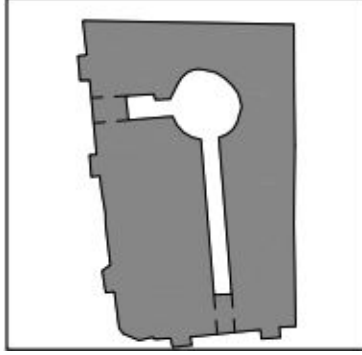
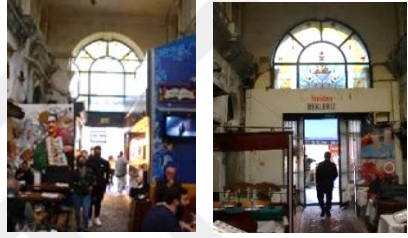
Ek 25: Hazzopoulo Geçidi

HAZZOPOULO GEÇİDİ	
 Hazzopoulo Geçidi Zemin Kat Planı (Gülenaz, 1998).	• 19.Yüzyılın ikinci yarısında, 1871 yılında inşa edilmiştir (Şen, 1998). • Rum tüccar M. Hazzopulo tarafından yaptırılmıştır (Üsdiken, 1993). • Mimarı bilinmemektedir. • İstiklal Caddesi ile Meşrutiyet Caddesi'ni birbirine bağlamaktadır (Üsdiken, 1993). • Neo-Klasik üslupta inşa edilmiştir. Neo-Rönesans üslup ve iç cephelerde Barok ve Rönesans öğelerin kullanıldığı eklektik üslup görülmektedir (Şen, 1998). • Avluludur.
Taşıyıcı Öğeler (Duvarlar)	Açıklıklar
	
Örtü Öğeleri	
	
Tamamlayıcı Öğeler (Vitrinler)	
	

Ek 26: Avrupa Pasajı

AYNALI PASAJ (AVRUPA PASAJI)	
 Aynalı Pasaj Zemin Kat Planı (Gülenaz, 1998).	• 19.Yüzyılın ikinci yarısında, 1874 yılında inşa edilmiştir (Üsdiken, 1993). • Ohing adlı Ermeni asıllı bir kişi tarafından yaptırılmıştır (Üsdiken, 1993). • Mimar Pulgher tarafından inşa edilmiştir (Üsdiken, 1993). • Meşrutiyet Caddesi ile Sahne Sokağı'nı birbirine bağlamaktadır (Üsdiken, 1993). • Neo-Rönesans üslupta inşa edilmiştir. • Üzeri cam-dökme demir çatı ile örtülüdür.
Taşıyıcı Ögeler (Duvarlar)	Açıklıklar
	
Örtü Ögeleri	
	
Zemin	
	
Tamamlayıcı Ögeler (Vitrinler)	
	

Ek 27: Çiçek Pasajı

ÇİÇEK PASAJI	
 Çiçek Pasajı Zemin Kat Planı (Kazanç, 2002).	• 19.Yüzyılın ikinci yarısında, 1876 yılında inşa edilmiştir (Kazanç, 2002). • Hristaki Zagfaros tarafından yaptırılmıştır VE mimarı Cleanthy'dir (Kazanç, 2002). • İstiklal Caddesi ile Sahne Sokak'ı birbirine bağlamaktadır (Kazanç, 2002). • Yoğun bir eklektik üslup görülmektedir (Kazanç, 2002).. • Üzeri cam-dökme demir çatı ile örtülüdür.
Taşıyıcı Öğeler (Duvarlar)	Açıklıklar
	
Örtü Öğeleri	
	
Zemin	
	
Tamamlayıcı Öğeler (Vitrinler)	
	

Ek 28: Tünel Pasajı

TÜNEL PASAJI

Tünel Pasajı Zemin Kat Planı (Gülenaz, 1998).

- 19.yüzyılın sonlarında, 1883-1885 yıllarında inşa edilmiştir (Gülenaz, 1998).
- Musevi bir şahıs tarafından yaptırılmıştır (Durudoğan, 1993).
- Mimarı bilinmemektedir.
- Tünel Meydanı, Ensiz Sokak ve General Yazgan Sokak'ı birbirine bağlamaktadır (Durudoğan, 1993).
- Neo-Klasik, Neo-Rönesans, Neo-Barok ve Art-Nouveau üsluplar görülmektedir (Durudoğan, 1993).

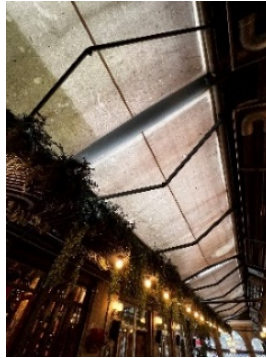
Taşıyıcı Öğeler (Duvarlar)

Açıklıklar

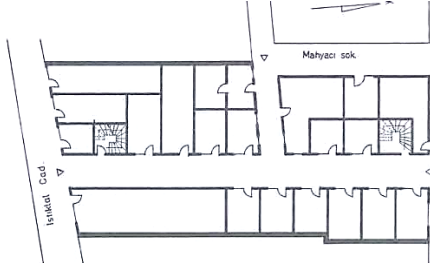
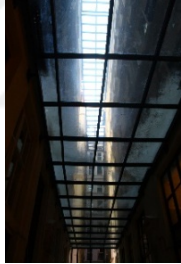
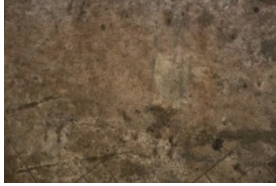
Örtü Öğeleri

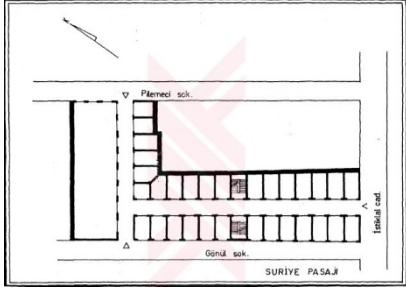
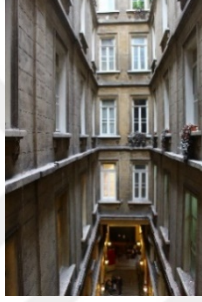
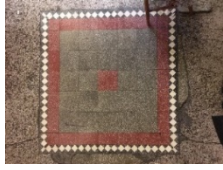
Tamamlayıcı Öğeler (Vitrinler)

Ek 29: Rumeli Geçidi

RUMELİ GEÇİDİ	
 Rumeli Geçidi Zemin Kat Planı (Gülenaz, 2011).	• 19.yüzyılın sonlarında, 1894 yılında inşa edilmiştir (Gülenaz, 2011). • Ragıp Paşa tarafından yaptırılmıştır (Kutun, 1993). • Mimarı bilinmemektedir. • İstiklal Caddesi, Öğüt Sokak ve Mahyacı Sokağı'nı birbirine bağlamaktadır (Kutun, 1993). • Neo-Rönesans, Barok, Rokoko üsluplar görülmektedir (Kutun, 1993).
Taşıyıcı Öğeler (Duvarlar)	Açıklıklar
	
Örtü Öğeleri	
	
Zemin	
	
Tamamlayıcı Öğeler (Vitrinler)	
	

Ek 30: Suriye Pasajı

SURIYE PASAJI	
 Suriye Pasajı Zemin Kat Planı (Gülenaz, 1998).	• 20.yüzyılın başında, 1908 yılında inşa edilmiştir (Gülenaz, 1998). • Mehmet Abbud Paşa tarafından yaptırılmıştır (Gülenaz, 1998). • Mimar Demetre Th. Bassiladis tarafından inşa edilmiştir (Gülenaz, 1998). • İstiklal Caddesi'ni Gönül Sokak ve Orhan Apaydın Sokak'ına bağlamaktadır. • Neo-Klasik, Neo-Rönesans, Neo-Barok ve Barok üsluplar görülmektedir. Üzeri cam-dökme demir çatı ile örtülüdür (Gülenaz, 1998).
Taşıyıcı Öğeler (Duvarlar)	Açıklıklar
	
Örtü Öğeleri	
	
Zemin	
	
Tamamlayıcı Öğeler (Vitrinler)	
   	

Ek 31: Konak arşı

KONAK ÇARŞI (Tasarım nerisi)	
 Konak arşı Planı	• Kerim Sokak ve Akçeşme Sokak'ı birbirine bağlamaktadır. • zeri cam-dökme demir çatı ile örtülüdür.
Taşıyıcı ğeler (Duvarlar)	Açıklıklar
	
Örtü ğeleri	
	
Zemin	
	
Tamamlayıcı ğeler (Vitrinler)	
	

Ek 32. Konak Meydanı Etkinlik Alanı Düzenleme Önerisi 2 (Muhammet Yüksel, Hande Selin Karataş, Burak Bahar, Mustafa Berke Özer)

Ek 33. Konak Meydanı Etkinlik Alanı Düzenleme Önerisi 3 (Ayşegül Çelik, Gamze Kuru)